

**ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN BAKIŞ AÇISINDAN
OKULLARINDAKİ AKRAN ZORBALIĞININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET SALDIRANER

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**MERSİN
NİSAN-2019**

**ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN BAKIŞ AÇISINDAN
OKULLARINDAKİ AKRAN ZORBALIĞININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET SALDIRANER

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

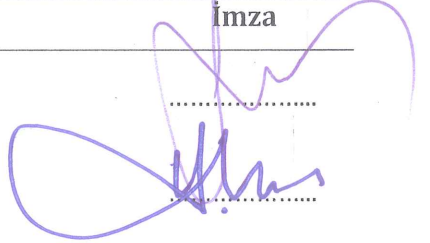
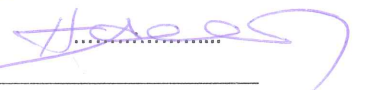
**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**Danışman
Doç. Dr. Sıddıka GİZİR**

**MERSİN
NİSAN-2019**

ONAY

Mehmet SALDIRANER tarafından Doç. Dr. Sıddıka GİZİR danışmanlığında hazırlanan “Ortaokul Yöneticilerinin Bakış Açısından Okullarındaki Akran Zorbalığının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği/çokluğu ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Doç. Dr. Sıddıka GİZİR	
Üye	Doç. Dr. Hüseyin ERGEN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ASLAN	

Yukarıdaki Jüri kararı Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 07/05/2019 tarih ve 17/16 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gülşen AVCI
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi beyan ederim.

ETHIC DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with academic rules,
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics,
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of the other's work,
- I used all of the referred works as the references,
- I did not do any tampering in the used data,
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university,
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

12 Nisan 2019/12 April 2019

İmza / Signature
Mehmet SALDIRANER

ÖZET

ORTAOKUL YÖNETİCİLERİNİN BAKIŞ AÇISINDAN OKULLARINDAKİ AKRAN ZORBALIĞININ İNCELENMESİ

Bu nitel çalışmanın amacı, ortaokul yöneticilerinin bakış açısından akran zorbalığını, zorbalığa etki eden faktörleri, zorbalıkla baş etme yollarını, baş etmede karşılaşılan sorunları ve zorbalığın önlenmesine yönelik önerileri ortaya koymaktır. Çalışma evrenini, Mersin ili merkez ilçelerde görev yapan ortaokul yöneticileri oluşturmaktadır. Çalışma grubu tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenen 20 ortaokul yöneticisinden oluşmaktadır. İlgili alanyazın dikkate alınarak araştırmacı tarafından hazırlanan veri toplama aracı ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda, yöneticilerin okullarında bütün zorbalık türlerini gözlemledikleri belirlenmiştir. Yöneticilerin en fazla karşılaştıkları zorba davranışlarının ise fiziksel ve sözel-dolaylı zorbalık türleri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yöneticilerin bakış açısından zorbalık davranışlarının aile, öğrenci, çevre ve okul kaynaklı nedenlerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra analiz sonuçları, akran zorbalığı davranışlarının tespit edilmesi aşamasında öğrenci bildiriminin; işbirliği, çözüm yöntemi ve önleyici çalışmalar aşamasında ise okul psikolojik danışmanlarının ön planda olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, zorbalık türleri, zorbalığın nedenleri, ortaokul yöneticileri.

Danışman: Doç. Dr. Sıddıka GİZİR, Mersin Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF BULLYING IN SCHOOLS FROM THE VIEWS OF SECONDARY SCHOOL ADMINISTRATORS

The aim of this qualitative study is to investigate the secondary school administrators' points of view on bullying among peers in their schools, the factors effecting bullying, the ways to cope with bullying, and the problems encountered while coping with it, and also their suggestions to prevent bullying. The target population of this study consists of secondary school administrators in central districts of Mersin. Study group consists of 20 secondary school administrators determined by stratified sampling method in an attempt to increase the power of representation. The data obtained by means of a semi-structured interview form developed by researcher considering the related literature was analysed through content analysis. The result of the analysis revealed that administrators have observed all types of bullying behaviours at their schools. Also it was determined that the most common bullying behaviours are physical and verbal-indirect bullying from the views of the administrators. In addition, it is observed that bullying is caused by parents, students, school and school environment according to the administrators. Moreover, the results showed that students' reports of bullying and cooperation are at the forefront to determine bullying, and the school counselors are important to cope with the bullying and also to prevent it in schools.

Key words: peer bullying, types of bullying, the reasons of bullying, secondary school administrators.

Advisor: Doç. Dr. Sıddıka Gizir, Mersin University, Department of Educational Administration, Mersin.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde ve yüksek lisans eğitim sürecinde beni destekleyip yönlendiren, birlikte çalışmaktan büyük mutluluk duyduğum, bana emek harcıyıp sabırla ve büyük bir ilgiyle değerli bilgilerini benimle paylaşan, duraksadığım her anda yolumu açıp beni motive eden, içtenliğini, güler yüzünü benden esirgemeyen çok değerli danışman hocam, Doç. Dr. Sıddıka GİZİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Lisansüstü eğitim sürecinde, bilgi ve düşüncelerini esirgemediği bizlerle paylaşan çok değerli hocalarımız; Prof. Dr. Ayşe Balcı KARABOĞA, Doç. Dr. Binali TUNÇ, Doç. Dr. Yusuf İNANDI, Doç. Dr. Hüseyin ERGEN' e ve bu zorlu yolculuk sürecinde beraber yol aldığım sınıf arkadaşlarım; Salime FIRAT ve Vedat ÇAKIOĞLU' na teşekkür ederim. Ayrıca, jüriye katılımlarıyla beni onurlandıran Doç. Dr. Hüseyin ERGEN ve Doktor Öğretim Üyesi Hüseyin ASLAN hocalarıma da teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca sıkıntılı günlerimde beni bu çalışmayı tamamlayabileceğim konusunda cesaretlendiren, zaman sıkıntısı yaşadığım dönemlerde bana sınırsız destek sunan canım eşim Seda SALDIRANER' e, başarabileceğim konusunda manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim annem Zehra SALDIRANER, babam Mustafa SALDIRANER, kardeşim Kürşat SALDIRANER' e ve çalışmam nedeniyle daha az zaman ayırmak durumunda kaldığım oğlum Tuğra SALDIRANER' e en içten duygularıyla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	
ONAY	
ETİK BEYAN	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
KISALTMALAR ve SİMGELER	vii
1. GİRİŞ	
1.1.Problem Durumu	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	4
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. Tanımlar	5
2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI / ALANYAZIN	
2.1. Akran Zorbalığı	7
2.1.1. Zorba	14
2.1.2. Kurban	16
2.1.3. Zorba/Kurban	17
2.1.4. Seyirci	18
2.2. Zorbalık Türleri	18
2.2.1. Fiziksel Zorbalık	19
2.2.2. Sözel/Dolaylı Zorbalık	20
2.2.3. Cinsel Zorbalık	21
2.2.4. Siber Zorbalık	21
2.3. Zorbalıkla Baş Etme Yolları	23
2.3.1 Öğrencilerin Olumsuz Davranışları ve Uygulanacak Yaptırımlar	30
3. YÖNTEM	
3.1. Araştırma Modeli	32
3.2. Çalışma Grubu	32
3.3. Veri Toplama Araçları	32
3.4. Verilerin Analizi	33
4. BULGULAR ve TARTIŞMA	
4.1. Yöneticilerin Okullarında Sıklıkla Gözlemledikleri Zorbalık Türleri	35
4.2. Yöneticilere Göre Akran Zorbalığının Nedenleri	42
4.3. Yöneticilerin Akran Zorbalığıyla Baş Etme Yöntemleri	56
4.4. Yöneticilerin Akran Zorbalığı ile Baş Etme ve Önlemede Yaşadıkları Zorluklar	75
4.5. Yöneticilerin Akran Zorbalığı Davranışlarının Önlenmesine Yönelik Önerileri	81
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	
5.1. Sonuç	86
5.2. Öneriler	94
KAYNAKLAR	97
EKLER	103
ÖZGEÇMİŞ	106

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 4.1. Yöneticilerin Okullarında Sıklıkla Gözlemledikleri Zorbalık Türleri	35
Tablo 4.2. Yöneticilere Göre Akran Zorbalığının Nedenleri	43
Tablo 4.3. Yöneticilerin Akran Zorbalığıyla Baş Etme Yöntemleri	56
Tablo 4.4. Yöneticilerin Akran Zorbalığı ile Baş Etme ve Önlemede Yaşadıkları Zorluklar	75
Tablo 4.5. Yöneticilerin Akran Zorbalığı Davranışlarının Önlenmesine Yönelik Önerileri	82

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1. Zorbalık Döngüsü	11

KISALTMALAR VE SİMGELER

Kısaltma/Simg	Tanım
INGEV	İnsani Gelişme Vakfı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Bilim insanlarının 1970'li yıllarda ilgi alanına giren akran zorbalığı konusu, 1982 yılında Norveç'te akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin intihar etmesiyle sonuçlanan olaydan sonra üzerinde daha da durulan bir konu durumuna gelmiştir. Norveç Eğitim Bakanlığı bu olaydan sonra akran zorbalığının araştırılması yönünde çalışmalar başlatmıştır. Benzer şekilde İsveçli araştırmacı Heinemann da akran zorbalığı çalışmalarını, okul bahçesindeki öğrencilerin davranışlarını gözlemleyerek gerçekleştirmiştir (Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç, 2013). Ancak bilim insanlarının akran zorbalığı konusunda yapmış oldukları araştırmalar ve girişimlere rağmen akran zorbalığı davranışları okullarda son zamanlarda giderek artmaktadır. Aynı zamanda dünya genelinde değişen ilişkilene biçimleri, kültürel yapı ve gelişen teknolojinin etkisiyle akran zorbalığı davranışlarının türleri de artmaktadır. Örneğin 1970'li yıllarda sanal zorbalık diye bir zorbalık türü yokken günümüzde teknolojinin gelişmesiyle ve insanların bu teknolojik ürünleri amaç dışı kullanması nedeniyle alanyazına sanal zorbalık türü eklenmiştir. Tüm dünyada eğitim örgütlerinde akran zorbalığı davranışlarının artış göstermesi ve sonuçlarının öğrenciler için olumsuzluklara neden olması, akran zorbalığına odaklanmayı ve gerekli önlemleri almayı zorunlu kılmaktadır.

Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005) akran zorbalığı davranışlarının okulöncesinden ortaöğretime kadar tüm kademelerdeki okullarda görüldüğünü ve akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin oranının %10-20 arasında olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca hem zorba hem de kurban olan öğrenciler, sadece zorba ya da sadece kurban olan öğrencilere kıyasla daha az sayıdadırlar. Türkiye'de de yapılan çalışmalar benzer sonuçlar vermektedir. Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı'nın (PISA) 2015 yılında yayınlamış olduğu verilere göre Türkiye'de ayda en az birkaç kez akran zorbalığı davranışlarına maruz kalan öğrencilerin oranı %19 olarak açıklanmıştır ve bu oran Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinin ortalaması ile yaklaşık olarak aynıdır (PISA, 2015, para.1). Akran zorbalığı davranışlarının okullarda görülme oranının yüksek olması okullarda görev yapan kişilere bazı sorumluluklar yüklemektedir. Nitekim okullar da görülen akran zorbalığı davranışları bazen öğretmenlerden, öğrencilerden veya okul idaresinden bazen ise okulun hizmet verdiği toplumdaki kaynaklanabilmektedir. Aşıcı ve Aslan (2010) ise okullarda görülen akran zorbalığını teknolojik gelişmelere, toplumların giderek karmaşıklaşmasına, insanların ihtiyaçlarının değişmesine, aile yapısındaki yozlaşmaya ve toplumsal bağların güçsüzleşmesine bağlamaktadır. Tüm bu etkenler okullarda şiddet, saldırganlık, cinsel taciz, çete faaliyetleri, hırsızlık, sigara ve alkol kullanımı gibi sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Pişkin ve Ayas (2011) da öğrencilerin

okul ortamında yaşadıkları zorbalık olaylarının, öğrencilerin okula karşı gösterdikleri ilgilerinin azalmasına hatta okuldan tamamen ayrılmalarına neden olabileceğini belirtmektedir. PISA'nın (2015) yayınlamış olduğu rapora göre de OECD ülkelerinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin %42'si, sıklıkla zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarını, kendilerini yabancı gibi hissettiklerini ve okula gelmek istemediklerini ifade etmişlerdir (PISA, 2015, para. 45). Benzer şekilde Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) da son 30 yılda yapılan araştırmalara göre zorbalığın, öğrencilerin sağlıklı gelişmesini olumsuz yönde etkilediğini ve okullarda ciddi derecede görülmeye başlandığını ifade etmektedirler.

Kocaşahan (2012) öğrencilerin okulda ya da okul dışında farklı sebeplerle zorbalık davranışlarıyla karşılaşabileceklerini belirtmektedir. Zorbalık davranışlarında zorba ve kurbanların zihinsel, psikolojik ve fiziksel özellikleriyle birlikte içinde bulunduklarını çevrenin, ailenin ve kültürün de etkisi bulunmaktadır. Olweus ve Limber (2010) ve Şirvanlı-Özen (2006) zorbalık davranışlarının görülmesinde, yetişkin tutum davranışları gibi çevresel faktörlerin etkisinin bulunduğunu belirtmektedirler. Tatlıhoğlu ise (2016) kendisini bulunduğu ortama, çevreye ait hissetmeyen öğrencilerin giderilemeyen ait olma ve sevgi ihtiyaçlarının davranış problemlerine, öğrenme güçlüklerine ve akademik sorunlara neden olabileceğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Doğan (2010) akran zorbalığının öğrencilerin ve gençlerin sadece bireysel özelliklerinden kaynaklanan bir durum olmadığını; aile, öğretmen davranışı, okul ortamı, arkadaş ortamı ve yaşadığı kültürün de etkilediği çok boyutlu bir durum olduğunu ifade etmektedir. Örneğin Akduman (2010) kardeş sayısının fazla olmasının, aile ile çocuklar arasında daha fazla çatışma yaşanmasına ve bunun sonucu olarak ailenin fiziksel cezaya başvurmaya neden olabileceğini belirtmektedir. Yine ailenin çok çocuklu olması anne ve babanın çocuklarına eşit ilgi göstermesini engellemektedir. Bu sebeplerden dolayı kendisiyle ilgilenilmediğini düşünen çocuğun, ilgiyi üzerine çekmek için akran zorbalığı davranışını gösterebileceği ya da kurban olabileceği düşünülmektedir.

Başta okul yöneticileri olmak üzere öğretmen, psikolojik danışman ve diğer personelin, okulu kurbanların kendilerini güvende hissettikleri, destek gördükleri bir ortam haline getirmek gibi bir sorumlulukları bulunmaktadır. Bu ise okulda görevli kişilerin zorbalığa ilişkin tutumlarıyla yakından ilgilidir. Okul personelinin okulda meydana gelen zorbalık davranışlarını büyüme ve gelişmenin bir parçası olarak görmesi, öğrencilerden alışmalarının beklenmesi zorbalık davranışlarının okullarda görülmesini desteklemektedir. Okullarda zorbalık davranışlarını minimum seviyeye indirebilmek ancak okulda görevli tüm personelin akran zorbalığı ile mücadele etmesi ile mümkündür. Bu nedenle okullarda bir yandan akran zorbalığı ile ilgili stratejiler uygulanırken diğer yandan da okul personelinin duyarlılığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır (Pişkin, 2002). Ancak öğretmenler ve yöneticiler sınıflarında ya da okullarda zorbalık davranışlarının farkına varmamaktadırlar ya da farkına varsalar dahi

zorbalık davranışlarına gerekli müdahaleyi yapmamaktadırlar. Öğretmenlerin bu şekilde gönülsüz davranışları okullarda saldırgan ve zorbaca davranışların daha sık görülmesine sebebiyet vermektedir (Doğan, 2010). Kartal ve Bilgin (2009) de okul zorbalığı konusunda öğretmenlere büyük görev ve sorumluluklar düştüğünü ancak akran zorbalığının azaltılması için geliştirilen programlara karşı en büyük direncin de öğretmenlerden ve okul personelinin geldiğini ifade etmektedirler. Bu direncin kırılması için öğretmenlerin zorbalığı anlaması ve zorbalık davranışlarıyla başa çıkabilecek donanımına sahip olması gerekmektedir. Olweus ve Limber (2010) ise akran zorbalığı davranışlarının öğrenciler ve yetişkinler arasında toplum hissi oluşturularak, zorba davranışlarını teşvik eden durumların ortadan kaldırılmasını sağlayarak ve okul çapında gayret gösterilerek azaltılabileceğini ifade etmektedirler. Totan ve Yöndem (2007) de araştırma bulgularından hareketle zorbalık davranışlarını önlemede ergenler ile ailenin ilişkilerini olumlu yönde geliştirecek rehberlik çalışmalarının okullarda yapılmasının, ergenlerin akranlarıyla olumlu sosyal ilişkiler kurması amacıyla çalışmalar yapılmasının faydalı olabileceğini belirtmektedirler.

Son zamanlarda dünyada ve Türkiye’de akranlar arasındaki istismar olaylarına karşı duyarlılık artmaktadır. Ülkemizde medya aracılığıyla okullarda meydana gelen şiddet olaylarına ilişkin haberlerin çoğalması, akran zorbalığı konusunun üzerinde durulması gereken sosyal bir sorun haline geldiği göstermektedir (Akduman, 2010; Terzi, 2007). Okullarda meydana gelen zorbalık davranışlarını görmezden gelmek, istismarın insan ve toplum üzerindeki tüm etkilerine karşı duyarsız kalındığını göstermektedir (Akduman, 2010). Okulda akran zorbalığına yönelik duyarsızlığı önlemek ve gerekli önlemleri almak tüm okul toplumunun (öğrenci, öğretmen, yönetici, veli ve diğer personel) bu konuda farkındalık kazanmasına bağlıdır; çünkü zorbalık davranışları yayılarak okul kültürünün bir parçası haline gelmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada ortaokul yöneticilerinin okullarında yaşanan akran zorbalığının nedenlerine yönelik görüşleri ile zorbalıkla baş etme yolları, baş etmede karşılaştıkları sorunlar ve bu konuya yönelik önerilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. İlgili araştırmalar akran zorbalığı davranışlarının okullarda oldukça sık görüldüğünü ortaya koymaktadır. Okullarda akran zorbalığı davranışlarının sık görülmesi başta okul yöneticileri olmak üzere öğretmenlere bazı sorumluluklar yüklemektedir. Okul yöneticilerinin görev yaptıkları okullarda, akran zorbalığı davranışlarının hiç görülmemesi için gerekli çalışmaları yapabilmesi ya da okullarda akran zorbalığı davranışı görülüyorsa gerekli tedbiri en kısa süre içerisinde alabilmesi gerekmektedir. Okul yöneticilerinin bu çalışmaları yapabilmesi ise ancak akran zorbalığı davranışlarının farkında olmaları ve etkili müdahaleler geliştirmeleri ile mümkündür.

Araştırmalar akran zorbalığı davranışlarına maruz kalan öğrencilerin bu durumdan oldukça olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Örneğin çocukların akran zorbalığı davranışlarına maruz kalmaları onların benlik kavramlarını da negatif yönde etkilemektedir (Şirvanlı-Özen, 2006). Atik'in (2009) yapmış olduğu araştırma bulgusuna göre de zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yaşama ait umut seviyesi diğer öğrencilere göre daha düşük seviyededir. Bireylerde umut kavramı gelişiminin çocukluk döneminde olduğu düşünüldüğünde çocukluk döneminin sağlıklı geçirilmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Atik, 2009). Dolayısıyla okullarda öğrencilerin akademik başarıları ve sosyal hayatı gibi birçok önemli faktöre etki eden akran zorbalığı davranışlarının engellenmesi şüphesiz ki öğrencilere büyük fayda sağlayacaktır. Pişkin (2002) okulların korkulan yerler değil, güven duyulan yerler olmasının öğrencilerin akademik başarıları kadar sosyal ve psikolojik gelişimlerini de olumlu yönde etkileyeceğini belirtmektedir. Okulda meydana gelen şiddet eylemlerinin güvenli ve huzurlu eğitim ortamına zarar vermesi eğitim sisteminden istenilen verimin alınamamasına neden olmaktadır. Bu güvensiz okul ortamları, eğitim programlarından beklenen yararların azalmasından da öte öğrencilerin psikolojilerinin üst düzeyde bozulmasına yol açabilecek durumlara da sebebiyet vermektedir (MEB, 2011). Güvenlik ihtiyacının karşılanmadığı ortamlarda üst düzey öğrenmenin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bundan dolayı öğrenci başarıları da düşük kalmaktadır. Okullarda güven ortamının oluşturulması ise akran zorbalığının farkında olan ve bu konuda etkili önlemler alan başarılı yöneticilerle mümkündür. Bu çalışma sonucunda yöneticilerin akran zorbalığına yönelik farkındalıklarının da ortaya konulabileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla çalışmanın okul yöneticilerine bu konuda sağlanabilecek desteğin niteliği ve kapsamının belirlenmesi ve planlanmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Akran zorbalığı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların sıklıkla zorbalık türlerini belirlemeye yönelik olduğu; öğrenci ve öğretmen perspektifinden incelendiği görülmüştür. Ancak akran zorbalığının, sadece öğretmenler ve rehber öğretmenlerin girişimiyle değil, aynı zamanda yöneticilerin okul genelinde geliştirilebilecek model ya da programlarla önlenilebileceği görülmektedir. Bu çalışmanın, akran zorbalığını okul yöneticilerinin bakış açısından ele alması nedeniyle ilgili önlemler ile program ya da modeller geliştirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

1. Ortaokul yöneticilerinin okullarında sıklıkla gözlemledikleri zorbalık türleri nelerdir?
2. Ortaokul yöneticilerinin bakış açısından okullarında gözlemledikleri akran zorbalığının nedenleri nelerdir?

3. Ortaokul yöneticilerinin okullarında gözlemledikleri akran zorbalığıyla baş etmede kullandıkları yöntemler nelerdir?
4. Ortaokul yöneticilerinin okullarında gözlemledikleri akran zorbalığını önlemede karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
5. Ortaokul yöneticilerinin okullarında gözlemledikleri akran zorbalığını önlemeye yönelik çözüm önerileri nelerdir?

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma 2017/2018 eğitim öğretim yılı içerisinde Mersin ili merkez ilçeleri olan Akdeniz, Toroslar, Yenişehir ve Mezitli'deki ortaokullarda görev yapan müdürlerle sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Ortaokul: İlköğretimin ilk dört yılından sonraki ikinci dört yılını kapsayan, zorunlu ve farklı programlar arasından öğrencilerin lise eğitimlerini destekleyecek şekilde yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik derslerini seçmesine imkân sağlayan kurumlardır (Resmi Gazete, 2012).

Ortaokul Yöneticisi: Bu çalışmada müdür, okulun öğrenci, her türlü eğitim ve öğretim, yönetim, personel, yazışma, eğitici ve sosyal etkinlikler, yatılılık, bursluluk, taşınmalı eğitim, güvenlik, beslenme, bakım, koruma, temizlik, düzen, nöbet, halkla ilişkiler ve benzeri görevler ile Bakanlık ve il/ilçe millî eğitim müdürlüklerince verilen görevler ile görev tanımında belirtilen diğer görevlerin yerine getiren kişi olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2014).

Akran Zorbalığı: Bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz durumda olan öğrencileri, isteyerek ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür (Pişkin, 2002).

Zorba: Zorbalık davranışını başlatan ve devam ettiren kişilere denilmektedir (Karataş, 2011).

Kurban: Zorbalık davranışlarına maruz kalan kişilere verilen isimdir (Kartal ve Bilgin, 2009).

Zorba-Kurban: Zorbalık davranışını gerçekleştiren ve zorbalık davranışlarına maruz kalan kişilere denilmektedir (Solberg, Olweus ve Endresen, 2007).

Seyirci: Zorbalık eylemine karışmayan, aktif olarak yer almayan kişilere verilen isimdir. Bu kişiler zorbalık davranışlarını benî ilgilendirmez diyerek izlerler (Olweus ve Limber, 2010).

Fiziksel Zorbalık: Dövmeye, vurma, tekme, itme, tutma, çekme ve bedene yapılan şakalar gibi davranışları içine alan zorbalık türüdür (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2003; Pişkin, 2002).

Sözel Zorbalık: Ad takma, alay etme, sataşma, dalga geçme, lakap takma, aşağılayıcı sözler söyleme, takılma ve küfür etme gibi davranışları içine alan zorbalık türüdür (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2003; Pişkin, 2002).

Cinsel Zorbalık: Elle rahatsız edilme, cinsellikle ilgili sözler dinleme, cinsel sözler söyleme ve cinsel taciz edilme gibi davranışları kapsayan bir zorbalık türüdür (Aşıcı ve Aslan, 2010; Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2003).

Siber Zorbalık: Zorbalığın internet ve telefon gibi teknolojik aletler kullanılarak, kişilere isteyerek ve maksatlı bir şekilde zarar verme amacıyla yapılmasına denilmektedir (Batmaz ve Ayas, 2013; Olweus, 2012).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Akran Zorbalığı

Ülkemizde ve dünyanın pek çok ülkesinde yapılan araştırmalar saldırganlık ve zorbalık davranışlarının ciddiye alınması gerektiğini göstermektedir. Ancak saldırganlık ve zorbalık kavramları aynı kavram gibi kullanılmalarına rağmen aynı kavram değildirler (Öztürk, Atlı ve Kutlu, 2014). Pişkin (2002) şiddet ve zorbalık davranışlarının birbirlerine benzer ve farklı yönlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Şiddet bir saldırganlık türü olmasına rağmen kendine özgü özellikleri barındırmaktadır. Örneğin zorbalık davranışlarının dövme, vurma, tekme atma gibi biçimleri fiziksel boyutta olduğu için şiddet olarak değerlendirilmektedir ancak zorbalık davranışlarının alay etme, aşağılama, isim takma, kızdırma, yalnızlaştırma, iftira atma gibi biçimleri şiddet olarak değerlendirilmemektedir. Buna karşın birçok şiddet eylemi de zorbalık olarak değerlendirilmemektedir. Örneğin güçleri denk olan iki kişinin ya da iki öğrencinin kavgaya ederek birbirlerine zarar vermesi şiddet olmasına rağmen zorbalık değildir; bu durum daha çok çatışma olarak değerlendirilmektedir.

Atalay (2010) insanların sosyal bir varlık olmalarından dolayı diğer insanlarla sürekli olarak etkileşim içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Ancak insanlar arasında kurulan bu etkileşim her zaman olumlu yönde olmamaktadır. Nitekim günlük hayatta insanlar bazen saldırgan davranışlar sergileyebilmekte ya da saldırgan davranışlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bir kişinin diğer bir kişiye zarar verecek şekilde davranması olarak tanımlanan saldırganlık davranışıyla günlük hayatta çok karşılaşılmaktadır ve bu saldırgan davranışlar sosyal ilişkileri etkilemektedir. Bu yüzden psikologlar, insanlarda sıkça görülen bu saldırganlık eğiliminin sebeplerinin kalıtsal mı yoksa kazanılan bir davranış mı olduğunu, saldırganlık davranışı ile insanların kişiliği arasında bir ilişki olup olmadığını, saldırganlık davranışlarının şekillerini ve kitle iletişim araçlarının saldırganlık davranışına olan etkilerini araştırmışlardır.

Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar (2016) birine ya da bir şeye zarar vermek veya acı çektirmek amacıyla yapılan davranışları saldırganlık olarak tanımlamışlardır. Ancak bir davranışın saldırganlık olup olmadığını anlamak için davranışı gerçekleştiren kişinin niyetine bakmak gerekmektedir. Nitekim bazen bireyler saldırganlık davranışlarını, kendini korumak için gerçekleştirebilmektedirler. Böyle bir durumda gösterilen bu davranışlar, saldırganlık davranışı olarak kabul edilmemektedir. Uysal ve Dinçer (2012) saldırganlığı, zorbalık ve şiddeti içine alan genel bir kavram olarak değerlendirmektedir. Şirvanlı-Özen (2006) ise okulda meydana gelen saldırganlığın, zorbalık olduğunu ifade etmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde konu ile ilgili olarak “zorbalık”, “akran zorbalığı”, “okul zorbalığı” ve “akran istismarı”

ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir (Akduman, 2010; Ayas ve Pişkin, 2011; Genç, 2007; Kartal ve Bilgin, 2007; Kocatürk, 2014; Macar, 2013; Uçar, 2015; Yıldırım, 2012).

Saldırganlık konusunda oldukça fazla çalışma yapılmıştır ancak zorbalık konusu, özellikle akran zorbalığı ile akran zorbalığının kurban ve zorba davranışlarındaki sonuçları gibi konular son 25-30 yıldır çalışılmaktadır. Okullarda eğitimciler akran zorbalığı davranışlarına uzun bir süredir aşinadırlar. Atalay (2010) araştırmacıların akran zorbalığı konusuyla tanışmasının, Olweus'un 1970-1980'li yıllarda İskandinav ülkelerinde yapmış olduğu araştırmalarla başladığını ifade etmektedir. Bu araştırmalar sonrasında bilim insanları akran zorbalığı konusunda araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Dolayısıyla Olweus'un çalışmaları akran zorbalığı davranışının incelenmesinde bir dayanak olarak kabul edilmektedir (Atalay, 2010).

Olweus çalışmalarının ilk yıllarında okul zorbalığını, 'mobbing' kelimesi ile ifade etmektedir. Ancak daha sonra bir grup tarafından gerçekleştirilen şiddet anlamına gelen mobbing kelimesi yerine 1980'li yıllarda 'bullying' kelimesini kullanmaya başlamıştır. Olweus'un terim değişikliğine gitmesinin nedeni ise mobbing kelimesinin okul zorbalığının tanımını tam olarak karşılayamamasıdır (Pişkin, 2002). Benzer şekilde Leymann (1996) da mobbing kavramı ile bullying kavramını birbirinden ayırmaktadır. Buna göre okullarda görülen fiziksel saldırı ve tehditleri "bullying" olarak adlandırırken; iş yerlerinde görülen ve daha çok kurbanın sosyal ortamdan uzaklaşmasına neden olan davranışları "mobbing" olarak adlandırmaktadır. Yine Leymann (1996) bullying davranışlarının okulda çocuklar ile ergenler arasında görüldüğünü, mobbing davranışlarının ise yetişkinler arasında görüldüğünü ifade etmektedir.

Doğan (2010) bir ya da birkaç öğrencinin bir başka öğrenciye yaptığı saldırgan davranışları akran zorbalığı (bullying) olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Pişkin (2002) de okul zorbalığını bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz ve korumasız olan öğrencileri isteyerek ve sürekli olarak rahatsız etmesi sonucunda oluşan saldırganlık türü olarak tanımlamaktadır. Okul zorbalığı tekme atma, itme, çekme, vurma gibi *fiziksel*; sataşma, alay etme, dalga geçme, lakap takma, aşağılayıcı sözler söyleme gibi *sözel*; dedikodu, söylenti çıkarma ve yayma, dışlama, yalnızlaştırma gibi *dolaylı* ya da eşyalarını zorla alma, almakla tehdit etme, eşyalarına zarar verme gibi *doğrudan* olarak görülebilmektedir. Smith ve Sharp (1994) zorbalığı, bir öğrencinin kurban olarak seçtiği başka bir öğrenciye hoş olmayan sözler söylemesi, itmesi, tekme atması, tehdit etmesi, bir yere kapatması ve kurbanla konuşmayarak dışlaması gibi davranışlar olarak tanımlamaktadır (akt. Ayas ve Pişkin, 2011).

Akran zorbalığının okulların kuruluşundan itibaren sürekli olması ve sorumlu kişilerin bunu geç fark etmesi bir noksanlıktır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde akran zorbalığı davranışlarında ilk olarak sürekli yapıp yapılmadığına bakmak gerekmektedir. Bir davranış bir

kere yapılıyorsa bu davranış akran zorbalığı davranışı olarak tanımlanmamaktadır (Yıldırım, 2012). Olweus (1999) bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel ölçütün olması gerektiğini belirtmiştir.

- İsteyerek ve zarar verme amacıyla yapılmış bir davranış olması,
- Süreklilik özelliğinin olması yani tekrarlanarak yapılması,
- Zorba ve kurban arasında fiziksel ya da psikolojik açıdan bir güç dengesizliğinin olması ve kurban durumunda olan kişinin kendini koruyamaması gerekmektedir (akt. Pişkin ve Ayas, 2011).

Etkileşimin kaçınılmaz sonucu olan her çatışma, zorbalık davranışı değildir ve her gelişim aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık davranışı olarak tanımlanan durumların şu özellikleri gösterdiği gözlemlenmiştir:

- Zorbalık bir kurban üzerine yoğunlaşan ve tekrarlı olan davranıştır.
- Zorbalıkta fiziksel, duygusal veya bilişsel güç dengesizliği bulunmaktadır ve kurbanlar kendilerini savunamamaktadır.
- Zorbalık değişik düzeylerde duygusal etkilerle belirlenmektedir.

Kurban genellikle çekingenlik, ağlama veya öfke gibi davranışlar sergilerken zorbalar empati kurmakta güçlük çekmektedirler (Kartal ve Bilgin, 2007).

Peker ve Gültekin (2014) ise akran zorbalığını, okullarda öğrenciler arasında yaşanan iletişim sorunları olarak tanımlamaktadır. Buna göre öğrenciler okullarda çok sık iletişime girmektedirler ve bu iletişim her zaman olumlu yönde olmamaktadır. Olumsuz iletişim akran zorbalığına, akran zorbalığı ise öğrencilerin okul dönemindeki akademik, duygusal ve sosyal gelişimlerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Peker ve Gültekin, 2014). Rigby (2003) ise zorbalık davranışlarının bazı psikolojik ya da fiziksel sağlık problemlerine yol açabileceğini belirtmektedir. Buna göre zorbalıktan kaynaklanan ruh sağlığı problemleri 4 başlık altında toplanmaktadır: (1) *Düşük psikolojik iyilik hali*, zorbalığa maruz kalan kurbanın kendini psikolojik olarak mutsuz, değersiz, öfkeli ve kederli hissetmesi; (2) *Düşük sosyal uyum*, zorbalığa maruz kalan kurbanın, zorbalığın meydana geldiği okul, işyeri gibi sosyal ortamlardan uzaklaşmakta ve yalnız kalmayı ya da o ortama katılmamayı tercih etmesi; (3) *Psikolojik rahatsızlık*, zorbalığa maruz kalan kurbanın yüksek derecede kaygı yaşaması, depresyona girmesi ve intihara ilişkin düşünceleri; (4) *Fiziksel rahatsızlık*, zorbalığa maruz kalan kurbanda tıbbi tanı alabilecek psikolojik rahatsızlıklar ve psikosomatik belirtiler görülebilesidir.

Zorbalık davranışları pek çok kişiyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Okula gitme döneminde olan çocuklar zamanlarının büyük bir bölümünü okulda geçirmektedirler. Bundan dolayı öğrencilerin okulda öğrendikleri her şey onların geleceklerinde büyük bir öneme sahiptir (Kocaşahan, 2012). Pişkin (2002) ve Yıldırım (2012) okullarda öğrencilerin zorbalık davranışlarına maruz kalmalarının kendilerini güvende hissetmemelerine neden olabileceğini

ve bu durumun da öğrencilerin akademik başarılarını etkileyebileceğini belirtmektedirler. Nitekim Genç (2007) etkili öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin okulları korkulacak yerler olarak değil de öğrenmeye elverişli evler olarak görmeleri gerektiğini belirtmektedir.

Okullarda zorbalık denilince çoğunlukla akıllara fiziksel zorbalık gelmektedir ancak bu eksik bir bakış açısıdır. Okullarda dikkat etmediğimiz birçok zorbalık davranışları bulunmaktadır. Dikkatlerimizden kaçan bu zorbalık davranışları öğrencileri olumsuz etkilemekte ve toplumun ileride sahip olacağı nitelikli insan gücüne zarar vermektedir. Örneğin yabancı dil dersinde telaffuz problemi yaşayan bir öğrenciyle arkadaşlarının sürekli olarak alay etmesi belki de ileride yabancı dil konusunda çok başarılı olabilecek bir öğrencinin başarısız olmasına sebep olmaktadır (Yıldırım, 2012).

Kartal ve Bilgin (2009) zorbalığı aileler, okul yönetimi ve öğretmenler için okul içinde ve dışında birçok soruna neden olan bir olgu olarak tanımlamaktadır. Ayas ve Pişkin (2011) okullarda öğrenciler arasında yaşanan olumsuz etkileşimlerden biri olan zorbalık davranışını, güçlü olan bir kişinin kendinden güçsüz olan bir kişiyi sürekli olarak rahatsız etmesi olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık davranışı geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Bugünün yetişkinlerinin zorbalıkla ilgili bir yaşantısının ya da zorbalık sürecine tanıklığının olduğunu söylemek mümkündür. Olweus'un (2011) yapmış olduğu araştırmanın bulguları, ergenlik döneminde zorba rolünde olan öğrencilerin sonraki hayatlarında suç işlemeye meyilli olduklarını göstermektedir. Suç kayıtlarına bakıldığında ise suç işleyen yetişkinlerin, ergenlik döneminde zorba rolündeki öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre; zorbaların %55'i bir ya da iki suç işlemişken, %36'sı kadarı ise en az üç suç işlemiştir.

Macar (2013) araştırmacıların akran zorbalığı tanımlarından hareketle zorba, kurban ve tanık kavramlarını geliştirdiklerini ifade etmektedir. Benzer şekilde Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman ve Kaukianen, (1996); Sutton ve Smith, (1999) zorbalığın karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve zorbalığa maruz olmanın farklı türlerinin olduğunu belirtmektedirler. Bu farklı türler ise zorbalık statüleri olarak tanımlanmaktadır. Bu statüler zorba, kurban, zorba-kurban, karışmayan ya da izleyicilerden oluşmaktadır. Kendisinden daha güçsüz kişi ya da kişilere sürekli olarak zarar vermek amacıyla saldırıda bulunan bireylere *zorba*; zorbalık davranışı ile karşı karşıya kalan bireylere *kurban* denilmektedir. Ancak kurbanlar, zorba karşısında pasif, itaatkar, kendini suçlayan durumunda olan *pasif kurbanlar* ile başkalarına zorbalık yapan, kışkırtıcı, yıkıcı ve dürtüsel davranışlar gösteren *zorba kurban* olarak ikiye ayrılmaktadır. Karışmayan statüsünde bulunan kişiler ise üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar zorbayı destekleyen *itaatkar izleyiciler*, zorbalık davranışının karşısında kurbanın yanında duran *savunucu izleyiciler* ve zorba ve kurbanı hiçbir şekilde destek vermeyen *seyirci* konumunda olan izleyicilerdir (akt. Burnukara ve Uçanok, 2012). Siyez ve Kaya da (2011)

yapmış oldukları araştırmada zorba gruplarını zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan şeklinde dört grupta sınıflandırmıştır.

Olweus ve Limber (2010) ise 7 çeşit öğrenci grubundan oluşan zorbalık döngüsünü oluşturmuşlardır. Buna göre zorbalık döngüsündeki gruplar zorbalar, çıkarıcılar, destekçiler, pasif destekçiler ve olası zorbalar, ilişkisi olmayan seyirciler, olası savunucular ve savunucular şeklindedir.

A.Zorbalar, zorbalığı başlatırlar ve lider rolü üstlenirler.

B.Çıkarcılar, zorbalığa olumlu yaklaşırlar. Fakat genellikle zorbalığı başlatmazlar ve lider rolü üstlenmezler.

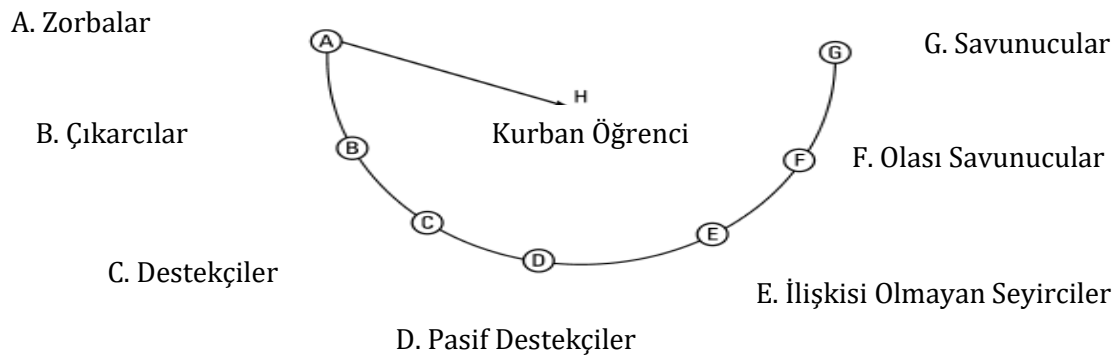
C.Destekçiler, açık bir şekilde zorbalığı desteklerler. Bunu gülererek ya da eyleme dikkat çekerek gerçekleştirirler. Fakat zorbalık davranışını yapmazlar.

D.Pasif destekçiler, zorbalığı severler fakat desteklediklerini dışarıya göstermezler.

E.İlişkisi olmayan seyirciler, zorbalık eylemine karışmazlar ve aktif olarak yer almazlar. Beni ilgilendirmez diyerek olayları izlerler.

F.Olası savunucular, zorbalığı sevmezler ancak kurbanı yardım etmek istemelerine rağmen aktif olarak müdahale etmezler. Zorbalığı sevmemeleri lafta kalmaktadır.

G. Savunucular, zorbalığı sevmezler ve kurbanı yardım etmeye çalışırlar.

Şekil 1. Zorbalık Döngüsü
Kaynak: (Olweus ve Limber, 2010, s. 125).

Okullarda öğretmenler ve idareciler öğrencilerin vermiş oldukları maddi hasarları önemserken zorbalığa karşı ciddi müdahalelerde bulunmamaktadırlar. Bunun sebebi olarak ise zorbalığın daha çok sözlü sataşma, kızdırma, dışlama, alay etme vb. şekilde ortaya çıkması ve kurbanların pasif kişilik özelliklerinden dolayı kendilerine yapılan zorba davranışları öğretmenlerine söylememeleri gösterilmektedir. Nitekim araştırma bulguları da öğrencilerin, zorba davranışları her zaman ailelerine ya da öğretmenlerine açıklamadığını göstermektedir

(Pişkin, 2002). Uysal ve Dinçer (2012) ise çocukların saldırgan davranışlar ya da olumlu sosyal davranışlar göstermesinin, akranlarının onları arkadaş olarak seçmesini veya topluluk halindeyken benzer davranışlar göstermelerini etkilediğini belirtmektedirler. Bu durumda yalnız kalmak istemeyen çocuklar, arkadaş gurubundan kopmamak için arkadaşlarının kendilerine yapmış oldukları zorbalık davranışlarını görmezlikten gelebilmektedirler. Bu durum zorbalığa uğrayan kurban durumundaki çocukları yıpratmaktadır.

Okul yönetimlerinin öğrencilerin ebeveynlerini de sürece dâhil ederek yeni programlar ve politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Çocukların kendilerini okullarda güvende hissetmelerinin sağlanması akran zorbalığı ile mücadele de önemli yer tutmaktadır (Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005). Nitekim yapılan araştırmalar programlarla zorbalık davranışlarının önüne geçilebileceğini göstermektedir. Kartal ve Bilgin'in (2007) okullarda zorbalık karşıtı programların değerlendirilmesi amacıyla yapmış oldukları araştırmanın ön test ve son test verilerine göre kendilerini okulda güvensiz hisseden öğrencilerin oranı, %20 oranından %0'a gerilemiştir. Bu oranlar programların başarılı olabileceğini göstermektedir. Ancak yapılan çalışmada sadece öğrencilerin ifadeleri dikkate alınmıştır. Zorbalık karşıtı programların uzun süreli başarısı için ise okul personelinin, anne ve babaların ve öğrencilerin işbirliği içinde çalışması ve eğitimcilerin bu süreçte eğitilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde Totan ve Yöndem'in (2007) yapmış oldukları araştırma bulgularına göre anne ve babaların ergen ile olan ilişkilerinin artması, öğrencilerin zorba/kurban olma olasılığını azaltmaktadır. Yine araştırmanın bulgularına göre akran ilişkisinin artması, zorba olma olasılığını arttırırken kurban olma olasılığını azaltmaktadır. Bu durum akran ilişkilerinin zorbalıkta olumsuz bir etkide bulunduğunu ancak aile ile olan ilişkinin zorbalık davranışlarını azaltabileceğini göstermektedir.

Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir (2009) ise okul ikliminin, zorbalık ile olumsuz ilişkili olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Buna göre okul ikliminin olumlu nitelikler taşıması zorbalık davranışlarının daha az gösterilmesini sağlamaktadır. Benzer şekilde Kartal ve Bilgin (2009) de zorbalık davranışlarının okul iklimini olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedirler. Okul ikliminin olumsuz yönde etkilenmesi sonucunda kendisini güvende hissetmeyen öğrenciler, nitelikli öğrenmeyi gerçekleştirememektedirler.

Pekel-Uludağlı ve Uçanok'un (2005) örneklemini 11-12 yaş grubundaki öğrencilerin oluşturduğu araştırma bulgularına göre çocukların %7,6'sı zorba, %9,3'ünün kurban ve %6,4'ünün ise zorba-kurban statüsündedir. Buna göre toplam olarak %23,3 çocuk akran zorbalığı davranışlarıyla iç içedir. Bu oran Türkiye'ye genellendiğinde yaklaşık olarak her 4-5 çocuktan birinin akran zorbalığı davranışıyla karşılaştığını göstermektedir.

Akduman (2010) yedi-on dört yaş aralığındaki çocukların akran istismarına uğrama durumlarını belirlemek amacıyla yaptığı araştırma bulgularına göre erkek çocuklarının korkutma sindirme, açık saldırı, ilişkisel saldırı, kişisel eşyalara saldırı boyutları ile genel akran istismarı puanlarının kız çocuklardan daha yüksek olduğu, buna karşın kızların alay boyutuna ilişkin akran istismarı puanlarının erkek çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Çalışmada üç ve daha fazla kardeşi olan çocukların korkutma, sindirme, açık saldırı, kişisel eşyalara saldırı ve genel akran istismarı puanlarının diğerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan ailenin kalabalık olmasının çocuğu doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebileceği anlaşılmaktadır. Yine çalışmada anne-babanın ayrı olduğu ya da boşandığı ailelerden gelen çocukların korkutma, sindirme, anne ya da babadan birinin ölü olduğu ailelerden gelen çocukların ise açık saldırı, ilişkisel saldırı boyutları ile genel akran istismarı puanlarının diğer çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle ailenin yapısı istismar davranışı üzerinde önemli bir etkidir.

Kartal ve Bilgin'in (2009) ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yapmış oldukları araştırma bulgularına göre öğretmenlerin bildirdiği sıklık oranlarının öğrencilerin bildirdiklerinden anlamlı biçimde yüksek olduğu gözükmemektedir. Buna göre; öğrenciler en yüksek oranda sözel zorbalığa uğradıklarını belirtirlerken öğretmenler çok karşılaşılan türüfiziksel zorbalık olarak belirtmektedirler. Öğrencilere göre zorbalık en fazla okul bahçesinde, öğretmenlere göre ise okul bahçesi ve koridorlarda zorbalık davranışları olmaktadır. Yine araştırma bulgularına göre kurban durumunda olan öğrencilerin %40,9'u zorba davranışları bir arkadaşına anlattıklarını ifade ederlerken; öğretmenler kurban öğrencilerin %62,1 oranında zorba davranışları bir yetişkine anlattıklarını belirtmişlerdir. Yurtal ve Cenkseven (2007) ilköğretim okullarında akran zorbalığının yaygınlığını ve doğasını belirlemek amacıyla yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre zorbalık davranışları yer olarak en fazla okul bahçesinde, zaman olarak ise en fazla okuldan eve dönerken gerçekleşmektedir. Yine araştırma bulgularına göre zorbalık davranışları erkek öğrenciler ile yaşça büyük olanlar arasında daha fazla gözlemlenmiştir.

Bulut (2008) yapmış olduğu araştırmanın bulgularına göre şiddet olaylarının büyük bir çoğunluğu okulda gerçekleşmektedir. Gazetede yayınlanan şiddet haberlerinin %75'i okulda, geri kalan %25 ise okul dışında gerçekleşmektedir. Olayın gerçekleştiği zaman açısından ise olaylar en çok teneffüste, en az ise sınıfta ders esnasında gerçekleşmektedir. Basına yansıyan haberler açısından bakıldığında ise şiddet olaylarının %40'ı teneffüste, %38'i okul çıkışında ya da okuldan sonraki zaman diliminde ve %22'si ise ders esnasında gerçekleşmektedir.

Şirvanlı-Özen'in (2006) yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre kız öğrencilerin yaşlarının artmasıyla zorbalığa uğrama olasılıkları düşerken erkek öğrencilerin yaşlarının

artmasıyla birlikte zorbalığa uğrama olasılıkları kızlar kadar düşmemektedir. Bu durum akran zorbalığına karşı erkeklerin kızlar kadar kendilerini sakınamadıkları şeklinde yorumlanmaktadır (Şirvanlı-Özen, 2006).

Kocatürk (2014) yapmış olduğu araştırma bulgularına göre akran zorbalığı ve siber zorbalık davranışlarında cinsiyetlere göre anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre akran zorbalığı ve siber zorbalık davranışlarını daha sık göstermektedirler ve bu zorbalık davranışlarıyla kız öğrencilere göre daha fazla karşılaşmaktadırlar. Benzer şekilde Baker ve Kavşut (2007) da yapmış olduğu araştırma bulgularında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre hem daha fazla siber zorbalık davranışı yapmaktadır hem de daha fazla siber zorbalık davranışına maruz kalmaktadır.

Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç'ın (2013) ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma düzeyleri ve özgüven arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla elde ettiği araştırma bulgusuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından daha fazlası okulda fiziksel ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yine araştırma bulgularına göre küçük sınıftaki öğrenciler daha sık zorbalık davranışlarına maruz kalmaktadırlar. Özgüven açısından değerlendirildiğinde ise zorbaların özgüvenlerinin, kurbanların özgüveninden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.1. Zorba

Olweus (1996) zorbalığı, kişiler arasında güç dengesizliğinin olduğu bir ilişki de isteyerek ve tekrarlı olarak karşıdaki kişiye zarar vermek amacıyla yapılan saldırgan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Olweus'a göre zorbalık davranışları, genel olarak kurbanların kışkırtıcı bir davranışının gözlemlenmediği durumlarda görülmektedir ve zorbalık davranışları aktif yönelimli saldırganlık davranışlarıdır (akt. Atalay, 2010). Zorba durumunda bulunan öğrenciler, okuldaki diğer öğrencilere yönelik olan olumsuz algılarından dolayı zorbalık davranışlarına başvurmaktadırlar (Bayar ve Uçanok, 2012). Zorbalar, zorbalık davranışını başlatan ve devam ettiren kişilerdir. Zorbalar sadece akranlarına değil, ebeveynlere, öğretmenlere ve diğer yetişkinlere de saldırgan davranışlar göstermektedirler (Karataş, 2011). Zorbalık değişik düzeylerde duygusal etkilerle belirlenmektedir ve zorbaların en tipik duygusal davranışları ise empati kurmakta zorluk çekmeleridir (Kartal ve Bilgin, 2007). Yine zorbalar belirledikleri kurbanlara cinsiyet, görünüş, dil, din gibi konularda baskı yapmaktadırlar. Bu tür baskılar ise iş yerlerinde, okullarda, dini kurumlarda, huzur evlerinde, göç alan bölgelerde, askeri ve akademik kurumlarda ve engelli insanların yaşam alanlarında da sıklıkla görülebilmektedir (Macar, 2013). Ayrıca Hakan (2011) araştırmaların, zorbalık yapan çocukları

baskın karakter yapısında, hızlı öfkelenen, şiddeti çözüm olarak gören ve kurallara uymak istemeyen çocuklar olarak gösterdiğini ifade etmiştir.

Olweus (2005) zorbaları saldırgan zorbalar (aggressive bully) ve kaygılı zorbalar (anxious bully) olarak üzere iki grupta incelemektedir. Buna göre zorbaların büyük bir çoğunluğu saldırgan zorbalardır ve saldırgan zorbalar aktif ve güçlüdürler. Kolayca harekete geçebilmektedirler. Kaygılı zorbalar ise zorbalık davranışını başlatmayan, benlik saygıları ve güvenlik algıları düşük, öfke krizi geçiren kişilerdir. Karataş ise (2011) zorbaları aktif ve pasif zorbalar diye iki grupta incelemektedir. Aktif zorbalar bu davranışı gerçekleştiren kişilerken, pasif zorbalar daha önce zorbalığa uğramış ancak zorbaları zorbalık davranışları konusunda cesaretlendiren, destekleyen kişilerdir.

Zorba olarak tanımlanan çocuk ya da kişilerin psikososyal işlevleri diğer arkadaşlarına göre daha zayıftır. Zorbaların yaşlıtlarına karşı saldırgan, düşmanca, asosyal, işbirliğine kapalı, kaygı düzeyi az ve güvensiz olduklarını görülmektedir. Zorbalar saldırgan davranışların kendilerine başarı getireceğini düşünmekte, acı ve zarardan etkilenmemekte, kurbanlarıyla ilgili gelen bilgileri otomatik olarak kaydetmektedirler. Zorbalar kurbanlarıyla sevmedikleri için ya da provoke edildiklerini düşündükleri için uğraştıklarına inanmaktadırlar. Zorbalar öğretmenden yeteri kadar destek alamamaktadır, okula uyumları düşük düzeydedir ve sınıf ortamında öğretmeni engelleyebilen kişilerdir. Yine bilimsel veriler zorbaların fiziksel şiddetin kullanıldığı evlerde yaşadıklarını, ebeveynlerinin zayıf problem çözme becerisine sahip olduklarını, ailelerin saldırgan çocuk davranışlarını kabul ettiklerini hatta kendi çocuklarına olaylara tepki vermeyi öğrettiklerini ortaya koymaktadır (Bayraktar, 2006). Uysal ve Dinçer (2012) de zorbalık davranışlarında ailelerin önemli bir rolünün olduğunu belirtmektedirler. Buna göre çocuklar evde yaşamış oldukları huzursuzlukları ya da maruz kaldıkları ihmal ve istismar durumlarını okulda değişik yollara gösterebilmektedirler. Bazı çocuklar şiddet eylemini gösteren ailesini örnek alarak okulda arkadaşlarına zarar verebilmekte, bazıları ise şiddet gören ailesi gibi içine kapanmakta ve okulda kurban durumunda olmaktadır. Bu nedenle çocukların aile özelliklerinin bilinmesi, çocukların zorbalığın her türlü rolde katılımlarının engellenmesinde faydalı olacaktır.

Araştırma bulguları üst sosyoekonomik düzeydeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin orta ve alt sosyoekonomik düzeyde eğitim gören öğrencilere göre daha fazla zorbalık davranışları yaptığını göstermektedirler (Pişkin, 2010).

Totan ve Yöndem'in (2007) ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından inceledikleri araştırmanın bulgularına göre zorbalar %41,37'sinin sözel, %28,74'ünün sosyal, %18,40'ının fiziksel ve %11,49'unun ise bu türler içine girmeyen başka davranışlar göstererek zorba olmaktadır. Bulgulara göre %9,2 oran ile kötü isim takma, alay etme en yaygın olan zorbalık türüdür. Kurbanlar açısından değerlendirildiğinde ise benzer şekilde sözel

kurbanlığın en yüksek oranda olduğu %51,04, bunu sosyal %28,37, fiziksel %13,93 ve bunlar dışında başka bazı davranışlara maruz kalmanın %6,66 olduğu gözlenmektedir. Yine kurbanlar en çok %10,9 oran ile kötü isim takılması ve alay edilmesi davranışlarıyla karşılaşmaktadırlar.

2.1.2. Kurban

Kartal ve Bilgin'e göre (2009) akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler yani kurbanlar, başlangıçta okula gitmek istemezler. Bu durumu zamanla akademik başarının düşmesi, öz saygının düşmesi hatta ileriki aşamalarda intihar girişiminde bulunulması izlemektedir. Gökler (2007) ise özsaygı düzeyi düşük düzeyde olan bireylerde bulunan değersizlik, çaresizlik ve aşağılık duygularının, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde onlara hâkimiyet kurma, rencide etme, acı çektirme gibi isteklere neden olabileceğini ifade etmektedir. Peker ve Gültekin (2014); Şirvanlı Özen ve Aktan (2010) da akran zorbalığı davranışlarının, öğrencilerin mutsuz olmasına, okula devamsızlık yapmasına, akademik başarısızlık yaşamasına, depresyon, kaygı, sosyal kaçınma gibi çeşitli psikolojik problemler yaşamasına neden olabileceğini belirtmektedirler. Bayraktar (2006) ise kurbanların arkadaşlarına göre daha fazla içe dönük, depresif, kaygılı, temkinli, sessiz ve güvensiz olmaya yatkın kişiler olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Kartal ve Bilgin (2007) kurbanların genellikle çekingenlik, ağlama veya öfke davranışları gösterdiğini belirtmektedirler.

Zorbalık davranışı ile karşılaşan öğrenciler birçok belirti gösterebilmektedir. Çocuğun evden okula ya da okuldan eve giderken korkması, her zaman kullandığı yolu değiştirmesi, okul servisi kullanmak istememesi, okula gitmemek için ağlaması, sabahları hasta olduğunu söylemesi, okuldan kaçması, ödevlerini yapmak istememesi, eve geldiğinden okul eşyalarının zarar görmüş olması, aile içinde agresif davranışlar göstermesi, sürekli para istemesi, para çalması, vücudunda meydana gelen morlukları açıklamada güçlük çekmesi gibi davranışlar gösterebilir. Zorbalığa maruz kalan öğrenciler aynı zamanda iletişimi reddedebilir, kekelemeye başlayabilir, uykusunda ağlayabilir, kabus görebilir ve kendine güvenini kaybedebilir (Kepenekçi ve Çınkır, 2003). Benzer şekilde Gökler (2007) zorbalık davranışlarının, kurban durumundaki çocukların zorbalığın gerçekleştiği yer olan okuldan soğumalarına, korku ve kaygı yaşamalarına, zorbalıktan kaçmak için okula karşı devamsızlık yapmalarına, buna bağlı olarak akademik başarılarının düşmesine, kendilerini savunmak için silah ve bıçak gibi tehlikeli maddeleri kullanmalarına ve psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Hilooğlu ve Cenkseven-Önder'in (2010) yapmış oldukları araştırmanın bulguları zorbalığa karışan öğrencilerin, zorbalığa karışmayan öğrencilere göre arkadaş, okul, aile, çevre ve benlik alanlarından algıladıkları doyumun daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Tüm bu belirtiler öğretmene, aileye ve yöneticiye çok önemli ipuçları

vermektedir. Unutulmamalıdır ki çocuğun yapmış olduğu her davranışın mutlaka bir sebebi bulunmaktadır.

Okullarda meydana gelen zorbalık davranışlarında öğretmenlerin zorbalığa müdahale etmesi kurbanlar açısından olumlu etkilere sahiptir ancak öğretmenlerin sessiz kalması kurban durumunda olan öğrencilerin, öğretmenlerinin kendilerini koruyamadığı ya da korumadığı şeklinde düşünmesine neden olmaktadır. Kurbanlar böyle bir durumda kendilerini yalnız hissetmektedirler. Genel olarak zorbalığa uğradığını söyleme eğiliminde olmayan kurbanlar, öğretmenlerinin müdahale etmemesi davranışı sonrasında sessiz kalarak zorbalığa maruz kalmaktadırlar (Kartal ve Bilgin, 2009). Öğretmenlerin zorbalık davranışlarının farkında olması ve müdahale etmesi bu açılarından değerlendirildiğinde daha da iyi anlaşılmaktadır. Solberg, Olweus ve Endresen (2007) ise öğretmenlerin çoğunluğu erkek olan küçük bir grup öğrencinin, hem zorba hem de kurban olabileceklerinin farkında olmalarının önemli olduğunu belirtmektedirler. Eğitimcilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarının artırılması ve zorbalık konusunda gerekli destekleri alabilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Özellikle rehber öğretmenlerinin aktif olarak akran zorbalığı konusunda öğrencileri ve öğretmenleri bilgilendirerek gerekli çalışmaları yapması önemlidir (Uçar, 2015; Kartal ve Bilgin, 2009).

2.1.3. Zorba-Kurban

Bayraktar (2006) bazı çalışmalarda kurban ve zorbaların birbirinden bağımsız olmadıklarını ve zorbaların yaklaşık yarısının aynı zamanda kurban olduklarını ifade etmektedir. Yine araştırma bulgularına göre zorba ve kurbanlar aşırı düzeyde saldırganlık ve aşırı düzeyde depresyon davranışları sergilemekle beraber akademik yeterlik, olumlu sosyal davranış, öz saygı ve sosyallik boyutlarında ise düşük düzeyde davranış sergilemektedirler. Benzer şekilde Pekel-Uludağlı ve Uçanok'un (2005) yapmış oldukları araştırma bulgularına göre zorba/kurban çocuklar, bu olaylara hiç karışmayan çocuklara göre kendilerini yalnız ve terk edilmiş hissetmekte ve akademik olarak düşük başarı göstermektedirler.

Araştırma bulgularına göre kurbanlarla beraber zorbalarda eylemlerden zarar görmektedirler. Ayrıca zorba davranışı gösteren öğrenciler bu eylemlerini okul yılları ile sınırlandırmamaktadırlar (Ayas ve Pişkin, 2011). Bayraktar (2006) ilköğretimde zorbalık ve kurban olma oranının genel olarak tüm dünya ülkelerinde %15 ile %25 arası değiştiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Solberg ve diğerleri (2007) yapmış oldukları araştırma da cinsiyet ayrımı yapılmadan kız ve erkek zorba-kurbanların toplamının %16 olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Cinsiyetlere göre ayrı ayrı bakıldığında ise erkek zorba-kurbanlar %21,7 iken kız zorba-kurbanlar %10 oranındadır. Uçar (2015) da yapmış olduğu araştırma da akran zorbalığının cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır. Buna göre erkek çocukları

hem daha fazla zorba davranışlar göstermektedir hem de daha fazla zorba davranışlara maruz kalmaktadır. Uçar (2015) bu durumun sosyal normlar ve öğretilen toplumsal rollerden kaynaklandığını varsaymaktadır. Benzer şekilde Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) da yapmış oldukları araştırma da erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorbalık davranışlarını gösterdiğini bulgusuna ulaşmışlardır.

2.1.4. Seyirci

Zorbalık davranışı yalnızca zorba ile kurban arasında gerçekleşen bir olay değildir. Zorbalık davranışının gerçekleştiği ortamda bulunan seyirci durumunda olan kişiler de bulunmaktadır. İzleyici konumunda olan kişilerin olayı sonlandırmak amacıyla herhangi bir girişimde bulunmamaları, zorba davranışının pekiştirilmesine ve diğer öğrencilerin dolaylı olarak zorba davranışı rol model almasına neden olmaktadır. Pasif durumda olan izleyiciler bu davranışlarıyla zorbalık olayına katkı sağlamakta hatta zorbanın güç kazanmasını sağlamaktadır (Karataş, 2011).

Seyirci konumunda bulunan kişilerin zorba davranışları izlerken yaşanan olayın bir gün kendi başlarına da gelebileceğini düşünmesi kaygılanmalarına neden olmaktadır. Bir kişinin kaygı düzeyinin artması seyirci konumundaki kişilerin duyarsız kalmamasına, harekete geçerek kurbanın yanında yer almasına yardımcı olmaktadır. Zorbanın gücü böylelikle zayıflamaktadır (Kartal ve Bilgin, 2009).

2.2. Zorbalık Türleri

Pişkin (2002) akran zorbalığını sözel, fiziksel, dolaylı ve doğrudan olmak üzere dört grupta incelemiştir. Pişkin ve Ayas (2011) çocuklar üzerinde yaptıkları çalışmada zorbalık türlerini fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti yayma ve eşyalara zarar verme olmak üzere beş kategoride ele almaktadırlar. Siyez ve Kaya (2011) ise yapmış oldukları çalışmada zorbalık türlerini fiziksel, sözel, izole eden, söylenti yayan, eşyalara zarar verme ve cinsel olmak üzere altı grupta sınıflandırmıştır. Benzer şekilde Kapıcı, (2004); Kepenekçi ve Çınkır, (2003) zorbalık türlerini bedensel zorbalık, sözel zorbalık, duygusal zorbalık ve cinsel zorbalık olmak üzere dört grupta incelemişlerdir. Tüm bu zorbalık türlerine Ayas ve Horzum, (2010); Eroğlu, (2011); Özdemir ve Akar, (2011) son zamanlarda teknolojinin gelişmesi ve teknolojik ürünlerin kullanımının artması sonucunda yeni zorbalık türünün yani siber zorbalığın eklendiğini ifade etmektedirler.

Zorbalık türleri çeşitli şekillerde gruplandırılmakla (Şirvanlı-Özen, 2006) birlikte bu çalışmada ilgili alanyazın dikkate alınarak akran zorbalığı fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, cinsel

zorbalık ve siber zorbalık olmak üzere 4 grupta ele alınmıştır. Alanyazında geçen söylenti yayma ve dışlama kategorisi sözel zorbalık başlığı altında, eşyalara zarar verme kategorisi ise fiziksel zorbalık başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.2.1. Fiziksel Zorbalık

Fiziksel zorbalık davranışlarını dövme, vurma, tekme atma, itme, tutma, çekme ve bedene yapılan şakalar gibi davranışlar kapsamaktadır (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2003; Pişkin, 2002). Zorba ya da zorbalık davranışı denildiğinde birçok insanın aklında şiddet içeren bir davranış gelmektedir. Bunun sebebi ise günlük hayatta zorba ve zorbalık kavramların fiziksel güç ile özdeşleşmesidir (Atalay, 2010). Nitekim Olweus'un da ilk çalışmalarını fiziksel zorbalık davranışı üzerine yaptığı görülmektedir.

Kapıcı'nın (2004) ilköğretim öğrencileriyle yapmış olduğu araştırma bulgularına göre 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin bedensel zorbalık davranışlarının itme, tutma, çekme ve bedene yapılan şakalar olduğu, sözel zorbalık davranışlarının ad takma, takılma ve küfür etme olduğu, duygusal zorbalık davranışlarının çocuğun bir eşyasına zarar verme olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yine araştırma bulgularına göre cinsellik en az rastlanan zorbalık türüdür. Ancak buna rağmen katılımcıların %30 kadarı, elle rahatsız edildiklerini ve cinsellikle ilgili sözler dinlemek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Kepenekçi ve Çınkır (2003) da öğretmen ve yöneticilerin okul zorbalığına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu araştırmada benzer bulgulara ulaşmıştır. Buna göre eğitimciler, fiziksel zorbalık boyutunda itme davranışının, sözel zorbalık boyutunda ad takma ve alay etme davranışlarının, duygusal zorbalık boyutunda eşyalara zarar verme davranışlarının, ve cinsel zorbalık boyutunda ise cinsel sözler söyleme davranışlarının okullarda daha sıklıkla görüldüğünü belirtmektedirler. Yine araştırma bulgularına göre zorbalık davranışları okul bahçesinde gerçekleşmekte ve erkek öğrenciler sorunlarının çözme yöntemini bilmedikleri için zorbalığa başvurumaktadırlar.

Gümüşler ve Başaran (2014) sınıflara göre zorbalık yapma düzeylerini araştırmak amacıyla yapmış oldukları çalışmanın bulgularına göre tüm zorbalık yapma düzeylerinde, sınıflar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Buna göre fiziksel zorbalık davranışı %72,3 oranıyla, sözel zorbalık davranışı %62,6 oranıyla, cinsel zorbalık davranışı %21,8 oranıyla, toplam zorbalık davranışı %76,8 oranıyla en yüksek 10. sınıflarda bulunmaktadır. Fiziksel zorbalık davranışı ve sözel zorbalık davranışı oranları 10. ve 11. sınıflarda 9. sınıflara göre anlamlı derece de fazla bulunmaktayken, cinsel zorbalık davranışı 10. sınıflarda sadece 9. sınıflara oranla anlamlı derecede fazla görülmektedir. Yine araştırma bulgularına göre erkeklerin cinsel zorbalık yapma düzeyleri kızlara göre anlamlı düzeyde fazladır. Araştırma da anne ve baba eğitim durumları ile zorbalık davranışı arasında ise anlamlı bir ilişki

bulunmamıştır. Benzer şekilde Totan'ın (2008) ergenlerde zorbalık davranışlarının anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelediği çalışmanın bulgularına göre sınıf düzeyi yükseldikçe zorba olmanın artma, kurban olmanın ise azalma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Zorba-kurban durumu 9. ve 10. sınıf düzeylerinde benzerlik gözlenirken, 11. sınıf düzeyinde yaklaşık iki kat arttığı gözlemlenmiştir.

Karabacak, Eksioğlu, Öztunç, Başçıçek, Soydan ve Yaşar (2015) ise yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türlerine (Anadolu Lisesi, Kız meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi) göre zorba/mağdur olmadurumları arasında anlamlı bir farkın bulunmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Yine araştırma bulgularına göre aletsel zorbalık, sözel zorbalık, basit fiziksel zorbalık ve ağır fiziksel zorbalık daha çok erkek öğrenciler tarafından yapılmakta iken sanal zorbalık ve duygusal zorbalık ise daha çok kız öğrenciler tarafından yapılmaktadır.

2.2.2. Sözel-Dolaylı Zorbalık

Ad takma, alay etme, sataşma, dalga geçme, lakap takma, aşağılayıcı sözler söyleme, takılma ve küfür etme gibi davranışlar sözel zorbalık davranışlarını kapsamaktadır (Kapcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Pişkin, 2002). Smith ve Sharp (1994) ise zorbalığın dolaylı biçimini başkalarının arkasından hoş olmayan hikâye ya da dedikodular ortaya çıkarma veya kişiyi dışlama, yalnızlaştırma şeklinde tanımlamışlardır (akt. Yurtal ve Cenkseven, 2007).

Siyez ve Kaya'nın (2011) yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre öğrenciler, en çok %33,6 ile sözel zorbalığı davranışına, ikinci olarak ise %29,3 ile fiziksel zorbalığı davranışına maruz kalmaktadırlar. Yine araştırmaya katılan öğrenciler %14,8 ile en az cinsel zorbalık davranışına maruz kalmaktadırlar.

Çankaya'nın (2011) ilköğretimde akran zorbalığını tespit etmek amacıyla yaptığı araştırmanın bulgularına göre ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin en fazla karşılaştıkları zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu ve bunun ise isim takma, küfür etme, alay etme ve küçük düşürme şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sözel zorbalıktan sonra en fazla karşılaştıkları akran zorbalığı davranışının fiziksel zorbalık olduğu, fiziksel zorbalık davranışlarının ise itilme, yumruk yeme, tekme ve tokat yeme, eşyalara zarar verilmesi ve bıçak çekilmesi olduğu gözlemlenmiştir. Yine araştırma bulgusuna göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre hem daha yüksek oranda fiziksel zorba davranışlarla karşılaşmakta hem de daha yüksek oranda sözel zorbalığa maruz kalmaktadırlar.

2.2.3. Cinsel Zorbalık

Cinsel zorbalık davranışlarını cinsel amaçlı dokunma, elle ya da sözle sarkıntılık yapma, cinsel çağrışımlı sözcükler kullanarak imalarda bulunma, giysilerini (etek, eşofman) kendi isteği dışında kaldırma ya da çıkarma, hakkında cinsel içerikli söylentiler yayma, tecavüz, vb. davranışlar oluşturmaktadır (Aşıcı ve Aslan, 2010; Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Tubitak ve Ankara Üniversitesi, 2019). Bu tür zorbalık davranışları siber zorbalık şeklinde teknolojik aletler ya da sanal ortamlar aracılığıyla cinsel içerikli ses, görüntü paylaşma, cinsel taciz niteliğinde mesajlar paylaşma şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Shore, 2006). Yapılan araştırmalar cinsel zorbalık türünün okullarda en az sıklıkla görülen zorbalık türü olduğu göstermektedir (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2003). Ayas ve Pişkin'in (2011) yaptığı çalışmada 11. sınıf öğrencilerinin, 9. ve 10. sınıf öğrencilerine oranla daha fazla cinsel zorbalık davranışı gerçekleştirdiği bulgusuna ulaşmıştır. Gümüşler ve Başaran'ın (2014) örneklemini lise öğrencilerinin oluşturduğu araştırmanın bulgularına göre erkeklerin cinsel zorbalık yapma düzeyleri kızlara göre anlamlı düzeyde daha fazladır.

2.2.4. Siber Zorbalık

Bilgi ve teknolojilerde ki gelişmeler şüphesiz 20. yüzyılın son dönemlerine etki eden önemli gelişmelerdendir (Baştürk-Akca, Sayımer, Balaban-Salı ve Ergün-Başak, 2014). Ancak bilişim ve iletişim teknolojilerinin insanlara yararı olmasına rağmen sınırsız, denetimsiz ve kontrolsüz kullanımı insanlara birçok zarar getirmektedir (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012). Cep telefonu ve internet gibi iletişim araçlarını bireylerin birbirleriyle rahat bir şekilde görüşmesini sağlamak amacıyla icat edilmişlerdir. İcatlarında tamamen iyi bir düşünce bulunmaktadır. Doğru kullanıldığında kişilere birçok yararı dokunmaktadır. Olweus (2012) da teknoloji konusunda eğitimcilerin, öğrencilerin ve velilerin belirli bir seviye de bilgi sahibi olmasının yararlı olduğunu belirtmektedir.

Teknolojinin gelişmesi sonucunda internet ve cep telefonu kullanımı, dünyada olduğu gibi toplumumuzda da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Teknolojinin amaç dışı kullanılması bireyler arasında zaman zaman siber zorbalık davranışlarının görülmesine neden olmaktadır (Çivilidağ ve Cooper, 2013; Kocatürk, 2014). Ayrıca bu amaç dışı kullanım siber dolandırıcılığı, çocukların cinsel açıdan istismarının kolaylaşmasını ve bireylerin şiddete, uyuşturucuya yönlendiren web sitelerine erişim olanağının kolaylaşmasını da sağlamaktadır (Eroğlu ve Güler, 2015). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte öğrenciler okullarda teknolojiyi kullanarak zorbalık davranışlarını gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu nedenle okullarda görülebilecek zorbalık davranışları türlerine sanal zorbalık [*cyber bullying*]türü de eklenmiştir (Ayas ve Horzum, 2010;

Eroğlu 2011). Olweus (2012) son zamanlarda siber zorbalığın dramatik olarak artış gösterdiğinin ve zorbalığın bu yeni türünün geleneksel zorba ve kurbanlara yeni zorba ve kurbanlar eklediğini ifade etmektedir.

Olweus (2012) siber zorbalığı, zorbalığın internet ve telefon üzerinden yapılan şekli olarak tanımlamaktadır. Arıcak (2009) sanal zorbalığın uluslararası literatürde, diğer kişilere zarar vermek maksadıyla bir kişi ya da grupları elektronik posta, cep telefonu, web siteleri gibi teknolojik ürünleri kullanarak, bilerek, tekrarlayıcı ve düşmanca bir şekilde gerçekleştirilen davranışlar olarak tanımlandığı ifade etmektedir. Benzer şekilde Batmaz ve Ayas (2013) da sanal zorbalığı, teknolojik aletlerin kullanılarak kişilere isteyerek ve maksatlı bir şekilde zarar vermek olarak tanımlamaktadırlar.

Siber zorbalık davranışlarına örnek olarak teknolojik cihazları kullanarak tehdit edici, korkutucu, taciz edici mesajlar yollama, isteyerek virüs gönderme, dalga geçme, aşağılama, izin almaksızın kişiye özel resimleri elektronik ortamda yayınlama verilmektedir (Karataş, 2011; Baştürk-Akca ve diğerleri 2014; Çivilidağ ve Cooper, 2013). Farklı olarak Baştürk-Akca ve diğerleri(2014) bu örneklerle kameralı telefon kullanarak kişilerin yani kurbanların görüntülerini çekilmesini, rızası alınmadan paylaşılmasını, kurbanla ilişkin aşağılayıcı, küçük düşürücü web sayfalarının hazırlanmasını eklemektedirler.

Öğrenciler arasında görülen siber zorbalık davranışları öğrencilerin gelişimlerini, kimlik kazanma çabalarını ve sosyalleşme süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzluklara ise zorbalık davranışlarına maruz kalan çocukların öfke, intikam, nefret ve aşağılanmışlık duygusu yaşamaları verilmektedir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010). Sanal zorbalığın diğer zorbalık türlerinden farkı zorbalık davranışının mutlaka teknolojik aletlerin kullanılmasıyla gerçekleşmiş olması ve sanal zorbalık davranışının her an her ortamda meydana gelebilecek olmasıdır. Bu nedenle kurban devamlı olarak zorbalık davranışı ile karşı karşıya kalacağını düşündüklerinden kaygı durumu yaşamaktadır (Ayas ve Horzum, 2010). Sanal zorbalığa maruz kalan kişinin bulunduğu ortamı terk etmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Shariff (2005) ise sanal zorbalığın genel zorbalıktan ayrılan üç temel özelliğinin bulunduğunu belirtmektedir. İlk olarak sanal zorbalıkta zorbanın kimliği gizli kalabilmektedir. İkinci olarak genel zorbalıkta zorbalık olayına tanıklık eden bir grup bulunmaktadır. Kurbanın kendisini gizleme şansı yoktur. Son olarak ise cinsel istismara uğrama durumu sanal zorbalıkta daha yaygındır. Ayrıca sanal ortamlarda bireylerin kimliklerini gizleyerek kendilerini ifade edebiliyor olması, bu davranışların tekrarlanmasına etki etmektedir (Peker, 2015).

Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar teknolojik araçların kullanılmasıyla gerçekleşen sanal zorbalığın okullarda oldukça sık görüldüğünü göstermektedir (Batmaz ve Ayas, 2013). Karataş (2011) siber zorbalığı davranışlarının da diğer zorbalık davranışları gibi çocuklara ya da kişilere zarar verdiğini ve siber zorbalık davranışlarının farklı yaş gruplarında oldukça sık

gözlemlendiğini ifade etmektedir. Nitekim Eroğlu ve Güler (2015) de siber zorbalığın, zorbalık davranışlarına maruz kalan kişilerin sosyal, akademik ve duygusal hayatlarında oldukça olumsuz etkilere sebebiyet verdiğini belirtmektedir. Arıca (2009) ise son on yıl içerisinde başta Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada olmak üzere teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı ülkelerde siber zorbalığı davranışının hızla genişleyerek önemli problemlerin ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmektedir. Nitekim siber zorbalığı davranışının sonuçlarının ciddi derece de yıkıcı etkilere sahip olması, kısa sürede siber zorbalığının üzerinde odaklanılmasını sağlamıştır.

Siber zorbalık davranışları okulda başladıktan sonra okul dışında da devam edebilmektedir. Siber zorbalığı davranışlarının hızlı bir şekilde yayıldığı düşünüldüğünde okullarda görevli olan öğretmen ve idarecilerin zorbalık konusunda bilinçli olması büyük önem arz etmektedir. Duyarlı olmayan okul idarecilerinin ve öğretmenlerinin bulunduğu okullarda, siber zorbalığı davranışlarının durdurulması ya da azaltılması mümkün gözükmemektedir (Baştürk-Akca ve diğerleri, 2014). Baştürk-Akca ve diğerleri (2014) zorba ve kurbanların, siber zorbalığı davranışlarını ilk başlarda şaka ya da eğlence olarak düşündükleri için davranışın getireceği zararı göremediklerini belirtmektedirler. Şaka olarak başlayan mesajların internet aracılığıyla hızla yayılması siber zorbalığı davranışlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Zorba ve kurbanlar bu durumdan büyük rahatsızlıklar duymaktadırlar ancak bu rahatsızlığa rağmen çoğu birey yaşadıklarını çevresindeki öğretmenleri, aileleri ya da arkadaşlarıyla paylaşmaktan kaçınmaktadırlar.

2.3. Zorbalıkla Baş Etme Yolları

Okullarda gerçekleşen şiddetin önlenmesinde birinci derecede sorumlu olan kişiler okul yöneticileridir. Ancak okul yöneticilerinin bu sorumluluklarını yerine getirebilmesi için bazı yeterliklere sahip olması gerekmektedir. Buna göre okul yöneticileri çeşitli girişimlerde bulunabilmeli, olayları geniş bir perspektiften inceleyerek değerlendirebilmeli ve uygun çözümler üretebilmelidirler (İnandı ve Yıldız, 2014). Kartal (2009) ise öğrencilerin yaşamış oldukları davranış problemlerinin çözümü konusunda ilk akla gelen kişilerin öğretmenler olduğunu belirtmektedir. Buna göre öğretmenlerin oldukça sık karşılaştıkları bazı davranış problemlerinden biri de zorbalık davranışlarıdır. Dolayısıyla zorbalık davranışlarının önlenmesinde öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Çünkü zorbalık davranışları, öğretmenlerin ve akranların arasında gerçekleşen sosyal-ekolojik bir bağlamda meydana gelen bir olaylardır.

Kartal (2008); Totan (2007) ailelerin ve eğitimcilerin sorumluluklarının farkında olmalarının, bu sorumluluklarına göre hareket etmelerinin ve bu konudaki duyarlılıklarının

artmasının, zorbalığı önlemede ya da gerçekleşen zorbalığın etkisinin azalmasında büyük öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) da zorbaların davranışlarına karşı aileye ve öğretmenlere düşen görevleri şöylebelirtmektedirler:

- Aileler çocuklarından arkadaşlarına göre daha popüler olmalarını beklememelidirler.
- Aileler çocuklarına daha fazla zaman ayırmalı ve zorbalık davranışlarına karşı dikkatli olmalıdırlar.
- Aileler belli aralıklarla çocuklarını üzen veya sinirlendiren arkadaşları olup olmadıkları sormalıdırlar.
- Aileler çocuğu dikkatli dinlemeli, okul ile işbirliği yapmalı ve uzman desteği almalıdırlar.
- Aileler zorba veya kurban durumunda olan çocuklarına empati ile yaklaşmalı ve çocuklarıyla tartışmak yerine yaşanan durumu hissetmelidirler.
- Öğretmenler ise zorbalık eğilimleri olan öğrencilere karşı çeşitli eğitim programları uygulayabilirler.
- Kurban durumundaki öğrencilere psikolojik destek sağlayacak grup çalışmaları yapabilirler.
- Zorbalık konusunda okul personelinin farkındalığı sağlanabilir. Böylelikle zorbalığın hoş karşılanmadığı şeklinde bir bakış açısı kazanılacaktır.
- Öğretmenler zorbalığı önleyici çalışmalarda, okulun bulunduğu bölgenin kültürel özelliği dikkate almalıdırlar.
- Okullarda çeşitli testler, anketler yapılmalıdır.
- Öğretmenler yaptıkları konuşmalarla zorbaları cesaretlendirmemelidirler.
- Öğrencilere zorba davranışları anlattıklarında olumsuz bir durum ile karşı karşıya kalmayacakları yönünde güven verilmelidir.
- Öğrencilere öfkelerini kontrol etmelerine yardımcı olacak teknikler öğretilmelidir. Nitekim bu teknikler zorbalığı azaltmada etkili olabilmektedir.
- Öğretmenler aileleri akran zorbalığı konusunda bilgilendirmelidirler.

Şahin ve diğerleri (2010) ise öğrencilerin siber zorbalık davranışlarından olumsuz yönde etkilenmemeleri için ailelere, okul yöneticilerine, öğretmenlere ve öğrencilere teknoloji kullanımı konusunda bilgilendirme çalışması yapılması gerektiğini ifade etmektedirler. Özellikle öğrencilerin internet ortamında karşılaşabilecekleri olumsuzluklar konusunda bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra siber zorbalık davranışları konusunda okul rehberlik servisi ile öğretmenlerin, ailelerin, okul yöneticilerinin ve öğrencilerin işbirliği yapması faydalıdır. Ayrıca rehber öğretmenleri siber zorbalığa maruz kalan kurban rolündeki öğrencilere yönelik psiko-eğitimsel programları, atılganlık eğitimi programları, zorba rolündeki öğrencilere ise empati eğitimi gibi programları hazırlayarak zorbalığın olumsuz etkilerini

azaltılmalıdır. Fakat Kartal (2009) zorbalık davranışlarının önlenmesi konusunda öğretmenlere önemli görevler düştüğü halde öğretmenlerin, zorbalık konusundaki tutumlarının göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Öğretmen tepkilerinin zorba, kurban ve izleyici rolündeki kişilerin davranışlarını etkilediğinin unutulmaması gerekmektedir.

Akran zorbalığını önlemede öğretmenlerin rolleri önemlidir ancak öğretmenlerin akran zorbalığı konusunda gerekli eğitimleri alması, farkındalıklarının oluşturulması, rehber öğretmen-sınıf öğretmeni-öğrenci-veli-çevre arasındaki koordinasyonun sağlanması alanında iyi eğitim almış etkili okul yöneticileriyle mümkündür. İnandı ve Yıldız'ın (2014) okul yöneticilerinde olması gereken yeterliklerin öğrenci, öğretmen ve veli-çevre boyutunda incelendiği araştırmanın bulgularına göre öğrenci boyutunda; okul yöneticilerinden bürokratik işler dışında öğrenciler ile daha fazla ilgilenmeleri, öğrencileri takip etmeleri, öğrencilerin okullara tehlikeli malzemeler getirmelerini engelleyici önlemler alabilmeleri, şiddete meyilli öğrencileri gözlemleyebilmeleri, öğrenci aileleri ile iletişim kurabilmeleri, şiddeti önleyici eğitimler verebilmeleri, öğrencilere insani ve ahlaki değerler kazandırabilmeleri ve sorunların çözümünde aktif olabilmeleri beklenmektedir. Araştırmanın öğretmen boyutunda okul yöneticilerinden; öğretmenlerin şiddete uğramamaları için gerekli önlemleri alabilmeleri, öğretmenlere ve öğrencilere doğru model olabilmeleri ve öğretmenlerin şiddet ile ilgili eğitimleri almasını sağlayabilmeleri beklenmektedir. Araştırmanın veli-çevre boyutunda ise okul yöneticilerinden; sorunun çözümü noktasında tüm kurum ve kişileri sürece dâhil edebilmeleri, koordinasyonu ve eşgüdümü sağlayabilmeleri beklenmektedir.

Akran istismarı konusunda aileler bilinçlendirilmeli, müdahale sürecine anne ve babaların katılımı sağlanmalı ve özellikle küçük yaş gruplarına yönelik ek koruma önlemleri alınması gerekmektedir (Akduman, 2010). Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, gelişim için önemli basamaklar olan konuşma-sosyal gelişim büyük ölçüde etkilediği gibi gelişiminin doğal süreci içerisinde olan oyun becerisinin kazanılması ve akranlarla daha fazla zaman geçirilmesini de etkilemektedir. Nitekim okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, bireyin hem o dönemdeki sosyal ilişkilerini ve deneyimlerini şekillendirmekte hem de bireyin ileriki yıllardaki sosyal-duygusal uyumunu şekillendirmektedir (Gülay, 2009). İlköğretim döneminde öğrencilerin akademik özgüvenlerinin gelişimi ile psikolojik ve sosyal gelişimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Okul, ergenlik döneminde öğrencilerin haftada 30-35 saatlerinin geçtiği bir yaşam alanıdır. Dolayısıyla bu yaşam alanında öğrenciler, öğretmenleri ve akranlarıyla yakın ilişkiler kurmaktadır (Cenkseven Önder ve Sarı, 2012). Ummasel (2007) kurulan bu akran ilişkilerinin mizaç, duygusal-davranışsal sorunlar, annenin çocuğunu ne derece kabul ettiği ve gelişim düzeyini de etkilediğini belirtmektedir. Şirvanlı Özen ve Aktan (2010) ise çocukların erken yaşlarda akran zorbalığı davranışlarıyla karşılaşmalarının, onların bu durumdan uzun süre olumsuz yönde etkilenmelerine neden olacağını belirtmektedirler. Bu nedenle ebeveyn ile

çocuk arasındaki ilişki önemlidir. Nitekim ebeveyn ile çocuk arasında güven temelinde kurulan ilişki, akran zorbalığı konusunda koruyucu bir etki göstermektedir.

Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) zorbalık davranışları gösterebilecek durumda olan öğrencilere karşı problem çözme, çatışma çözme, arabuluculuk, stresle baş etme, öfke kontrolü, davranış kontrolü, kendi kendini denetim stratejileri, sosyal beceri eğitimi, empati beceri kazanımı, duyguları tanımlama ve doğru iletişim biçimlerini kazandırmayla ilgili konuları içeren farklı eğitim programları uygulanabileceğini ifade etmektedirler. Nitekim Kartal ve Bilgin (2007) de okullardan zorbalık davranışlarını arındırmak için çeşitli programlar geliştirildiğini belirtmektedir. Totan (2007) zorbalığı önleyici program hazırlanırken öğrencilerin zorbalık davranışlarını neden ve kimlerden etkilenerak gerçekleştirdiklerinin bilinmesinin, programın etkililiğini arttıracaklarını ifade etmektedir. Yine zorbalığı önlemek için yapılan çalışmalara okulun bulunduğu çevrenin kültürel özelliklerinin dikkate alınması, aynı kültürel çevreye sahip okulların uyguladıkları programların sonuçlarının benzer okullarla paylaşılması, eğitimciler için belli aralıklarla eğitimler düzenlenmesi ve bilgi akışının sağlanması zorbalığın önlenmesinde etkili olmaktadır. Örneğin Akcan, Akcan ve Sarvan (2016) akranlar arasında saldırgan davranışı önleme programı hazırlamışlardır. Hazırlanan bu programa göre öğrencilere duyguları tanıma, duyguları ifade etme, empati kurma, öfke kontrolü, sorun çözme ve toplumsal değerler ana temaları ile 40 dakikalık altışar eğitim ve öğrencilerin programı ile eş zamanlı olarak anne/babalara ergenlik dönemi özellikleri, ergenle iletişim, öfke kontrolü ana temaları ile 60 dakikalık altışar eğitim uygulanması planlanmıştır. Benzer şekilde Gümüşler Başaran (2014) da liselerde akran zorbalığı ve önlemede eğitimin değerlendirilmesi amacıyla yapmış olduğu araştırmada zorbalığını önlemek için bir eğitim programı hazırlandığını belirtmektedir. Hazırlanan eğitim programında akran zorbalığının ne olduğunun anlaşılmasını sağlayacak olan farkındalık eğitimi, zorbalığın azaltılmasında etkili olduğu bilinen öfke kontrolü eğitimi ve çatışma çözme becerileri eğitimi bulunmaktadır. Eğitim programları uygulandıktan sonra eğitim ile zorbalık davranışlarında azalma olduğu görülmüştür. Buna sebep olarak ise öğrencilerin yaptıkları davranışların zorbalık olduğunun farkına vararak daha dikkatli davranmaları, zorba olmak istemedikleri için davranışlarına dikkat etmiş olmaları gösterilmektedir. Ayrıca araştırmanın bulgularına göre eğitim programlarında verilmiş olan eğitimlerin düzenli ve sürekli olarak verilmesiyle daha fazla oranda zorbalık davranışlarının azaltılabileceği anlaşılmaktadır. Kartal ve Bilgin (2007) de geliştirilen bu programların başarılı olması için öğretmenlerin, yöneticilerin, velilerin ve öğrencilerin bir bütün olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Birçok sayıda öğrenciye ulaşmanın en etkili yolu ise eğitimcilerin, zorbalık konusunda eğitilmesinden geçmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilere zorbalık davranışlarıyla nasıl baş edeceklerini öğretmek de büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin %85'inin zorba ya da kurban olmadığı düşünüldüğünde zorbalık davranışlarını önleme de bu grubun önemi

büyüktür. Bu nedenle zorbalık davranışları meydana gelirken seyirci konumunda olan kişilerin müdahale eden konumuna getirilebilmesi oldukça önemlidir. Çünkü müdahale eden kişiler kurbanı destek verdiğinde kurbanın güçlenmesini, zorbanın ise güçsüzleşmesine yardımcı olacaktırlar (Kartal ve Bilgin, 2007). Ergül (2009) akran zorbalığına bazı çocukların yardım ederek, seyirci olarak destek vererek, cesaretlendirici söz ve davranışlarıyla zorbayı kışkırtarak zorbaya olumlu geri bildirim sunduğunu belirtmektedir. Buna karşın bazı çocuklar ise tamamen tarafsız olarak, zorba ve kurbanın yanında yer almamaktadırlar. Ancak bu durumda zorbalığı sessiz bir biçimde onaylayarak zorbalığın devam etmesine neden olmaktadır. Bazı çocuklar ise kurbanın yanında yer alarak onu rahatlatmakta, zorbalığın sona ermesi için gayret göstermekte kısacası zorbalık karşıtı davranış göstermektedirler. Uysal ve Dinçer (2012) ise fazla otoriter veya ilgisiz ailelerin çocuklarının, yetişkin bireylerin kolaylıkla göremeyeceği yerlerde ve planlanmamış zamanlarda zorbalık davranışlarıyla karşılaşabileceğini, bu durumu engellemenin tek ve en önemli yolunun ise kurban durumunda olan kişinin iyi bir arkadaş edinmesiyle mümkün olacağını ifade etmektedirler.

Yaban, Sayıl ve Kındap Tepe'nin (2013) anne ve babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkinin rolünü belirlemek amacıyla yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre, babadan alınan desteğin artması ile arkadaşlık ilişkilerindeki olumsuzluğun ve zorbalık davranışlarının azalmasının arasında ilişki bulunmaktadır. Ayrıca arkadaş ilişkileri olumsuz ise zorbalık davranışları artmakta, olumlu ise zorbalık davranışları azalmaktadır. Yine araştırma bulgularında anneden algılanan desteğin, çocuğu olumsuz arkadaş ilişkisinden ve akran zorbalığından koruyabilmesinin tek başına yeterli olmadığı ancak babanın destekleyici rolü ile mümkün olduğu görülmektedir.

Tatlılıoğlu'nun (2016) şiddetin kaynakları konusunda öğretmen, veli, yönetici ve öğrenci görüşleri ile bu görüşler arasındaki farkları incelediği araştırma bulgularına göre öğrencilerin çoğunluğu TV dizilerinin etkisi altında kaldıklarını, öğretmenlerin olumsuz sözlerinden etkilendiklerini, bilgisayar oyunlarında şiddet içeren oyunlar oynadıklarını, öfkelerine hâkim olamadıklarını, ailelerinin kendilerini anlamadıklarını ifade etmektedirler. Araştırmaya katılan veliler ise şiddetin kaynağı olarak çocuklarının TV dizilerinden olumsuz etkilenmesini, velilerin okulla yeterince işbirliği yapamamasını, ekonomik sıkıntılarının olmasını, çevrede zararlı maddelerin kullanımının yaygın olmasını ve aile içi iletişimin yetersiz olmasını görmektedirler. Araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenler ise ailelerin çocuklarının gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, ailelerin sosyoekonomik durumlarının düşük olmasını, öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğunu, öğrencilerinin yeteneklerini sergileyebilecekleri ortamların yetersiz olduğunu ve öğrencilerin internet kafe gibi yerlerde çok zaman geçirmelerini, şiddetin kaynağı olarak ifade etmektedirler. Ünalmış ve Şahin (2012) ise öğrencilerin şiddete yönelik tutumlarının zorbalık davranışları konusunda yordayıcı bir etkiye

sahip olduğunu belirtmektedirler. Buna göre okul döneminde zorbalık davranışları gösteren çocuklar daha sonraki yaşamlarında şiddet davranışları gösterebilmektedirler.

Şiddete ortam hazırlayan, varlığını onaylayan, destekleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlere aile özellikleri ve çevre faktörleri örnek olarak verilebilmektedir. Anne ve baba etkileşimi, aile ve çocuk ilişkisi, ailenin çocuğa karşı gösterdiği tutum, ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu saldırganlığın ve şiddetin oluşumuna etki etmektedir. Benzer şekilde ailede kayıplar, terk edilme, bağımlılık, güvensizlik, kişilik bozuklukları, inkar, küçümseme, yalana yönelme, düşük empati düzeyi, engellenmeye karşı toleransın düşük oluşu, kıskançlık, gücün kötüye kullanımı, kontrol gereksinimi, yoksunluk, baskı gibi tutum ve davranışlar da şiddetin oluşmasına etkide bulunmaktadır. Şiddetin oluşmasına etki eden çevresel faktörlere ise gençlerin ateşli silahlara, uyuşturucu maddelerine ve alkole rahatlıkla ulaşabilmesi, medyada şiddetin sürekli ve tüm canlılığı ile gözler önüne serilmesi, kalabalık gibi faktörler örnek olarak verilmektedir (Gökler, 2007).

Özkan ve Çiftçi'nin (2010) düşük sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı davranışlarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu araştırmanın bulgularına göre; ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında görülen akran zorbalığı davranışlarının oldukça ciddi bir sorun olduğu görülmektedir. Yine düşük sosyoekonomik düzeye sahip iki okuldan toplanan verilere göre öğrencilerin çoğunluğu fiziksel zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Benzer şekilde Tıpırdamaz Sipahi (2008) ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı davranışlarına etki eden faktörleri incelediği araştırmanın bulgularında zorbalığa karışan öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik durumunun yarısından fazlasının düşük, neredeyse tamamının ise düşük-orta sınıfta bulunduğunu belirlemiştir. Yine araştırmada anne ve babaların eğitim durumlarının zorbalık davranışlarına etkisi incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre annelerin herhangi düzeyde okula gitmiş olmasının katılmayan olmayı arttırdığı, hiç okula gitmemiş olması zorba, kurban ve zorba/kurban olmayı arttırdığı belirlenmiştir. Benzer şekilde babaların okula gitmemiş olması da kurban olmayı arttırırken, gitmiş olması katılmayan olmayı arttırmaktadır. Babası hayatta olmayanlar ise daha sık zorba/kurban durumunda kalmaktadırlar.

Akbaba ve Eroğlu (2013) örneklemini ilköğretim öğrencilerinin oluşturduğu araştırma bulgusuna göre ilköğretim öğrencilerinin anne ve babalarının eğitim düzeyinin düşmesi, siber zorbalık yapma davranışlarını arttırmaktadır. İlköğretim öğrencilerinin anne ve babalarının internet kullanma becerisine ilişkin algının yükselmesi, öğrencilerin siber zorbalığa karışma durumlarını azaltmaktadır. Yine araştırma bulgularına göre anne ve babaların denetimleri arttırması, ilköğretim öğrencilerinin siber zorbalık içeren davranışlarda bulunmalarını düşürmektedir. Serin (2012) ise annesi master/doktora mezunu olanların annesi ilköğretim

mezunu olanlardan, babası master/doktora mezunu olanların babası sadece okur-yazar olan ve babası ilköğretim mezunu olanlardan daha fazla siber zorbalık yaptığı bulgusuna ulaşmıştır.

Totan (2007) ülkemizde zorbalık davranışlarının eğitimcilerin gözü önünde gerçekleşmesinden dolayı okulun kamera ile korunmasının zorbalık davranışlarının azalmasına bir etkisinin olmayacağını ifade etmektedir. Ancak ilköğretimde çalışan öğretmenlerin bu yaş grubunda fiziksel zorbalık davranışlarının fazla olmasını göz önünde bulundurarak, vurma, tekmeleme, tokat atma gibi zorbalığın fiziksel boyutunu engelleyici rehberlik etkinliklerine ağırlık vermesinin; ortaöğretimde çalışan öğretmenin ise bu yaş grubunda sözel zorbalık davranışlarının fazla olmasını göz önünde bulundurarak, söylenti yayma, alay etme, dedikodu gibi zorbalığın sözel boyutunu engelleyici rehberlik etkinliklerine ağırlık vermesinin faydalı olacağını belirtmektedir.

Yavuzer (2011) öğretmenlerin bilhassa kendi sınıflarında olumlu bir ortam oluşturarak, öğrencilerini başarmaya yönlendirerek ve davranışlarıyla örnek olarak, şiddet olmayan bir okul ortamı oluşturabileceğini belirtmektedir. Kandemir ve Özbay (2009) demokratik ve insancıl sınıf ortamındaki öğrencilerin daha verimli çalıştıklarını, kendilerini güvende hissettiklerini ve olumlu benlik algısı geliştirdiklerini ifade etmektedirler. Bu sınıf ortamının oluşmasında ise hümanist eğitimin ilke ve kavramları önemli yer tutmaktadır. Sınıflarda bu olumlu ortamın sağlanamaması durumunda ise öğrencilerin öz saygıları düşmekte ve zorbalık gibi olumsuz davranışlar ortaya çıkmaktadır. Terzi (2007) ise çocukların ve gençlerin sağlıklı, başarılı bir birey olarak yetişmesinin ve çeşitli beceriler geliştirilmesinin, şiddetin önlenmesinden etkili olabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda psikiyatri, psikoloji, sosyoloji alanlarında yapılan çalışmalarda çok sık kullanılan Kendini Toparlama Gücü kavramı, çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin olumsuz yaşam şartlarında nasıl daha güçlü olunabileceği yönünde farklı bir yol göstermektedir. Okullarda öğrencilerin kendini toparlama gücünü geliştirmelerine imkan sağlanması durumunda, öğrencilerden, okula ve öğrenmeye karşı olumlu bir tutum geliştirmeleri, okul kurallarını anlamaları ve kurallara uymaları, içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerini başarılı bir şekilde göstermeleri, okulda kendilerini güvende hissetmeleri, amaç belirleme ve bu amaçlara ulaşabileceğine inanmaları, kendine ve diğer bireylere güvenmeleri, başkalarına yardım etmeleri ve öz yeterlik duygusuna sahip olmaları beklenmektedir. Bu özelliklerin okul ortamında kazanılması öğrencileri güçlü kılmaktadır ve dolayısıyla güçlü olmalarını sağlayan özellikleri kazanan öğrenciler, olumsuz bir durum ile karşılaştıklarında şiddete başvurmak yerine daha yapıcı alternatifler üretebilmektedirler (Terzi, 2007). Okullardaki şiddet olaylarını engelleyebilmek için okul iklimini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen tüm etkenlerin önlenmesi ya da azaltılması gerekmektedir. Bu durum ise ancak okul da şiddete alternatif problem çözme, iletişim ve öfke denetimi başta olmak üzere pek çok insancıl ve sosyal bilgi, beceri, alışkanlık ve tutum geliştirici eğitim ve rehberlik etkinlikleriyle

mümkündür (Aküzüm ve Oral, 2015).Okullarda özellikle şiddet karşıtı propaganda faaliyetleri ve şiddete yönelik negatif tutum geliştirilmesi gibi faaliyetler düzenlemek okulda gerçekleşen zorbalık davranışlarını engelleme de önemli bir role sahiptir (Ünalınış ve Şahin, 2012).Çocukları zorbalıktan koruyabilmek için zorbalığın varlığının kabul edilmesi gerekmektedir. Bütün çocukların güvenli bir ortamda eğitim-öğretim görme ve büyüme hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle güvenli okul iklimlerinin oluşturulması ve zorbalık davranışlarının eğitiminin içinde bulunan herkes tarafından ciddiye alınması gerekmektedir (Gökler, 2007).

2.3.1. Öğrencilerin Olumsuz Davranışları ve Uygulanacak Yaptırımlar

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2014 yılında yayımladığı disiplin yönetmeliğine göre okullarda öğrencilerin istenmeyen davranışları gösterdiklerinde ne tür bir yaptırımla karşılaşacaklarını belirlemiştir. Buna göre istenmeyen davranışları okulda gösteren öğrencilere önce uyarı cezası verilmektedir. Öğrencinin davranışlarında bir değişme olmazsa kınama cezası verilmekte; eğer öğrencinin davranışlarında bu yaptırımlara rağmen bir değişme olmuyorsa öğrencilere son olarak okul değiştirme cezası uygulanmaktadır. MEB'in sözü edilen disiplin yönetmeliğinin ilgili maddeleri aşağıdaki sunulmuştur:

MADDE 54 - (1) Ortaokul ve imam-hatip ortaokulu öğrencilerine, olumsuz davranışlarınınözelliğine göre uyarı, kınama ve okul değiştirme yaptırımlarından biri uygulanır.

(2) Yaptırımların uygulanmasındaki amaç caydırıcı olması, toplum düzeninin korunması, öğrencinin yaptığı olumsuz davranışlarının farkına vararak bu davranışlarının olumlu yönde düzeltilmesini sağlamaktır.

(3)(**Ek:RG-23/10/2014-29154**) Öğrencilerin gelişim dönemleri de dikkate alınarak bilinçlendirme ile düzeltilebilecek davranışlar için “Uyarı” süreci uygulanır. Uyarı bir süreç olup bu süreç aşağıdaki şekilde işler.

a) Sözlü uyarı; öğretmenin öğrenciyle görüşme sürecini oluşturur. Öğrenciden beklenen olumlu davranışın neler olabileceği anlatılır. Olumsuz davranışlarının devamı hâlinde kendisine uygulanabilecek yaptırımlar konusunda uyarılır.

b) Öğrenci ile sözleşme imzalama; öğrencinin sözlü uyarılmasına rağmen olumsuz davranışlarını sürdürmesi hâlinde öğrenci ve öğretmen arasında bir görüşme gerçekleştirilir. Bu görüşme sonucunda öğrenci sergilediği olumsuz davranışlarını değiştirmeyi kabul edeceğine ilişkin Öğrenci Sözleşme Örneği EK-9'u imzalar.

c) Veli ile görüşme; öğretmen, öğrencinin bu olumsuz davranışları sürdürmesi hâlinde veliyi okula davet eder. Okul yöneticilerinden birinin ve varsa rehber öğretmenin de katılımı ile

yapılan görüşmede, öğrencinin olumsuz davranışları ve uygulanabilecek yaptırımları veliye bildirilir. Velinin toplantıya gelmemesi durumunda tutanak tutulur. Bu aşamalardan sonra öğrencinin olumsuz davranışlarını sürdürmesi durumunda; öğretmen, yazılı belgelerin bulunduğu dosyayı hazırlayacağı raporla birlikte görüşülmek üzere öğrenci davranışlarını değerlendirme kuruluna verir.

(4)(Ek:RG-23/10/2014-29154) Kınama; öğrenciye, yaptırım gerektiren davranışta bulunduğunu ve tekrarından kaçınması gerektiğinin okul yönetimince yazılı olarak bildirilmesidir.

(5) (Ek:RG-23/10/2014-29154) Okul değiştirme; öğrencinin, bir başka okulda öğrenimini sürdürmek üzere bulunduğu okuldan naklen gönderilmesidir (MEB, 2014, s.17).

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın problemine uygun olarak seçilen araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgiler alt başlıklarla verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Ortaokul yöneticilerinin okullarında sıklıkla gözlemledikleri akran zorbalığı türleri ile zorbalığın nedenlerine yönelik görüşleri, zorbalıkla baş etme yolları, baş etmede karşılaştıkları sorunlar ve bu konuya yönelik önerilerinin belirlenmesinin hedeflendiği bu çalışmada, sosyal olarak yapılandırılmış gerçeğe, araştırmacı ile üzerinde çalışılan konu ya da grubun yakın ve samimi ilişkisine, olguların ve sosyal deneyimlerin nasıl ortaya çıktığı ile nasıl anlamlandırıldığı gibi konulara yoğunlaşan nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini, Mersin ili merkez ilçelerde görev yapan ortaokul yöneticileri oluşturmaktadır. Merkez ilçeler olan Akdeniz ilçesinde 53 ortaokul, Mezitli ilçesinde 24 ortaokul, Yenişehir ilçesinde 23 ortaokul ve Toroslar ilçesinde 42 ortaokul bulunmaktadır. Çalışma grubunu ise merkez ilçelerdeki okul sayıları dikkate alınarak tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenen 20 ortaokul yöneticisi oluşturmaktadır. Buna göre Akdeniz ilçesinden 7, Toroslar ilçesinden 6, Mezitli ilçesinden 3 ve Yenişehir ilçesinden 4 olmak üzere 20 okul yöneticisi çalışmaya katılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan okul yöneticilerinin yaşları 30 ile 52 arasında değişmekte olup Akdeniz ilçesinin ortalaması 41,4, Mezitli ilçesinin ortalaması 38,6, Yenişehir ilçesinin ortalaması 46,25, Toroslar ilçesinin ortalaması 50,3'tür. Tüm ilçelerin ortalaması ise 44,85 olarak belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplamak amacıyla nitel araştırmalarda katılımcıların ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını anlamaya yönelik olarak sıklıkla kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği, araştırmacıya daha derinlemesine bilgiye ulaşabilme konusunda esneklik ve sözel olmayan davranışları gözlemleyebilme fırsatı sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir (Ritchie ve Lewis, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Ayrıca görüşme yönteminin getireceği esnekliğin yanı sıra görüşme formunun sağlayacağı belirli düzeyde standartlık ihtiyacı

düşünülerek bu araştırmada veri elde etmek için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılması uygun görülmüştür (Türnüklü, 2000). Buna göre ilgili alanyazın incelendikten sonra ortaokul yöneticilerinin akran zorbalığı farkındalıklarını belirlemeye yönelik açık uçlu sorular hazırlanmıştır. Belirlenen açık uçlu sorular düzenlenerek taslak halinde yarı yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun; araştırılacak konu kapsamı, taslaktaki soruların içeriği, anlaşılabilirliği ve tutarlılığı gibi konularda değerlendirilmesi amacıyla 3 farklı uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanların önerileri dâhilinde görüşme formu yeniden düzenlenmiştir. Düzenlemeler yapıldıktan sonra 3 katılımcıyla pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ve katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme formuna ilişkin görüşleri alınarak veri toplama aracı son haline ulaşmıştır.

Görüşme formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım çalışmanın amacına uygun demografik bilgilerin yer aldığı kısımdır. Bu bölümde cinsiyet, branş, çalıştığı bölge ve geçiş sistemindeki değişikliklere ilişkin tecrübe sorulmuştur. İkinci kısımda ise açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Formda 7 açık uçlu soru bulunmaktadır ve konuya ilişkin detaylandırılmak istenilen yerlerin desteklenmesi için alt sorular kullanılmıştır. Bunun yanında görüşmenin doğasına uygun biçimde konunun detaylandırılmasına yönelik “konuyu biraz daha açar mısınız?”, “örnek verebilir misiniz?” gibi sorularla görüşme süreci desteklenmiştir. Görüşmeler ortalama 45 dakika sürmüştür.

Mersin İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinlerin alınmasının ardından veri elde etme sürecine geçilmiştir. Bu süreçte öncelikle katılımcılara görüşme öncesinde çalışmayla ilgili bilgilendirme yapılmış ve çalışmaya katılım için gönüllülük şartı aranmıştır. Ayrıca görüşmenin kayıt altına alınacağı ve elde edilen verilerin bu çalışma haricinde kullanılmayacağı; kişilerin görüşlerinin tek tek değil grup halinde değerlendirileceği, kişilerin kimliğini işaret eden ifadelerden kaçınılacağı belirtilmiştir. Katılımcılardan randevu talep edilerek ve uygun bir ortam hazırlanarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcıların görüşme haricinde konuya ilişkin eklemek istedikleri bilgi olursa araştırmacıya ulaşabilmesi için araştırmacının iletişim bilgileri paylaşılmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında çalışma ile ilgili bilgi almak isterlerse araştırmacıya ulaşabilecekleri belirtilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Veri toplama süreci sonunda elde edilen nitel veri, başlıca örüntüleri belirleme, kodlama, temaların bulunması, verinin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması gibi temel aşamaları içeren ‘içerik analizi’ ile analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu teknikte veriler betimsel bir anlatımla sunulmakta ve

sık sık doğrudan alıntılara yer verilmekte ve elde edilen bulgular belirli kategoriler ve alt kategoriler halinde düzenlenip ilgili alanyazın dikkate alınarak tartışılmaktadır.

Yapılan görüşmelerde kayıt altına alınan veriler üzerinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın dökümü yapılarak yazılı metin haline getirilmiştir. Daha sonra bu veriler tek tek incelenerek anlamlı bölümler içeren cümle ve/ya paragraflara kodlar verilmiştir. Oluşturulan kodlar ile kod haritası çıkarılmış ve birbiri ile ilişkili kategoriler belirlenerek temalar oluşturulmuştur. Sınıflandırma süreci verilerin tekrar tekrar gözden geçirilmesi ile son halini alarak belirli kategoriler altında bulgular sunulmuştur.

Bu süreçte ayrıca araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla nitel araştırmada genellikle tercih edilen üçleme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen verilere ilişkin 3 farklı uzman tarafından tesadüfi olarak seçilen 3 katılımcının verisi yukarıda belirtilen şekilde incelenerek analiz edilmiştir. Üç uzman tarafından ayrı ayrı yapılan analiz sonucunda elde edilen kodlamalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenerek karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda sıklıkla benzer cümle veya paragrafların benzer kodlarla ifade edildiği gözlemlenmekle birlikte gerekli ekleme, yer değiştirme ve çıkarma işlemi yapılarak süreç tamamlanmıştır. Bunun yanı sıra analiz sonucunda elde edilen bulgular, katılımcıların görüşlerini doğrudan yansıtan alıntılarla birlikte sunulmuştur. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi çalışmada gönüllük esası dikkate alınmış ve veri elde etme süreci, verilerin analizi ve raporlanmasında araştırmacının dikkate alacağı etik kurallar katılımcılara belirtilmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmanın amacına yönelik olarak elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular ve bu bulgulara yönelik alanyazın dikkate alınarak yapılan tartışmalara yer verilmiştir. Analiz sonucunda, ortaokul yöneticilerinin okullardaki akran zorbalığı davranışlarına yönelik görüşlerinin '*zorbalık türleri*', '*zorbalık nedenleri*', '*baş etme yöntemleri*', '*baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar*' ve '*öneriler*' olmak üzere toplam beş ana kategoride gruplandırılabilceği görülmüştür. Bu ana kategori ve içerdiği alt kategoriler alanyazın dikkate alınarak sunulmuştur.

4.1. Yöneticilerin Okullarında Sıklıkla Gözlemledikleri Zorbalık Türleri

Zorbalık türleri ana kategorisi, katılımcıların okullarındaki öğrencilerde gözlemledikleri zorbalık davranışlarını içermektedir. Bu kapsamda yöneticilerce sıklıkla gözlemlenen zorbalık davranışları *fiziksel zorbalık*, *sözel-dolaylı zorbalık*, *siber zorbalık* ve *cinsel zorbalık* olarak isimlendirilmiş ve bu ana kategori kapsamında ele alınmışlardır. Belirlenen zorbalık türleri yöneticiler tarafından en sık gözlemlenen zorbalık türünden başlanarak Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.

Yöneticilerin Okullarında Sıklıkla Gözlemledikleri Zorbalık Türleri

Ana kategori	Kategori
Zorbalık türleri	Fiziksel zorbalık
	Sözel-dolaylı zorbalık
	Siber zorbalık
	Cinsel zorbalık

Okul yöneticilerinin görüşleri genel olarak ele alındığında, her bir katılımcının görev yaptığı okulda sadece belirli bir tür akran zorbalığı değil, çeşitli zorbalık türlerini işaret eden davranışlar gözlemledikleri belirlenmiştir. Bir katılımcının bu konuya yönelik görüşü örnek olarak aşağıda sunulmuştur:

"Bizim en çok gördüğümüz fiziksel olanı burada oyunlarda bile kavga vardır mesela tokat atmaca, tekme atmaca böyle oyunlar var. Burada hep fiziksel temasla karşılaşıyoruz darbe, şiddet bunları görüyoruz sonra küfür, lakap takma yok benim babamın ismini

söylüyor beni rezil ediyor, fiziksel zorbalıktan sonra en çok sözel zorbalık var. Hakaret özellikle küçük düşürücü lakaplar onun dışında biz eba ağını açtıktan sonra öğrenciler birbirlerine karşı küfürler yazmaya başladılar. Ondan sonra fotoğrafını çekip kullanıyorlar bizi okula telefon getirilmesini yasakladık ama gizli saklı getiriliyor, kızların gizli saklı fotoğrafını çekenler oluyor. Kızlar getiriyor olanların fotoğrafını çekiyor, böyle bu tür şeyler var; o da sonradan zorbalığa dönüşebiliyor birbirlerini tehdit etmeye kadar olabiliyor (M 3)."

Benzer şekilde farklı bir okul yöneticisi ise konuya yönelik görüşlerini genel olarak şu şekilde dile getirmiştir:

"Bu fiziksel olabilir, alay, sözle olabilir az da olsa taciz şeklinde de olabilir. Son zamanlarda internet sosyal medya aracılığı ile olabilir. Çok yaşıyoruz biz bu sosyal medya olayını sosyal medyada birbirlerine küfür ediyorlar, bunu da aktif kullanıyorlar, dışarıda kavgayı yapıyor mesela öğrenci yaşlılar aynı sınıfta var iki kız öğrenci. Kavgayı yapıyorlar birisi kameraya çekiyor tutuyor bunu facebook, instagram, twitter da paylaşıyor (M 17)."

Ancak verilerin analizi sonucunda fiziksel zorbalığın diğerlerine oranla sıklıkla gözlemlendiği belirlenmiştir. Öğrencilerin okul içerisindeki fiziksel zorbalık davranışları genel olarak dövme, vurma, tekme, itme, tutma, çekme ve öğrencinin bedenine yapılan şakalar gibi davranışları kapsamaktadır (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Pişkin, 2002). Bu çalışmada da görüşme yapılan okul yöneticilerinin yarısından fazlası (12 katılımcı) okullarında en çok fiziksel zorbalık davranışları gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Bir okul yöneticisi fiziksel zorbalığı *"Bilerek yaptıkları yani bir üstünlük sağlama dediğim gibi, nasıl bir üstünlük olabilir işte, sınıf içerisinde daha sessiz daha sakin olan öğrencilerin hem fiziken hem de aile şartlarından dolayı kendini güçlü hisseden öğrencilerin diğer öğrencilere yaptığı baskılar (M 2)."* şeklinde tanımlamıştır. Bir başka okul yöneticisi *"En fazla kaba kuvvet görüyoruz. Güçlü olan her zaman kendini haklı yerine koyuyor. Etki altına almaya ve ezmeye çalışıyor. Yani güçlüünün güçsüze karşı yaptığı fiziksel eylemler çok oluyor (M 8)."* diyerek okullarda fiziksel zorbalık davranışlarının sık bir şekilde gözlemlendiğini ifade etmiştir. Başka bir okul yöneticisi ise okullarda gerçekleşen zorbalık davranışlarının ciddiyetini *"Şiddet anlamında sürekli bunu zorluyor; yok boynunu sıkıyor yok tekme atıyor yok çelme takıyor yok şunu yapıyor yok bunu yapıyor. İyice sindirmiş öyle ki bu haraç kesmeye kadar gitmiş bir vermiş iki vermiş üçüncü de zorla elini cebine atmış kendisi almış. 4-5 böyle gitmiş en sonunda çocuk vermemek için direnince jilet atıyor. Kolunun üzerine jilet atıyor çocuk yine seslenmiyor kimseye bir şey söylemiyor... (M 17)"* şeklinde belirtmiştir.

Katılımcıların yarısından fazlasının (12 katılımcı)okullarında en sık fiziksel zorbalık davranışları gözlemlediklerini belirtmesine karşın ilgili alanyazında farklı bulgulara da rastlanmıştır. Örneğin Siyez ve Kaya'nın (2011) yapmış oldukları araştırmanın bulgularına göre öğrenciler en çok %33,6 ile sözel zorbalık davranışına, ikinci olarak ise %29,3 ile fiziksel zorbalık davranışına maruz kalmaktadırlar. Yine aynı çalışmada öğrencilerin %14,8 ile en az cinsel zorbalık davranışına maruz kaldıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde Çankaya'nın (2011) ilköğretimde akran zorbalığını tespit etmek amacıyla yaptığı araştırmanın bulgularına göre ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin en fazla karşılaştıkları zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu ve bunu fiziksel zorbalığın takip ettiği görülmektedir.

Bu çalışmada ise Mersin ili Merkez ilçelerindeki katılımcıların görüşleri ayrı ayrı değerlendirildiğinde Yenişehir ve Mezitli ilçelerinde görüşülen 7 okul yöneticisinin 5'inin okullarında en sık görülen zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu belirlenmiştir. Yine bu ilçelerde sözel zorbalık davranışlarını fiziksel zorbalık ve siber zorbalık davranışları takip etmektedir. Okulunda sözel zorbalık türünü diğer zorbalık türlerine göre daha sık gözlemlediğini belirten bir okul yöneticisi görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

"En yaygını söz ile. Söz ile baskı altına alma, aşağılama, alay etme, dalga geçme, dışlama, karşıdakini küçük düşürme olayları. Kısmen de fiziksel olmaya başlıyor bu. Ama kavga olayından ziyade el kol itişmeleri vs. gibi. Nadiren de olsa çok az da olsa kavga olaylarıyla bunu görüyoruz biz. Ama bu en fazla grubu komple hep birden bir öğrenciye karşı bu grubun üç kişi beş kişi kaç kişiler ise bir öğrenciye karşı sözle taciz, psikolojik baskısı şeklinde oluyor ve artık öğrenci de bir şekilde kendini dışlanmış hissetmiş sayıyor o sınıftan, o ortamdaki, o gruptan. Genelde bu şekilde bize yansıyor. Fiziksel anlamda kavga olarak çok daha az gördük yani (M 1)."

Mezitli ve Yenişehir ilçelerinin diğer ilçelere göre daha merkezi konumda olması, yapılaşmış olması ve bu ilçelerde oturan ailelerin eğitim durumlarının diğer ilçelerden farklı olması, ilçeler arasında zorbalık türlerinin sıklığında farklılaşmaya yol açmış olabilir. İnsani Gelişme Vakfı (INGEV) tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi İlçeler raporuna göre Mersin ili Mezitli ilçesinin eğitim endeksi 0,738, Yenişehir ilçesinin eğitim endeksi 0,691, Toroslar ilçesinin eğitim endeksi 0,450 ve son olarak Akdeniz ilçesinin eğitim endeksi 0,386 olarak açıklanmıştır (Şeker ve diğerleri, 2018, s.77-80). Mezitli ve Yenişehir ilçelerinin eğitim indekslerinin diğer ilçelere göre yüksek olması, bu ilçelerde fizikselden çok sözel zorbalık davranışlarının görülmesiyle ilişkilendirilebilir. Zorbalık üzerine yapılan birçok çalışmada anne-baba tutumu, aile içi şiddet, çocuk üzerindeki kontrol ve bağlanma stilleri gibi aile özellikleri akran çocuklar arasında zorbalığı açıklayıcı önemli faktörler olarak belirlenmiştir (Totan ve

Yöndem, 2007). Ancak aile eğitim durumu ile ilköğretim öğrencilerinin siber zorbalık davranışları sergilemeleri arasında ilişki tespit edilmekle birlikte (Akbaba ve Eroğlu, 2013), anne-baba eğitim durumu ile diğer akran zorbalığı davranışları arasında doğrudan bir ilişki belirlenmemiştir. Bununla birlikte ilgili alanyazında ailelerin çocuklarının gelişimleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmaması, ekonomik gelirin düşük olması, aile içi şiddet, anne-baba-tutumu, aile içi iletişimin ve öğrencilerinin yeteneklerini sergileyebilecekleri ortamların yetersiz olması, anne-baba desteğinin az olması, öğrencilerin internet kafe gibi yerlerde çok zaman geçirmeleri öğrenciler arasında şiddetin kaynağı olarak görülmektedir (Tatlılıoğlu, 2016; Yaban ve diğerleri, 2013).

Zorbalık türleri ana kategorisi altında yer alan diğer kategori ise *sözel-dolaylı zorbalık* türüdür. Katılımcıların tamamı alanyazında genellikle dolaylı zorbalık olarak ele alınan davranışları, sözel zorbalık davranışlarıyla birlikte vurgulamışlardır. Buna göre katılımcılar okullarındaki öğrencilerin fiziksel zorbalığın yanı sıra sözel zorbalık davranışlarını da sergilediklerinden söz etmiş ve bu tür davranışların genel olarak fiziki görüntü veya eksik olarak görülen herhangi bir özelliğiyle alay etme, yalnızlaştırma, etnik yapısından dolayı dışlama, tehdit etme şeklinde görüldüğünü ifade etmişlerdir. İlgili alanyazında da ad takma, alay etme, sataşma, dalga geçme, lakap takma, aşağılayıcı sözler söyleme, takılma ve küfür etme gibi davranışlar sözel zorbalık davranışlar olarak değerlendirilmektedir (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2003; Pişkin, 2002). Örneğin okul yöneticilerinden bir tanesi kurban durumundaki öğrencilerin nasıl yalnızlaştırıldıklarına ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Ne yapıyorlar, oyun gruplarına almıyorlar teneffüslerde yalnız bırakıyorlar ya da kantin sırasında iken onun önüne geçme davranışında bulunuyorlar bunları örnek olarak verebiliriz... Sınıf tarafından devamlı sinirlendirilen, oyunlara alınmayan bir öğrenci. Bu öğrenciye baktığımızda biraz da beyaz tenli yüzü hep kıpkırmızı vaziyette arkadaşları bu öğrenciyi dışlıyorlar, yalnız bırakıyorlar. Bunu gözlemledik biz (M 15).”

Bir okul yöneticisi ise arkadaş grubundan dışlanan, yalnız bırakılan çocukların fark edilmediklerinde ya da gerekli önlem alınmadığında kendilerine zarar verebileceklerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Bir akran grubundan dışlanan bir çocuğun ailesinin en başta söyledim ya duygusal anlamda yalnızlık her şeyi yaptırır aile yok, arkadaş yok, sevgiliden de ayrıldı, anne baba ayrılmış herkes kendi hayatını yaşamış, çocuk da hiçbirini istemiyordu artık. Yani yeni kurdukları hayatları kabullenmedi ve izinlere de gitmezdi hep burada kalırdı. Cuma günü sınava başvuracağım diye gitti, cumartesi sabah bir inşaatta bulundu cesedi. Kendisinin

hani o en acı durumlardan biriydi yaşadığım; meslek hayatımda çok fazla iz bıraktı çünkü hepimiz müthiş sarsıldık (M 12)."

Araştırmanın bulgularına göre okullarda sıklıkla görülen bir diğer davranış da arkadaşlarıyla alay etme davranışıdır. Okul yöneticileri öğrencilerin okullarda bu zorbalık davranışlarına oldukça fazla başvurduklarını ifade etmişlerdir. Bir okul yöneticisi alay etme davranışını *"Özellikle birbirleriyle alay etme bizim ortaokul grubunda çok var arkadaşının rahatsız olduğu bir lakapla ona sürekli hitap etme aşırı derecede fazla (M 13)."* şeklinde ifade etmiştir. Öğrencilerin alay ettikleri şeyler ise genel olarak fiziki görünüş, giyim tarzı, ailenin yapısı şeklinde örneklendirilmektedir. Yine bir okul yöneticisi bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"İşte konuşmalarla alay etme ya da giyimle alay etme, okula gelen anne babayla alay etme. Yani sosyal çevrede bu akran zorbalığı oluyor. Beden eğitimi derslerinde çocuk biraz kilolu olduğu için sınıfta oluşturulan takıma çocuğu almama. Sürekli bu çocuğa sen şişkosun, sen oynamamalıydın deyip yanındaki arkadaşlarını da örgütleyip çocuğu dışlama. Mesela bu bir örnek. Tepeköy'den gelen bir öğrencimiz var mesela bu çocuğun konuşmasıyla alay ediliyordu bizim buranın bir lafı vardır Mersinliler evete heye der. Buranın yerlileri böyle konuşur. Çocuğun konuşması ile dalga geçilip alay edildiği zaman işte bu da akran zorbalığına giriyor (M 7)."

Bir diğer okul yöneticisi ise *"Öğrencinin bir tanesinin boyu kısaydı, fiziksel olarak da biraz kiloluydu. Onun o fiziksel yapısı bir alay konusuna dönüşmüştü. Bir grup tarafından sürekli alay ediliyordu. Tabii çocuk psikolojik olarak bayağı bir rahatsız olmuştu bununla ilgili de bir çalışma yapıldı yine o sınıftaki öğrenciler bilgilendirildi (M 9)."* şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Bazı okul yöneticileri ise göç ederek ülkemize gelen, özellikle ortaokullarda hiç Türkçe bilmeyen yabancı uyruklu öğrencilerin zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu, PISA'nın 2015 yılında yayınlamış olduğu raporla paralellik göstermektedir. Bu rapora göre göç etmek zorunda kalan çocuklardan, yaşları 13-16 yaş aralığında olanlar daha fazla zorbalık davranışlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (PISA, 2015, para. 44). Bu yönde görüş belirten okul yöneticilerinden bazılarının konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki şekildedir:

"Yabancı öğrenciler var bizde, mesela Suriye'den göç edip gelen ya da işte burada bu mahallenin yapısına göre aşiretçilik hala devam ediyor birbirinden olmayanlara işte

manevi olarak şiddet uygulanıyor, en çok lakap takılıyor burada; manevi, duygusal olarak çocuklara çok lakap takılıyor, bu da bir zorbalık çeşidi (M 5).

“Duygusal anlamda çocuğu sınıfta sürekli dışlayarak işte bu yabancı uyruklularda da bu var onun duygularını örseleyerek, okula gelme isteğini yok ederek, ne okula gelmek istiyor ne ders çalışmak istiyor. Bu anlamda da çok fazla baskı yapan öğrenci grubu var orda da çok dikkatli olmak gerekiyor (M 12).”

Yapılan görüşmelerde okul yöneticilerinden bir tanesinin vermiş olduğu örnek oldukça dikkat çekicidir. Buna göre öğrenciler ailelerinin kendilerine sağladığı maddi güç ve/ya toplumsal ya da siyasi statüyü arkadaşlarına karşı olumsuz yönde kullanabilmektedir. Okul yöneticisi bu durumu *“İsim vermeden söyleyeyim bunu. Dışarıda siyasi kimliği olan birinin çocuğunun okulda başkan olmak istemesi. Bunun için çocuklara el altından bir şeyler dağıtması. Şöyle olursa şunu yaparım bana oy vermezseniz. Şöyle yaparım işte anneni işe aldım, anneni işten attırırım. Bunun gibi tuhaf gelebilecek davranışlar 5. sınıf öğrencisinin yapmaması gereken davranışlar (M 4).”* şeklinde ifade etmektedir. Bu örnek zorbalık davranışlarında aile ve çevrenin ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

Zorbalık türleri ana kategorisi altında yer alan bir diğer kategori ise *siber zorbalık* türüdür. Bilgi ve teknolojilerdeki gelişmeler şüphesiz 20. yüzyılın son dönemlerine etki eden önemli gelişmelerdendir (Baştürk-Akca ve diğerleri, 2014). Ancak bilişim ve iletişim teknolojilerinin insanlara yararı olmasına rağmen sınırsız, denetimsiz ve kontrolsüz kullanımı insanlara birçok zarar getirmektedir (Peker ve diğerleri, 2012). Teknolojinin gelişmesi sonucunda internet ve cep telefonu kullanımı, dünyada olduğu gibi toplumumuzda da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Teknolojinin amaç dışı kullanılması bireyler arasında zaman zaman siber zorbalık davranışlarının görülmesine neden olmaktadır (Çivilidağ ve Cooper, 2013; Kocatürk, 2014). Olweus (2012) siber zorbalığı, zorbalığın internet ve telefon üzerinden yapılan şekli olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmada da okul yöneticilerinin yarısından fazlası (12 katılımcı) okullarında siber zorbalık davranışlarının olduğunu ancak sıklığının fiziksel zorbalık ve sözel zorbalık davranışlarından daha az olduğunu ifade etmişlerdir. Okul yöneticilerinden sadece bir tanesi okulda en fazla gözlemlediği zorbalık davranışı türünün siber zorbalık olduğunu ifade etmiştir. Bu okul yöneticisi okulda karşılaştığı siber zorbalığı davranışını şu şekilde ifade etmiştir:

“En sık gözlemlediğim çağımız internet çağı facebook, instagram işte diğer whatsapp falan yani sosyal ağlardan birbirlerine hakaret, küçük düşürme işte okul ortamında gizlice telefon getirip tuvalette ya da dışarıda birbirlerinin olumsuz hareketlerini çekip atarım gruba yayınlarım gibisinden bu tarz küçük tehditler. Yayınlanan bu tarz olaylar olmadı

ama çocukların sosyal medya üzerinden birbirlerine küfür etmeleri, kusurlarıyla dalga geçmeleri atıyorum bir yerde küçük bir resmini koyup bunu koymalar yani internet zorbalığı diyeyim size. Bunları en çok olanlar diğerleri çok nadir de olsa oluyor ama (M 7)."

Başka bir okul yöneticisi ise siber zorbalık davranışını şu şekilde ifade etmiştir:

"Mesela geçen çocuklar birbirlerinin şifrelerini kırmışlar oradan şifresi kırılan çocuğun adına bir öğretmeni ve bir arkadaşını kötüleyen cümleler yazmışlar öğretmene baya bir hakaret edilmiş şifresi kırılan çocuğun bundan haberi yok tabi. Öğretmene hakaret ediyor çünkü arkadaşının adresini çalmış ve arkadaşı yapıyor gibi gösteriyor o öğretmenle arkadaşının arası bozulsun iki tane kız öğrenci 8. Sınıf bunlar. Erkek öğrenci 6.sınıfta erkek öğrenciyi paylaşamıyorlar. Aileler girdi işin içine öğretmen girdi artık öğrenci davranışlarını değerlendirme kuruluna sevk ettik. Durum baya bir büyüdü o dönemde hani o kızı biz bu kadar araştırma yapmasaydık adresini çalınan kızın üstüne kalacaktı (M 12)."

Baştürk-Akca ve diğerleri (2014)siber zorbalık davranışlarının okulda başladıktan sonra okul dışında da devam edebildiğini belirtmektedirler. Siber zorbalık davranışlarının hızlı bir şekilde yayıldığı düşünüldüğünde okullarda görevli olan öğretmen ve idarecilerin zorbalık konusunda bilinçli olması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle duyarlı olmayan okul idarecilerinin ve öğretmenlerinin bulunduğu okullarda, siber zorbalık davranışlarının durdurulması ya da azaltılması mümkün gözükmemektedir. Batmaz ve Ayas (2013) çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalara göre teknolojik araçların kullanılmasıyla gerçekleşen sanal zorbalığın okullarda oldukça sık görüldüğünü belirtmektedirler. Benzer şekilde Karataş (2011) da siber zorbalığı davranışlarının, diğer zorbalık davranışları gibi çocuklara ya da kişilere zarar verdiğini ve siber zorbalık davranışlarının farklı yaş gruplarında oldukça sık gözlemlendiğini ifade etmektedir. Ancakbu araştırma kapsamında görüşme yapılan okul yöneticilerinin yarısına yakını (8katılımcı)okullarında sanal zorbalık davranışlarını hiç gözlemlemediklerini, gözlemleyenler ise çok nadir bir şekilde gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bir okul yöneticisi sanal zorbalık davranışlarını tespit edemediklerini şu sözlerle ifade etmektedir:

"Şiddet uygulayan diyorsun fiziksel zorbalık yok, küfür yok mesela lakap takma yok orada bunun kötü bir şey olduğunu biliyorlar ama sosyal medya üzeri birbirlerine sallıyorlar onun önüne okul idaresi olarak geçemezsin, bilemezsin. Çünkü biz sosyal medyayı takip etmiyoruz ki biz hangi öğrencinin facebook, twitter kullandığını bilemeyiz. O da artık bilişim suçlarına giriyor (M 5)."

Zorbalık türleri ana kategorisi altında yer alan son kategori ise *cinsel zorbalık* türüdür. Cinsel zorbalık davranışlarını elle rahatsız etme, cinsel sözler söyleme ve dinlemeye zorlama, cinsel içerikli resim ve görüntü izlemeye zorlama, cinsel istismar ve tecavüz gibi davranışlar oluşturmaktadır (Aşıcı ve Aslan, 2010; Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2003). Yapılan araştırmalar cinsel zorbalık türünün okullarda en az sıklıkta görülen zorbalık türü olduğu göstermektedir (Kapıcı, 2004; Kepenekçi ve Çinkır, 2003). Bu araştırmanın bulguları da cinsel zorbalık davranışlarının okullarda en az görülen zorbalık davranışı olduğunu göstermektedir. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin dörtte biri (5 katılımcı) okullarında cinsel zorbalık davranışı gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Bazı okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

“Ergenlik döneminin duygularının dürtülerinin harekete geçmesi ile beraber bu anlamda istismara varabilecek hal ve hareketler yapıyor çocuk. Yaptığı hareketin nereye gideceğinin farkında değil bu anlamda da şikâyet alıyoruz. Sıranın altından kızımı rahatsız ediyormuş diyor mesela anne gelmiş erkek öğrenci için gelmeyeyim dedim ama sürekli yapıyormuş kızım artık gelmek istemiyor okula artık diyor. Diyorum ya çocuk bunu başta öylesine yapıyor ama sürekli yapıyorsa öbür öğrencimin okuldan soğumasına sebep olmuşsa bu da çok normal bir davranış değil artık bizim için (M 12).”

“Bir de bir buçuk ay önce karşılaştığımız bir örnek vardı onu anlatayım 4 tane erkek öğrenci sınıfta cinsel organlarını kızlara gösteriyorlar kızlarda sizi şikâyet edeceğiz vesaire diyorlar. Bu arada sınıf içerisinde beş altı tane daha erkek öğrenci var bu öğrencilere de kızların yanında değil de bizim yanımızda yer alacaksınız diyerek çocukların zorla pantolonunu indirip siz de gösterin hepimiz yapalım güçlü olursak kızlara kimse inanmaz bize inanırlar şeklinde bir algı oluşturmaya çalışmışlar. Olay kızlardan değil de diğer erkeklerden geldi bize böyle yaptırmaya çalıştılar şeklinde. Hatta çocuğu birazcık tartaklamışlar (M 7).”

“Özellikle beden eğitimi derslerinde biz ciddi sıkıntılar yaşıyoruz. Çocukların birbirlerine kızlar giyinirken kapıyı aniden açmalar, erkeklerin ayrı odaları olmalarına rağmen birbirlerini sözle ve elle taciz ettiklerini görüyoruz. Bunda da hem merak hem de bastırılmışlık söz konusu olduğunu düşünüyorum (M 4).”

4.2. Yöneticilere Göre Akran Zorbalığının Nedenleri

Zorbalık nedenleri ana kategorisi, katılımcıların okullarındaki öğrencilerde gözlemledikleri zorbalık davranışlarının nedenlerine ilişkin görüşlerini içermektedir. Bu kapsamda gözlemlenen zorbalık davranışlarının nedenleri *aile kaynaklı nedenler, öğrenci*

kaynaklı nedenler, çevre kaynaklı nedenler, okul kaynaklı nedenler ve öğretmen kaynaklı nedenler olarak isimlendirilmiş ve bu ana kategori kapsamında ele alınmışlardır. Belirlenen zorbalık nedenleri, katılımcıların belirtme sıklığına göre sıralanarak Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2.

Yöneticilere Göre Akran Zorbalığının Nedenleri

Ana kategori	Kategori	Alt kategori
Zorbalık nedenleri	Aile kaynaklı nedenler	Ailenin yapısı
		Ailenin sosyoekonomik düzeyi
	Öğrenci kaynaklı nedenler	Ergenlik
		Kişisel özellikler
		Akademik başarısızlık
		Fiziksel yapı
	Çevre kaynaklı nedenler	Geçmiş yaşantılar
		Olumsuz rol modeller
		Televizyon programları ve internet
		Göç
	Okul kaynaklı nedenler	Kültürel yapının bozulması
		Yanlış eğitim politikaları
	Öğretmen kaynaklı nedenler	Kalabalık okul ortamı ve kültürel farklılık
		Okulların fiziki ve sosyal imkân eksiklikleri
		Öğretmen tutumu
		Müfredat ve ders yükü

Zorbalık nedenleri ana kategorisi altında yer alan birinci kategori *aile kaynaklı nedenlerdir*. Okul yöneticilerinin aile kaynaklı nedenlerden dolayı meydana gelen zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *aile yapısı, ailenin sosyoekonomik durumu* olarak adlandırılan alt kategorileri oluşturmaktadır. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin tamamına yakını (19 katılımcı) öğrencilerin akran zorbalığı davranışlarını göstermelerinin nedeni olarak *aileyi* görmektedirler. Bir okul yöneticisi konu hakkındaki görüşlerini “Çocuk aileyi rol model alıyor, çevreyi rol model alıyor, büyükleri rol model alıyor okula geliyor. Gördüğünü bize yansıtıyor yani çocuk video kamera gibidir ne görüyorsa onu yapar (M 20).” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir okul yöneticisi ise “Aile etkisi mutlaka oluyor tabi. Bana göre %99 çoğu aile burada ayrı. Yani kişi anne baba sevgisini görmediği için zorbalığı okula taşıyor (M 8).” diyerek ailenin yapısının akran zorbalığında önemli bir etken olduğunu dile getirmiştir.

Anne ve baba etkileşimi, aile ve çocuk ilişkisi, ailenin çocuğa karşı gösterdiği tutum, ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu saldırganlığın ve şiddetin oluşumuna etki

etmektedir (Gökler, 2007). Benzer şekilde Uysal ve Dinçer (2012) de zorbalık davranışlarında ailelerin önemli bir rolünün olduğunu belirtmektedirler. Buna göre çocuklar evde yaşamış oldukları huzursuzlukları ya da maruz kaldıkları ihmal ve istismar durumlarını okulda değişik yollara gösterebilmektedirler. Bazı çocuklar şiddet eylemini gösteren ailesini örnek alarak okulda arkadaşlarına zarar verebilmekte, bazıları ise şiddet gören ailesi gibi içine kapanmakta ve okulda kurban durumunda olmaktadır. Bu nedenle çocukların aile özelliklerinin bilinmesi, çocukların zorbalığın her türlü rolde katılımlarının engellenmesinde faydalı olacaktır. Akduman'ın (2010) yedi-on dört yaş aralığındaki çocukların akran istismarına uğrama durumlarını belirlemek amacıyla yaptığı araştırma bulgularına göre anne-babanın ayrı olduğu ya da boşandığı ailelerden gelen çocukların korkutma, sindirme, anne ya da babadan birinin ölü olduğu ailelerden gelen çocukların ise açık saldırı, ilişkisel saldırı boyutları ile genel akran istismarı puanlarının diğer çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle ailenin yapısı istismar davranışı üzerinde önemli bir etken olarak ele alınabilir.

Araştırmanın bulguları da alanyazınla paralellik göstermektedir. Katılımcılara göre ailenin ilgili-ilgisiz olması, baskıcı olması, şiddete meyilli olması, kalabalık olması ve çocuğuna gerekli sevgiyi göstermemesi akran zorbalığı davranışlarına neden olabilmektedir. Konu hakkında bazı katılımcıların görüşleri örnek olarak aşağıda sunulmuştur:

“Burada karşılaştığımız her olumsuz davranışın altında burası için söylüyorum aile var çünkü burası iyi bir semt çocukların yüzde sekseni olumlu davranış sergiliyor. Olumsuz davranış sergileyen öğrencilerin problemi zaten ailede. Dolayısıyla bizim muhatabımız aile oluyor. Çocuğa soruyoruz çocuk durumu anlattığında rehber öğretmen hocam çocuk haklı diyor. Biz önce aileyi kazanmaya yönelik adımlar atmaya çalışıyoruz (M 7).”

“Aslında çoğu kendi yaşadığı o duygusal yoksunluğu bu şekilde telafi etmeye çalışıyor ya da zorbalık yapanların aile yaşantılarına baktığınızda mesela kendi anne babası beraber değil ölmüş ya da ayrı yaşıyorlar düzenli bir aile hayatı yok anneannenin babaannenin yanında kalan çocuklar var, o çocuklar normal aile düzeni olan çocuklardan hoşlanmıyorlar, kıskanıyor aslında olmak istediği hayat o çocukların canını acıtarak bu duygularından kurtulmaya arınmaya çalışıyorlar ama daha büyük hatalar yapıyorlar (M 12).”

“Çocuğun durumunda çocukta evden kaynaklanan bir başıbozukluk var. Çocuğun kendisini derslerde değil de ders dışında diğer çocuklara karşı öğretmenlerine karşı ispat etme düşüncesi hâkim oluyor (M 18).”

Akduman (2010) kardeş sayısının fazla olmasının, aile ile çocuklar arasında daha fazla çatışma yaşanmasına ve bunun sonucu olarak ailenin fiziksel cezaya başvurmaya neden

olabileceğini belirtmektedir. Yine ailenin çok çocuklu olması anne ve babanın çocuklarına eşit ilgi göstermesini engellemektedir. Bu sebeplerden dolayı kendisiyle ilgilenilmediğini düşünen çocuğun, ilgiyi üzerine çekmek için akran zorbalığı davranışını gösterebileceği ya da kurban olabileceği düşünülmektedir. Bir okul yöneticisi bu konuyla ilgili görüşünü *“Aileler çok çocuklu anne baba bütün gün tarlada çalışmış çocuğuyla göz teması kurarak sohbet etmiyor, okula geliyor okulda bundan haberdar olmayan öğretmenler, yöneticiler, sınıf arkadaşları. Böyle olunca bu çocuklar tutunacak dal arıyorlar (M 4).”* şeklinde ifade etmiştir.

Akbaba ve Eroğlu'nun (2013) örneklemini ilköğretim öğrencilerinin oluşturduğu araştırmanın bulgusuna göre öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyinin düşmesi, siber zorbalık yapma davranışlarını arttırmaktadır. Benzer şekilde Tıpırdamaz Sipahi (2008) de ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı davranışlarına etki eden faktörleri incelediği araştırmanın bulgularında zorbalığa karışan öğrencilerin tamamının ise düşük-orta sınıfta bulunduğunu belirlemiştir. Yine araştırmada anne ve babaların eğitim durumlarının zorbalık davranışlarına etkisi incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre annelerin herhangi düzeyde okula gitmiş olmasının zorbalığa katılmayan olmayı arttırdığı, hiç okula gitmemiş olmasının ise zorba, kurban ve zorba/kurban olmayı arttırdığı belirlenmiştir. Babaların okula gitmemiş olması da kurban olmayı artırırken, gitmiş olması zorbalığa katılmayan olmayı arttırmaktadır. Babası hayatta olmayanlar ise daha sık zorba/kurban durumunda kalmaktadırlar. Bu çalışmada da katılımcıların tamamına yakını zorbalık davranışlarının nedeni olarak ailelerin düşük ya da orta sosyo-ekonomik statüye sahip olmasını ve okula farklı kültürel yapıdan olan öğrencilerin gelmesini göstermektedirler. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

“Bu zorbalıklar özellikle eğitimden uzak duran bireylerin eğitimi geri plana atan ailelerin çocuklarında görülebilir. Aile de şiddet varsa ben bugüne kadar onu mesela gördüm. Eğer bir ailede şiddet varsa çocuklarında da muhtemelen şiddet eğilimi vardır (M 6).”

“Yani ailenin eğitimi de etkili. Ailenin almış olduğu eğitim çok önemli. Bizim veli profilimiz orta halli, ne çok düşük ne çok yüksek. Biz bu velilerin büyük bir kısmıyla sorun yaşamıyoruz. Çocuğum evde çok iyi, evde hiç sıkıntı çıkarmıyor diyen veliler ise az da olsa var. Genelde Anadolu çocukları çoğunluğu iç Anadolu çocuğu. Bundan dolayı çocukların %90'ı ailelerine sadık. Aile ile işi çözersek sorun rahatlıkla çözülüyor (M 19).”

“Daha çok maddi temele dayalı oluyor işte maddi durumu zayıf olan ailelerin çocukları biraz durumu iyi olan çocukları baskı altına alma, sıkıştırma kendi eksikliğini kapatma şeklinde oluyor (M 20).”

“Bu bölgenin çocukları zaten sosyoekonomik durumu düşük bir mahalle zaten buradakiler dezavantajlı bölgenin çocukları. Bu çocuklar göç edip gelen çocuklar il dışından gelen

çocuk sayımız daha fazla. Onlar ne Mersin'in olabilirler ne de geldikleri yerin kültürünü öğrenebilirler, ortada sıkışmış çocuklar bunlar yani normal çocuklar değil (M 5)."

Zorbalık nedenleri ana kategorisi altında yer alan ikinci kategori *öğrenci kaynaklı nedenler*dir. Okul yöneticilerinin öğrenci kaynaklı nedenlere bağlı olarak oluşan zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *ergenlik, kişisel özellikler, akademik başarısızlık, fiziksel yapı, geçmiş yaşantılar* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu (17 katılımcı) zorbalık davranışlarının nedeni olarak öğrencilerin kendilerini görmektedirler. Buna göre öğrencilerin ergenlik döneminde olması, kişisel özellikleri, akademik başarısızlıkları, fiziksel yapıları ve geçmiş yaşantıları zorba/kurban durumunda olmalarını etkilemektedir.

Olweus'un (2011) yapmış olduğu araştırmanın bulguları, ergenlik döneminde zorba rolünde olan öğrencilerin hayatlarının ilerleyen dönemlerinde suç işlemeye meyilli olduklarını göstermektedir. Suç kayıtlarına bakıldığında ise suç işleyen yetişkinlerin, ergenlik döneminde zorba rolündeki öğrenciler olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre zorbaların %55'i bir ya da iki suç işlemişken, %36'sı kadarı ise en az üç suç işlemiştir. Olweus'un (2011) yapmış olduğu araştırmanın bulgusu bu çalışmada yer alan katılımcı görüşleriyle paralellik göstermektedir. Bu araştırma da katılımcıların yarısından fazlası (11 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarını öğrencilerin gelişimsel olarak *ergenlik* döneminde olmalarına bağlamaktadır. Buna göre ergenlik döneminde öğrencilerin kendilerini göstermeye çalışması, fiziksel olarak gelişimlerini güç gösterisi olarak kullanmaya çalışmaları ve kendilerini çevresindeki insanlara karşı ispat etmeye çalışmaları nedeniyle akran zorbalığı davranışları görülmektedir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *"Burada da aslında çocuklar hayata alışıırken kendilerinden yaş olarak aynı olan kültür olarak aynı olan çocuklara bir şekilde üstünlük kurmak istiyor bu bence ergenliğin getirmiş olduğu bir baskı dediğim gibi (M 2)."* şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise görüşlerini *"Akran zorbalığı kavramı çocukların buluş çağında gelişim çağında daha çok kendilerini ispat etmek öne çıkarmak için arkadaşlarının zaaflarından yararlanarak kendisine bağlamak kendisinin etkisi ve manipülasyonu altına alması (M 20)."* şeklinde belirtmiştir. Bazı okul yöneticilerinin görüşleri ise şu şekildedir:

"Bence akran zorbalığını en fazla tetikleyen şeylerden bir tanesi akıl buluş çağının rahat atlatılmaması. Bu durum akran zorbalığını tetikliyor akıl buluş çağına giderken kız erkek çocuk bir sıkıntı yaşar ya işte erkeklerde daha fazla olur o durum. Akran zorbalığını tetikliyor benim kanaatim bu (M 17)."

"Akran zorbalığının sebebi şimdi akran zorbalığını biz daha çok 7 ve 8'ler de yaşıyoruz. Diğer sınıflarda bu tarz şeyler yaşamıyoruz bunun bir sebebi ergenlik, cinsiyet oturumu,

çocuğun kişilik gelişimi aşaması. Genelde güven problemi olan ya da kişiliği oturmamış ya da gruba kabul edilmemiş çocuklarda akran zorbalığı oluyor yani bu çocukların üzerine daha çok gidiliyor. Bence ergenliğe girdiğinden dolayı çocuklar arasında bir güç gösterisi oluşuyor. Yani kendini ispat etme istediğimi alırım istediğimi atarım işte istediğimi ayarlarım (M 7)."

Macar (2013) zorbaların belirledikleri kurbanlara karşı cinsiyet, görünüş, dil, din gibi konularda okullarda baskı yaptıklarını ifade etmiştir. Örneğin okullarda zorbalar aralarına yeni katılan bir öğrenci olduğu zaman onu takip etmektedir ve o kişinin herhangi bir eksikliği varsa zorba davranışlarına başvurmaktadır. Konu hakkında bir okul yöneticisi görüşlerini *"Nakil gelen yeni bir tane öğrenciyi sınıfta ilk olarak ilk 2 hafta gözlemliyor gözlemledikten sonra onun zayıf bir kişiliğe sahip olduğunu fark ederse zorbalık davranışı göstermeye başlıyor. Örneğin ne yapıyorlar oyun gruplarına almıyorlar, tenefüslerde yalnız bırakıyorlar (M 15)."* şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcıların bir kısmı zorbaların, *kisilik özelliklerinden* kaynaklı nedenlerle zorbalık davranışlarına başvurduklarını ifade etmişlerdir. Buna göre zorbalar, kıskanç kişilik özelliğinde olup sınıfta liderlik kurmaya çalışmaktadırlar. Gökler (2007) de benzer şekilde kıskançlık, gücün kötüye kullanımı, kontrol gereksinimi, yoksunluk, baskı gibi tutum ve davranışların şiddetin oluşmasına etkiye bulunduğunu ifade etmektedir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *"Zaten akran zorbalığını başlatan öğrenci de ben liderim yani sen benim adamımsın sen 2.adamsın sen benim adamım olacaksın gibi zaten bunları tespit ettiğimizde bunların üzerine gidiyoruz öğretmen arkadaşlar da bu konuda duyarlılar (M 18)."* şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise kıskançlık duygusunun öğrencinin zorba davranışlar göstermesini etkilediğini *"Kişinin kendini diğer insanlara göre baskın olan özelliklerine göre eksik görmesi, bunu gurur haline getirmesi, kıskanması ve bu kıskanma sonucunda bunu fiziksel ya da sözel olarak tepki haline getirmesi (M 15)."* şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde başka bir okul yöneticisi ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

"Mersin'de Yenişehir'de oturuyorsunuz Metropolde oturuyorsunuz ama ailenizle birlikte bırakın sahilde bir restoranda bir kafede çay içmeyi, akşam aile ile birlikte yürüyüş yapmaya giden yok. Bu sayı yüzü geçmez çocuk bunları görüyor ve kendi yaşamıyla bir çatışma yaşıyor okula geliyor arkadaşını kıskanıyor, giysisi güzel olanı kıskanıyor, cebinde harçlık olanı kıskanıyor, babası arabayla getirip kapıya bırakıyorsa onu kıskanıyor (M 20)."

Tatlıhoğlu'nun (2016) şiddetin kaynakları konusunda öğretmen, veli, yönetici ve öğrenci görüşleri ile bu görüşler arasındaki farkları incelediği araştırma bulgularına göre araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenler, ailelerin çocuklarının gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, ailelerin ekonomik durumlarının düşük olmasını, öğrencilerin akademik başarılarının düşük olmasını, öğrencilerinin yeteneklerini sergileyebilecekleri ortamların yetersiz olmasını ve öğrencilerin internet kafe gibi yerlerde çok zaman geçirmelerini, şiddetin kaynağı olarak ifade etmektedirler. Nitekim bu araştırmaya katılan okul yöneticileri de benzer ifadeler kullanmışlardır. Mesela bir okul yöneticisi *"Belki de bu çocuklar biraz öne çıkmaya çalışanlardır. Akademik yönden de biraz geride olanlardır. Akademik yönden geriliğin bu işte çok etkisi var yani sınıf düzeyindeki yapılan etkinliklerde çocuk anlayamıyorsa geride ise başka uğraş alanları arar (M 11)."* şeklinde görüşünü dile getirmiştir. Diğer bir okul yönetici ise görüşlerini *"Kendini ön plana çıkarma çabası olabilir veya derslerde sosyal, sporsal alanda çok başarılı değilse bu şekilde kendini ifade etme yoluna gidebilir. Daha iyi olduğu bir alanın olduğunu ancak böyle bir zorbalıkla göstermeye çalışabilir (M 1)."* şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde başka bir okul yöneticisi görüşlerini *"Çocuklar kendilerini ifade edemedikleri zaman akademik anlamda da başarılı olmadıklarından farklı yönlere eğiliyorlar. Bu akran zorbalığının en büyük nedenlerinden biridir (M 4)."* şeklinde açıklamıştır.

Ayas ve Pişkin (2011) okullarda öğrenciler arasında yaşanan olumsuz etkileşimlerden biri olan zorbalık davranışını, güçlü olan bir kişinin kendinden güçsüz olan bir kişiyi sürekli olarak rahatsız etmesi olarak tanımlanmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) da zorba ve kurbanlar arasındaki *fiziksel güç dengesizliğinin* akran zorbalığına neden olabileceğini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi *"Neredeyse sınıfta 5-10 kişiye aynı şeyleri yapıyormuş ve hiçbir sesini çıkarmıyor. Biraz daha onlardan hareketli, cüsseli maalesef (M 17)."* şeklinde kendini ifade etmiştir. Diğer bir okul yöneticisi ise görüşlerini *"Çünkü sürekli boyundan dolayı alay ediliyor, vitamin hapları kullanıyor ama zamanla muhtemelen onun boyu da uzayacaktır. En çok bunun gibi öğrencilerin eksik olduğu yönlerinin diğer öğrencilerin alay konusu etmesi (M 15)."* şeklinde açıklamıştır.

İnsanların geçmişte yaşadıkları onların geleceğinde önemli bir yer tutmaktadır. Aile içinde ya da farklı ortamlarda zorbalık davranışlarına şahit olan, maruz kalan bir çocuğun sonradan kendisinin de zorba/kurban durumunda olması muhtemeldir. Çocuklar rol model olarak gördükleri kişilerden hangi davranışları görüyorlarsa o davranışları gösterme eğilimindedirler. Sevgi ve şefkat gören, düşüncelerine saygı duyulan, önemsenen çocukların ileri de bu davranışların aksini yapması oldukça güçtür. Örneğin bir katılımcı görüşlerini *"Çocuklar söylediklerinizi değil yaptıklarınızı hayata geçirirler. Siz eğer gelen misafiri kapıda karşılıyorsanız, asansörün kapısı kapanana kadar dışarıda bekliyorsanız bir bakıyorsunuz ki çocuğunuz da aynı şeyi yapıyor ama siz bunları yapmayıp sadece bunlar yapılması gerekenler dediğiniz zaman"*

çocuğunuz bunu asla yapmıyor (M 4).” şeklinde ifade etmiştir. Geçmiş yaşantılar geleceğe yön vermektedir. Pişkin (2011) de bugünün yetişkinlerinin zorbalıkla ilgili bir yaşantısının ya da zorbalık sürecine ilişkin tanıklığının olduğunu belirtmektedir. Bazı katılımcıların zorbalık davranışlarında geçmiş yaşantının önemine ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Geçmişte yaşadıkları olabilir atıyorum kendisi küçükken aynı olaylara maruz kalmıştır akran zorbalığına. Kendisi de belli bir fiziksel özelliği erişince kendi alt grubunda daha zayıf kişileri görünce uyguluyor olabilir (M 13).”

“Öncesinde ne vardır, çocuk bu davranışlara neden yönelmiştir? Sonrasında ne olmuştur? Böyle baktığın zaman bu yönde davranışlar gösteren çocukların doğrulamadığını düşünüyorum. Hem ailesi tarafından hem eğitim ortamında belki yeterli ilgiyi göremediği için istediği beklediği davranışı elde etmek için dikkat çekmeye çalıştığı için pekiştirildiği için yaptığını düşünüyorum yani çocuk yeterince aile ortamına doyurulmuş olsa bu yönde davranışlara yönelmeyecektir (M14).”

Zorbalık nedenleri ana kategorisi altında yer alan üçüncü kategori *çevre kaynaklı nedenlerdir*. Okul yöneticilerinin çevre kaynaklı nedenlerden dolayı gerçekleşen zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *olumsuz rol modeller, televizyon programları ve internet, göç, kültürel yapının bozulması* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır. Tatlıhoğlu'nun (2016) şiddetin kaynakları konusunda öğretmen, veli, yönetici ve öğrenci görüşleri ile bu görüşler arasındaki farkları incelediği araştırma bulgularına göre öğrencilerin çoğunluğu TV dizilerinin etkisi altında kaldıklarını, öğretmenlerin olumsuz sözlerinden etkilendiklerini, bilgisayar oyunlarında şiddet içeren oyunlar oynadıklarını, öfkelerine hâkim olamadıklarını, ailelerinin kendilerini anlamadıklarını ifade etmektedirler. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu (16 katılımcı) zorbalık davranışlarının nedeni olarak öğrencilerin çevresini görmektedirler. Buna göre öğrencilerin çevresinden olumsuz rol modellerin olması, televizyon programları ve internet, göç ve kültürel yapının bozulması akran zorbalığı davranışlarına neden olmaktadır.

Katılımcıların yarıdan fazlası (13 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarında *olumsuz rol modellerin* etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre katılımcılar olumsuz rol model olarak; çevresinde gördüklerini, aile içindeki davranışları ve akranlarını almaktadırlar. Nitekim zorbalık davranışı yalnızca zorba ile kurban arasında gerçekleşen bir olay değildir. Zorbalık davranışının gerçekleştiği ortamda bulunan seyirci durumunda olan kişiler de bulunmaktadır. İzleyici konumunda olan kişilerin olayı sonlandırmak amacıyla herhangi bir girişimde bulunmamaları, zorba davranışının pekiştirilmesine ve diğer öğrencilerin dolaylı olarak zorba davranışı rol model almasına neden olmaktadır (Karataş, 2011). Klein, Cornell ve Konold (2012) ise okul

çevresinin öğrenci zorbalık davranışları üzerinde önleyici bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Olumlu okul çevresi zorbalık davranışlarını önlemektedir. Akran zorbalığında çevrenin önemine ilişkin bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Bu akran zorbalığı daha çok davranış olarak çevreye bağlı, yetiştiği ortama bağlıdır. Çünkü mahalle komple şiddete eğilimlidir daha önce mahallede yaşanan olaylar, gösteriler polisle çatışmalar bir sürü şey var bunun içinde yani işlerini konuşarak değil de direk şiddete başvurarak çözmeye çalışan çocuklar (M 5).”

“Bir de mahallenin çevrenin etkisi ile ilgili bulunduğumuz mahalle biraz varoş bir mahalle. Ee aile içindeki şiddet, çevredeki şiddet çocuğa yansıyor. Bunun okula yansıtıyor çocuk. Yani benim gözlemlerim bu (M 16).”

Bayraktar (2006) zorbaların fiziksel şiddetin kullanıldığı evlerde yaşadıklarını, ebeveynlerinin zayıf problem çözme becerisine sahip olduklarını, ailelerin saldırgan çocuk davranışlarını kabul ettiklerini hatta kendi çocuklarına olaylara tepki vermeyi öğrettiklerini belirtmiştir. Aile içindeki davranışlar, anne ve babanın birbirlerine, çocuklarına ve çevrelerine karşı tavırları bu nedenle önemlidir. Örneğin okul yöneticilerinden bir tanesi görüşlerini *“Özellikle babaların tavırları çocukları bayağı bir etkiliyor. Babaların küfürlü konuşmaları argo kelimeler kullanmaları çocukları benzer davranışlar göstermeye itiyor (M 19).”* şeklinde ifade ederken bir başka okul yöneticisi görüşlerini *“Çocuk aileyi rol model alıyor, çevreyi rol model alıyor, büyükleri rol model alıyor okula geliyor. Gördüğünü bize yansıtıyor yani çocuk video kamera gibidir ne görüyorsa onu yapar (M 20).”* şeklinde belirtmiştir.

Uysal ve Dinçer (2012) çocukların saldırgan davranışlar ya da olumlu sosyal davranışlar göstermesinin, akranlarının onları arkadaş olarak seçmesini veya topluluk halindeyken benzer davranışlar göstermelerini etkilediğini belirtmektedirler. Bu durumda yalnız kalmak istemeyen çocuklar, arkadaş gurubundan kopmamak için arkadaşlarının kendilerine yapmış oldukları zorbalık davranışlarını görmezlikten gelebilmektedirler. Konu hakkında bir okul yöneticisi kendini *“Nakil yoluyla gelen bir öğrencinin çalışkan olduğundan dolayı dışlandığını ve öğrencinin de kendini sınıfa kabul ettirebilmek için ders çalışmadığını kendine olumsuz rol modeli örnek aldığını gördük (M 15).”* şeklinde ifade etmektedir. Bir diğer okul yöneticisi ise görüşlerini *“Akranlarıyla beraber hareket etme psikolojisi olabilir. Buradaki eğitim ortamındaki tutumlar, yeterli eğitimin verilmemiş olması etkili olabilir (M 14).”* şeklinde ifade etmiştir.

Bilgi ve teknolojilerdeki gelişmeler şüphesiz 20. yüzyılın son dönemlerine etki eden önemli gelişmelerdendir (Baştürk-Akca ve diğerleri, 2014). Ancak bilişim ve iletişim teknolojilerinin insanlara yararı olmasına rağmen sınırsız, denetimsiz ve kontrolsüz kullanımı insanlara birçok zarar getirmektedir (Peker ve diğerleri, 2012). Katılımcıların bir kısmı (5

katılımcı) akran zorbalığı davranışlarına televizyondaki şiddet içerikli dizi filmlerin etkili olabileceğini benzer şekilde internetin sınırsız ve kontrolsüz olmasının çocukların davranışlarını olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmektedirler. Bir okul yöneticisi internet ve televizyonun zorbalık davranışlarına olan etkisini *“Televizyonda olabilir son dönemde herhalde bir Çukur filmi çıkmış ortaya milletin başına bela olmuş. Çocuklar oradan özeniyorlar bu mahalleler tam ona göre televizyondaki diziler de öyle vurdulu kırdılı filmler olunca çocuklar muhakkak onlardan etkileniyorlar (M 5).”* şeklinde ifade ederken benzer şekilde başka bir okul yöneticisi de görüşlerini *“Bütün dizilerden etkilendiklerini düşünüyorum. Filmler çocuklar için bir özentî oluşturuyor orada gözüken kahramanları kendine örnek alıyor. Bu büyükleri bile etkiliyor çocukları etkilememesi mümkün değil (M 13).”* şeklinde belirtmiştir. Bir başka okul yöneticisi ise internet ve televizyonun sınırsız olmasının sakıncalı sonuçlar doğurabileceğini *“Benim önemseydiğim diğer sebep görsel, işitsel televizyon, internet, sosyal medya özellikle son dönemde sınırsız ve ucu açık. Sınırlama onların özgürlüklerini sınırlama değil sınırlama onların zarar göreceği şeylerden bir koruma olarak addederek söylüyorum (M 6).”* şeklinde ifade etmektedir.

Zorbalar belirledikleri kurbanlara cinsiyet, görünüş, dil, din gibi konularda baskı yapmaktadırlar. Bu baskılar ise iş yerlerinde, okullarda, dini kurumlarda, huzur evlerinde, göç alan bölgelerde, askeri ve akademik kurumlarda ve engelli insanların yaşam alanlarında sıklıkla görülebilmektedir (Macar, 2013). İnsanların bir yerden farklı bir yere ya da ülkeye gitmesi bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. İnsanların farklı bir yere alışabilmesi özellikle kendi kültürel çevresinden farklı bir yere alışabilmesi oldukça zor ve zaman alabilmektedir. Bundan önceki yıllarda ülkemizde yaşayan insanlar; geçim derdi, terör korkusu veya çocuklarına daha iyi eğitim verebilme düşüncesiyle göç etmekteydiler ve bu iç göç olarak ülke içerisinde gerçekleşmekteydi; ancak son yıllarda Türkiye, çeşitli olumsuz koşullardan dolayı farklı bir ülkeden (Suriye) yoğun şekilde göç almaktadır. Okulların, mülteci ve sığınmacı çocukların akademik ve sosyal gelişimlerinin sağlanması, ülkeye aidiyet duygularının geliştirilmesi vb. süreçlerde önemli bir rol oynaması nedeniyle (Uzun ve Bütün, 2016), MEB 2014/21 numaralı genelge yayınlamış ve Suriyeli çocukların devlet okullarına kayıt yaptırmaları sağlanmıştır. Dolayısıyla Suriyeli çocuklar, Türkiye’deki diğer çocuklara sağlanan her türlü eğitim hizmetinden yararlanabilmektedir (Emin, 2016). Katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) göç eden bu öğrencilerin zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre Suriye kökenli öğrencilerin yalnız olmaları, zor durumda bulunmaları ve dil bilmemeleri zorbalık davranışlarına maruz kalmalarına neden olmaktadır. Konu hakkında bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Evet aslında şeyde arttırdı biraz bu Suriyeli çocuklar. Suriyeli diyorum ama yabancı uyruklu demek daha doğru olur işte 150’ye yakın yabancı uyruklumuz var bunun 113’ü

Suriyeli o yüzden Suriyeli dediğimizde biraz daha Suriye var; Irak, Afganistan, Filistin ve Somali uluslararası çalışıyoruz yani çoğunluğu Suriyeli çocuklardan oluşuyor. O çocuklar geldikten sonra bizim öğrenciler hani onların yabancı olmalarını biraz daha burada yalnız olmalarını da kullanarak o çocukları da ilk dönemlerde baya fiziksel olarak yoğun bir şekilde kavgalar gürültüler oldu. Dil bilmeyip çocuklar kendilerini anlatamayınca hep mağdur oldular ama bizde sürekli olarak takibe aldık (M 12)."

"Aslında burada akran zorbalığından bahsediyoruz ama en büyük akran zorbalığını Milli Eğitim Bakanlığı yapıyor. Türkçeyi bilmeyen bir çocuğu 8. sınıfa kaydediyor çocuk Türkçe bilmiyor ve sen bu çocuğu sınava sokacaksın yazık bu çocuğa ya çocuk 5. sınıfa başladı hiç Türkçe bilmiyor 6 da çat pat biliyor 7 de biraz düzelterek 8 de çocuğun ortaokul hayatı bitiyor. Belki bunları puansız liselere yerleştirirler ama bu çocuğu üniversiteye göndersen ne yapacak. Şimdi benim öğretmenim Arapça anlatmıyor ki Türkçe anlatıyor çocuk Türkçeyi bilmiyor liseden de mezun oldu diyelim. Ee sonra? Çocuk üniversiteye gidecek çarpım tablosunu bilmiyor atıyorum ya da basit bir işlemi bilmiyor. Türkçeden dil bilgisini bilmiyor. İstedikçe kadar kontenjan ver bu da bir zorbalık (M 7)."

Kültürel yapının bozulmasının zorbalık davranışlarının oluşmasına neden olduğu düşünülmektedir. Aşıcı ve Aslan (2010) da okullarda görülen akran zorbalığını teknolojik gelişmelere, toplumların giderek karmaşıklaşmasına, insanların ihtiyaçlarının değişmesine, aile yapısındaki yozlaşmaya ve toplumsal bağların güçsüzleşmesine bağlamaktadır. Bu konu hakkında bir okul yöneticisi görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben 2003 yılında öğretmenliğe başladım 2003 yılında bu kadar çok öğrenciler arasında akran zorbalığına rastlanmıyorduk ama o zaman dediğim gibi saygı vardı, hoşgörü vardı, öğretmene karşı bir bakış açısı vardı şimdi ister istemez akademik TEOG. TEOG'a yönlendik akademik başarıya yönlendik. Eee bu sefer değerleri unuttuk değerleri unutunca da çocuklar ne yaptı bu sefer. Kendileri bir yol çizmeye başladılar. O da zorbalığı getirdi bence (M 2)."

"Sadece öğrencilerde değil bütün toplumda kanayan bir yara. Bunun nedenini ise normların çok iyi oturmamış olmasıdır, hukukun oturmamış olmasıdır bana göre. Bu zorbalığı trafikte bile görüyoruz. Kadınlara uygulanan zorbalık, yöneticilikte kadın yöneticilerin diskalifiye edilmesi gibi kadın çalışanların zorlanması. Bunların hepsi bana göre akran zorbalığına girer yani (M 4)."

Zorbalık nedenleri ana kategorisi altında yer alan dördüncü kategori ise okul kaynaklı nedenlerdir. Okul yöneticilerinin okul kaynaklı nedenlerden dolayı meydana gelen zorbalık

davranışlarına ilişkin görüşleri bu ana kategori kapsamında ele alınmıştır. Okul yöneticilerinin yarısından fazlası (11 katılımcı) öğrencilerin, okul kaynaklı nedenlerden dolayı zorbalık davranışları gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Buna göre yanlış eğitim politikaları, kalabalık okul ortamı, kültürel farklılıklar ve okulların fiziki ve sosyal imkân eksiklikleri akran zorbalığı davranışlarına neden olmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı (6 katılımcı) eğitim programlarının sık sık değişmesinin, müfredatta değerlerimize yeteri kadar yer verilmemesinin, öğretimin ve akademik başarının öncelikli duruma getirilerek eğitimin ikinci planda tutulmasının; akran zorbalığı davranışlarına neden olabileceğini ifade etmektedirler. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *“Son zamanlarda çok fazla ön plana çıkmaya başladı neden çünkü son zamanlarda okullarımızda değer vermekten uzaklaştık. Yani biz okul müdürü olarak burada tek yapacağımız şey değerlerimizi öğrencilerimize hatırlatmak (M 2).”* şeklinde belirtirken başka bir okul yöneticisi görüşlerini *“Ben Milli Eğitim’de eğitimin çok sağlıklı yapılmadığını düşünüyorum. Öğretim iyi, özel okullardan da iyi öğretim. Bu okul iki sene önce 34 tane Fen Lisesine, 280 civarı Anadolu Lisesine öğrenci gönderdik. Öğretim süper, eğitim boyutu ise sıfır çok net söylüyorum çok yetersiz (M 17).”* şeklinde belirtmiştir. Benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *“Sen güzel ahlaklı bir insan yetiştiremiyorsan çocuğunu öğretmen yaparsın doktor yaparsın ama. Yani hırsız bir doktorsan hırsız bir öğretmensen sen amacına ulaştın mı? Hayır, o yüzden o karnenin 3 de 2’lik kısmının da sorgulanması gerekiyor (M 18).”* şeklinde belirtmiştir.

Gökler (2007) şiddetin oluşmasına etki eden çevresel faktörler arasında kalabalık ortamların etkili olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde katılımcıların bir kısmı da (5 katılımcı) akran zorbalığının sebebi olarak *okulların kalabalık olmasını ve farklı kültürden öğrencilerin aynı okula gelmesini* görmektedir. Katılımcıların bir kısmı kalabalık ortamlarda kontrolün istenilen düzeyde olamadığını, bu nedenle zorbalık davranışlarının görüldüğünü düşünmektedirler. Bir okul yöneticisi görüşlerini *“Öğlenci sınıflarımız, 5. sınıflarımız 45’i bulan sınıflarımız var. Mevcut olarak o sınıfta zaten her türlü zorbalığın olması normal hani... (M 12).”* şeklinde ifade etmiştir. Başka bir okul yöneticisinin görüşleri ise şu şekildedir:

“1500 öğrencinin 1600 öğrencinin aynı anda okulda olması büyük bir sıkıntı. İkili eğitimde tek bunu fark edemiyorduk ama normal eğitime geçtikten sonra çok şey fark ediyoruz. 1500-1600 tane öğrenci aynı anda okula geliyor. Siz onlarla uğraşmak zorundasınız ikili eğitimde 700 öğrenci bir dönem geliyor 700 öğrenci bir sonraki dönem geliyor. Onlarla daha çok ilgilenme şansınız olabiliyor; aynı anda 1500 kişi ile uğraşmak bayağı bir sıkıntı. O yüzden okul mevcutlarının düşürülmesi lazım 700’ün altında olması lazım bir okulun (M 5).”

Bunun yanı sıra katılımcılar, okuldaki öğrencilerin *kültürel olarak birbirinden farklı* olmasının öğrencilerin aralarında sağlıklı iletişim kurmalarına engel olduğunu ifade etmektedir. Konu hakkında katılımcıların görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Bizim şöyle bir farkımız var bizim okulumuz taşınmalı. Biz taşıma merkeziyiz yaklaşık buraya 5 köyden öğrenci geliyor aralarında tabii her köyün kendine has özelliği var. Bazen köyler arasında uyumsuzluklar meydana gelebiliyor yakın çevre köyleri ama kültürel olarak farklılıklar olabiliyor (M 13).”

“Öğrenci hinterlandımız Karaduvar, Kazanlı, Çay, Çilek, Yeni Hal oralardan gelen çocuklar kültürel farklılıkları var. Öbür taraftan Suriyelisi Irak, Afganistan’ı, Filistin’i bu kadar farklı çocuğu bir arada sakın bir şekilde tutabilmek çok da kolay değil (M 12).”

“1700 öğrencisi olan farklı çevrelerden gelen değişik değişik kültürlerden gelen çocuklar var haliyle yetiştiği çevre ortam ilk geldiği zamanlarda bunlar oluyor ama kısa süre içerisinde okula geldikten sonra bu tür davranış sergileyenler de azalıyor ama yine de dediğimiz gibi 1700 kişilik bir okulda benzer şeyler oluyor (M 11).”

Katılımcıların bir kısmı (3 katılımcı) okullarda *fiziki ve sosyal imkânların* yeterli düzeyde olmadığını bu nedenle akran zorbalığı davranışlarının görüldüğünü ifade etmişlerdir. Konu hakkındaki bazı okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

“Sen çocuğun kendini boşaltabilmesi için spor aktivitesi, bir malzeme, bir salon, bir görsel sanatlar atölyesi, bir müzik atölyesi ne bileyim jimnastik vesaire gibi bir ortam oluşturmazsan dünyanın en iyi öğretmenini ve öğrencisini de getirsen hep bir şeyler eksik kalır. Çocukta bu eksikliği akran zorbalığı ile dışarı vurur şimdi beden eğitimi dersinde bakıyorsun bir tane halı sahamız var ki çoğu okulda yok ne yapılacak çocuk mecbur top oynuyor, futbol oynuyor başka bir alternatif yok. Bir çocuk futbol oynayamıyor basketbolu çok iyi oynuyor ama yer olmadığı için top olmadığı için futbol oynuyoruz. Mecbur o da geçiyor ama oynayamıyor en kötü oynayınca arkadaşları da gıcık kapıyor bu sefer akran zorbalığı başlıyor işte almayalım bunu, bu kötü oynuyor, bu çocuğu farklı bir alanda başka bir yerde değerlendirsen kendini orada gösterse belki de orada yaşadığı akran zorbalığını sıkıntıyı kendisi giderecek birilerine hiç ihtiyaç duymayacak. Dolayısıyla temele bakmak lazım. Duvarı çevirip okul burası öğretmen var, sıra da var devam bunu yaparsan olmaz (M 7).”

“720 kişilik okulda ben 970 öğrenci ile gidiyorum ben hala beş altı yıldır ilkokul ile ortaokulu bir arada götürüyorum. Benim masamda şu anda iki tane mühür var. Siz fiziki

şartları, sosyal şartları, öğrenci sayısını her şeyi işe koşarsanız madde ve insan kaynaklarını uyumlu bir şekilde işe koşarsanız zaten sorun kalmayacaktır (M 20)."

Zorbalık nedenleri ana kategorisi altında yer alan beşinci kategori ise *öğretmen kaynaklı nedenlerdir*. Okul yöneticilerinin öğretmen kaynaklı nedenlerden dolayı meydana gelen zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *öğretmen tutumu, müfredat ve ders yükü* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır. Buna göre öğretmenlerin öğrencilere karşı tutumları, müfredat ve ders yükleri akran zorbalığı davranışlarına neden olmaktadır.

Yavuzer (2011) öğretmenlerin bilhassa kendi sınıflarında olumlu bir ortam oluşturarak, öğrencilerini başarmaya yönlendirerek ve davranışlarıyla örnek olarak şiddet olmayan bir okul ortamı oluşturabileceğini belirtmektedir. Tatlılıoğlu'nun (2016) şiddetin kaynakları konusunda öğretmen, veli, yönetici ve öğrenci görüşleri ile bu görüşler arasındaki farkları incelediği araştırma bulgularına göre öğrencilerin çoğunluğu öğretmenlerin olumsuz sözlerinden etkilenmektedir. Katılımcıların bir kısmı da (4 katılımcı) benzer şekilde *öğretmenlerin tutumlarının, ders ve müfredat yoğunluğunun* zorbalık davranışlarına neden olabileceğini düşünmektedir. Buna göre öğretmenlerin ders yüklerinden dolayı öğrencileri yalnız bıraktıkları, yeteri kadar ilgi göstermemeleri ve aile ile birlikte çocuklara çok fazla baskı yapmaları zorbalık davranışlarına neden olabilmektedir. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

"Birçok öğretmen arkadaşımın ders yükleri çok ağır olduğu için müfredat yoğunluğu çok fazla olduğu için öğrencilerin kişilikleriyle çok fazla birebir ilgilenemedikleri için çocuklar bir şekilde kendilerini kabul ettirmek için farklı yönlerle yönlenebiliyorlar. Biz çocuklarımıza sen çok değerlisini öğretmiyoruz. Birçok öğretmen çocuğun adını bilmiyor. Bir insanın duymaktan en çok hoşlandığı şey ismiymiş düşünsenize (M 4)."

"Niye akran zorbalığı oluyor baskı yapıyoruz ya çocuğa resmen baskı yapıyoruz bunu öğreneceksin bunu yapacaksın ama çocuk dışarıda oynamak istiyor ama çocuk orada belki televizyonda farklı bir şey yapmak istiyor şimdi etkileşimli tahtalarımız var. Çocuğun karşısında devasa bir şekilde bir bilgisayar var orada birçok şeyi yapmak istiyor ama biz diyoruz ki hayır onu yapmayacaksın, bunu öğreneceksin (M 2)."

Sadece bir okul yöneticisi farklı bir görüş ifade etmiştir. Buna göre zorbalık davranışı gösterilmesinin nedeni öğretmenlerin çocukları korkutmamasıdır. Okul yöneticisi konu hakkındaki görüşlerini *"Sözle düzelmeyen çocuğu şiddetle korkutmadığın zaman veya takip*

etmediğin zaman tekrar tekrar yapıyor ama biraz sesini yükseltip korkuttuğun zaman çocuk hemen senin yanında bir değişime uğruyor (M 3)." şeklinde ifade etmiştir.

4.3. Yöneticilerin Akran Zorbalığıyla Baş Etme Yöntemleri

Zorbalıkla baş etme yöntemleri ana kategorisi, katılımcıların okullarında gözlemledikleri zorbalık davranışlarına karşı hangi baş etme yöntemlerini kullandıklarını içermektedir. Bu kapsamda zorbalık davranışlarıyla baş etme yöntemleri; *tespit etme, işbirliği, çözüm yöntemi ve önleyici çalışmalar* olarak isimlendirilmiş ve bu ana kategori kapsamında ele alınmışlardır. Belirlenen zorbalıkla baş etme yöntemleri, katılımcıların ifadelerine göre sıralanarak Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.
Yöneticilerin Akran Zorbalığıyla Baş Etme Yöntemleri

Ana kategori	Kategori	Alt kategori
Zorbalıkla baş etme yöntemleri	Tespit etme	Öğrenci (kurban-seyirci) bildirimi
		Öğretmen bildirimi
		Rehber öğretmen bildirimi
		Veli bildirimi
		Okul yöneticilerinin gözlemi
	İşbirliği	Diğer kişilerin bildirimi
		Rehber öğretmenleri ile işbirliği
		Öğretmenler ile işbirliği
		Veliler ile işbirliği
		Yöneticiler ile işbirliği
Zorbalıkla baş etme yöntemleri	Çözüm yöntemi	Diğer kişiler ile işbirliği
		Öğrenciler ile işbirliği
		Uzman desteği alma
		Veli desteği alma
		Disiplin uygulamaları, tehdit, korkutma
	Önleyici çalışmalar	Kurbana güven verilmesi
		Takip etme
		Empati, telkin, tavsiye ve barıştırma
		Anında müdahale etme
		Rehberlik servisinin etkin kullanımı
Zorbalıkla baş etme yöntemleri	Önleyici çalışmalar	Sanata ve spora yönlendirme
		Değerler eğitimi
		Güvenli okul ortamı
		Sorumluluk verme
	Çözüm yöntemi	

Bu ana kategori altında yer alan birinci kategori *tespit etme* yöntemidir. Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarını tespit etme yöntemlerine ilişkin görüşleri; *öğrenci (kurban-seyirci) bildirimi, öğretmen bildirimi, rehber öğretmen bildirimi, veli bildirimi, okul yöneticilerinin gözlemi ve diğer kişilerin bildirimi* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

İzleyici konumunda olan kişilerin olayı sonlandırmak amacıyla herhangi bir girişimde bulunmamaları, zorba davranışının pekiştirilmesine ve diğer öğrencilerin dolaylı olarak zorbalık davranışını model almalarına neden olmaktadır. Pasif durumda olan izleyiciler bu davranışlarıyla zorbalık olayına katkı sağlamakta hatta zorbanın güç kazanmasını sağlamaktadır (Karataş, 2011). Bu nedenle zorbalık davranışları ile mücadelede seyirci konumundaki öğrenciler önemli bir yer tutmaktadır. Onları sürece dâhil edebilmek ve zorbalık davranışına uğrayan öğrenci ya da izleyicilerin yapılan davranışı anlatmalarını sağlayabilmek, zorbalık davranışlarıyla mücadelede önem arz etmektedir. Katılımcıların tamamına yakını (18 katılımcı) tespit edilebilen zorbalık davranışlarının ancak *kurban veya seyirci* konumunda olan öğrencinin gelip durumu anlatmasıyla ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşünü “*Yani biz bunları belirlerken çocuk çevresine çekinip söylemese de sınıfından arkadaş grubundan bilgi geliyor zaten bize. Şunlar şunlar oldu diye (M 17).*” şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise “*İşte bir arkadaşı, o olayın dışından biri gözlemleyip bize getirebiliyor... (M 13).*” şeklinde görüşünü belirtmiştir.

İlgili alanyazında öğrencilerin kendilerini okullarda güvende hissetmelerinin sağlanması, zorbalığın bildirilmesini kolaylaştırması açısından akran zorbalığı ile mücadele de önemli yer tutmaktadır (Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005). Buna paralel olarak katılımcıların yarısına yakını (8 katılımcı), zorbalığa maruz kalan kurban durumundaki öğrenciler ile zorbalık olayına şahit olan seyirci konumundaki öğrencilerin yaşanan olayı anlatmaları için okulda güven ortamının olması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi okulda güven ortamını sağlayabilmek için yaptıklarını “*Öğretmenimizle öğrenci ile özel ilgilenmesi gerektiğini özellikle kız öğrenci ise bayan öğretmenlerimizden erkek ise yine diğer erkek öğretmenlerimizden arkadaşlık kurmasını bir problemi evde çektiği bir sıkıntı falan varsa onunla dost olarak onu anlatabileceği kıvama sokmasını istediğimiz oluyor (M 10).*” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir okul yöneticisi ise görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Mesela odama ağlayarak giren hiçbir öğrenciyi oturarak karşılamam her zaman yanına giderim. Tabii ki kız öğrenci ise biraz mesafeli dururum erkek öğrenci ise daha işte sırtını sıvazlayarak, elimi omzuna koyarak daha şefkatli bir şekilde koltuğa oturturum. Gelip müdür masasına oturmak da bence negatifliktir, diğer koltuğu yanına çekerim ne olduğunu sorarım. Zaten orada çocuğu yüzde seksen oranında kazanmış olursunuz. Çocuk

dışarıda ne olduğunu bu dakikadan itibaren unuttur onun yanında artık dayanabileceği güçlü biri vardır. Artık korkmadığı için yaşadığı şeyi birebir size anlatır. Çocuk dışarıda yaşadığı olayı dışarı çıktıktan sonra tekrar dışarı çıkınca tekrar yaşayacağını hatta şikâyet ettiği için daha fazla yaşayacağını düşünürse hiçbir şey anlatmadan geri gider. Bununla çok karşılaşıyoruz böyle durumda çocuk işte istemeden yaptı deyip gidiyor. İki öğrenciyi bir arada çağırmak da doğru değil çünkü ikisini aynı anda çağırınca çocuk korkuyor ve bir şey anlatmıyor (M 2).”

Bunun yanı sıra katılımcıların yarısından fazlası (13 katılımcı) öğretmen gözlemi yardımıyla akran zorbalığı davranışlarını tespit ettiklerini ifade etmişlerdir. Bir okul yöneticisi konu hakkındaki görüşlerini *“Hissedecek kişiler öğretmenlerdir. Biz asla hissedemeyiz. Okul idaresi müdür yardımcısı ya da rehber öğretmen; öğrenci kendisi gelmeden bunu gözlemleyemez. Bunu ancak öğretmenler belki derste hissedebilir veya nöbetçi öğretmen bunu bahçede teneffüste gözlemleyebilir (M 1).”* şeklinde açıklamıştır. Başka bir okul yöneticisi ise *“Yani Milli Eğitim bize çok evrak işi yüklediği için şikâyet üzerine tespit ediyoruz, biz kâtip gibi sürekli evrak üzerindeyiz, çocuk şikâyet ettiği zaman müdahale ediyoruz (M 3)”* diyerek öğretmenlere, nöbetçi öğretmenlere büyük görev ve sorumluluk düştüğünü belirtmiştir. Benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *“Genel itibarıyla öğretmenler tarafından haberdar oluyoruz ama çocukların da özellikle zorbalığı yapan değil de uğrayan çocuktan şikâyetler alıyoruz. Tabii ki ama öğretmenlerin getirdiği daha fazladır (M 2).”* ifadesi ile dile getirmiştir.

Ayrıca bu çalışmada katılımcıların yarısı rehber öğretmenlerin gözlemleri ve çalışmaları yardımıyla, akran zorbalığı davranışlarının farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Bir okul yöneticisi rehber öğretmen desteğini *“Rehber öğretmen anket yapıyor belli konularda. Çocuklardan gelen buradaki sorulara verdiği cevaplara göre değerlendiriyoruz. Yani rehber öğretmenimiz belli dönemlerde çocuklara yönelik sınıf içi işte okulda davranış memnuniyetsizlik anketi (M 16).”* şeklinde ifade ederken benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *“Anketler rehberlik servisimiz dediğim gibi bu konuda çalışmalar yapıyor. Bilimsel anketlerin dışında bireysel görüşmeler ya da öğrencilerimizin gelip bunu söylemesi (M 6).”* şeklinde ifade etmiştir. Başka bir okul yöneticisi ise görüşlerini *“Çocuklar bize geliyorlar rehber öğretmene geliyorlar. Genelde bizim işleyiş rehber öğretmenle. İdareci ile de değil. Çocuğa bir sıkıntı oluştu mu direk rehber öğretmen ile muhatap, sınıf öğretmeni ile muhatap. Yani o şekilde rahatlıkla öğrenebiliyoruz yani. Rehber öğretmenlerimiz de bayan. Öğrenci istediğini söyleyebiliyor rahatlıkla yani (M 8).”* şeklinde dile getirmiştir. Nitekim Uçar (2015); Kartal ve Bilgin (2009) de özellikle rehber öğretmenlerinin, aktif olarak akran zorbalığı konusunda öğrencileri ve öğretmenleri bilgilendirerek gerekli çalışmaları yapmasının önemli olduğunu belirtmektedirler.

Araştırmanın bulgularına göre katılımcıların yarısı *veli gözlemi* yardımıyla akran zorbalığı davranışlarının farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Bir okul yöneticisi veli desteği ile zorbalık davranışlarını nasıl tespit ettiklerini *"En sonunda baba durumu fark ediyor okula geliyor rehber öğretmenle görüşüyor. Olaylar ortaya çıktığında çocuklarla konuştuğumuzda her ikisi de tabii çocukları birazcık sıkıştırınca hemen doğruyu söylüyorlar (M 4)."* şeklinde dile getirirken bir diğer okul yöneticisi de okulda zorbalık davranışlarının fark edilmediğinde bunu ailenin son olarak fark ettiğini *"Ya öğrenci ya veli dayanamaz hale geliyor, isyan ediyor ve bize yansıtıyor durumu (M 1)."* ifade etmiştir. Anlaşılabileceği üzere velinin akran zorbalığı davranışlarını tespit edebilmesi kısa zaman içerisinde olmamaktadır. Katılımcılara göre zorbalık davranışlarına maruz kalan öğrencilerdeki davranış değişiklikleri sıklıkla veli tarafından fark edilebilmektedir. Örneğin bir okul yöneticisi konu hakkındaki görüşlerini *"Çocuk söylemeden aile çocuğun psikolojik durumunu hissedip araştırma inceleme yaparak öğrenebiliyor ama çocukların %90-95'i kendisi böyle bir olay yaşadığında gelip öğretmenine ailesine rehber öğretmenine açılmıyor. Açılanların oranı çok düşük (M 13)."* şeklinde belirtmiştir. Benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *"Çocuğun ailesi içerisinde fark edilebiliyor. Eğer çocuk zorbalığa bir haftadır iki haftadır veya bir aydır maruz kalıyorsa okul idaresinin öğretmenlerin haberi yoksa işte o zaman aile çocuğunu gözlemleyerek konuşturmaya başlıyor ortaya çıkıyor o zaman mesela (M 17)."* şeklinde açıklamıştır.

Katılımcıların yarısına yakını (9 katılımcı) *okul yöneticisi gözlemi* ile zorbalık davranışlarının farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre okul yöneticileri özellikle teneffüslerde gözlem yaptıklarını ve bazen şahit oldukları durumların olduğunu ifade etmişlerdir. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

"Biz normalde şu an kameralar çalışıyor, kameraları zaman zaman izliyorum, katlarda öğrenciler örneğin yalnız iken yani katlarda gezerken öğrencilerin birbirlerine yaklaşımlarına bakıyorum, oyun esnasında, teneffüslerde öğrenciler oynarken hiç müdahil olmadan şöyle etraflarından gezerken bakıyorum öğretmen arkadaşlarla görüşüyorum soruyorum işte sınıflarda sorun çıkaran öğrencimiz var mı? (M 18)."

"En iyi tespit gözlemdir, takiptir. Ben yönetici olarak bahçe içerisine çıkarım, çocuk top oynuyordur onunla birlikte top oynarım, şaka yapıyorsa şakasına katılırım, espri yapıyorsa esprisine dâhil olurum, çocuk hemen orada doğal bir moda geçiyor. Müdürü unutuyor doğal moda geçiyor çocuk, seninle paylaşıyor o zaman bir şekilde söylüyor, bunu müdür yardımcıları da yapıyor. Bunu bazı öğretmenlerimiz işte mesleğini seven, mesleğine yoğunlaşan öğretmen arkadaşlarımız da tespit ediyor. Bu şekilde bazen bilinçli veliler gelip bize söylüyor. Yeter ki siz konuyla ilgili olduğunuzu çocuğa hissettirin; hissettirdiğiniz zaman bunu veli de öğrenci de öğretmen de size getiriyor ama siz ilgisiz

olduğunuz zaman çocuk bunu hissederse size o zaman bir şey getirmiyorlar. Nasılsa çözümsüzlük var diye (M 20)."

"Bu tür davranışları gerek gözlemlerimizle gerek öğretmenlerin yani öğretmenlerle de gözlemlediğimiz öğrenciler hakkında istişareler de bulunuyoruz onların görüşlerini alıyoruz sınıfta da bu tarz şeyler var mı? (M 10)."

Farklı olarak sadece iki okul yöneticisi akran zorbalığı davranışının tespitinde diğer kişilerin gözlemi (hizmetli, güvenlikçi vb.) ile zorbalık davranışlarını tespit ettiklerini ifade etmiştir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *"Yani temizlik elemanları, güvenlikçi bunların söyledikleri bizim için önemli; onlar bilmezler, onlar gördüklerini bize söylerler. Bize düz söylerler işte falanca falancayı aldı köşeye götürdü herhalde bir şeyler oluyor şeklinde, örnek diyorum yani, bize gözlemlerini söyledikleri zaman biz onları ciddiye alıyoruz (20)."* şeklinde ifade ederken bir diğer okul yöneticisi ise *"Nöbetçi öğretmen, rehber öğretmen bunu tabii ki zaman zaman çalışan hizmetli görebiliyor (M 9)."* şeklinde ifade etmiştir.

Zorbalıkla baş etme yöntemleri ana kategorisi altında yer alan ikinci kategori *işbirliği* yöntemidir. Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarında işbirliği yöntemlerine ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *rehber öğretmenleri ile işbirliği, öğretmenler ile işbirliği, veliler ile işbirliği, yöneticiler ile işbirliği, diğer kişiler ile işbirliği ve öğrenciler ile işbirliği* olarak adlandırılan alt kategoriler kapsamında değerlendirilmiştir.

Okullarda zorbalık davranışlarını minimum seviyeye indirebilmek ancak okulda görevli tüm personelin akran zorbalığı ile mücadele etmesi ile mümkündür. Bu nedenle okullarda bir yandan akran zorbalığı ile ilgili stratejiler uygulanırken diğer yandan da okul personelinin duyarlılığının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır (Pişkin, 2002). Okulda bulunan eğitimin tüm paydaşlarının akran zorbalığının farkında olması ve uyum içerisinde çalışması bu nedenle önemlidir. Bu çalışmada da katılımcılar zorbalık davranışlarıyla baş etmede tüm okul personeli, öğrenci ve veliyle işbirliğinin önemine vurguda bulunmuşlardır. Bir okul yöneticisi konu hakkındaki görüşlerini *"Burada herkesle işbirliği içerisindeyiz. Güvenlikçi arkadaştan tut okul müdürüne kadar hepimiz bir zincirin parçalarıyız hocam. Bir yerde bir kopma olursa her şeyi etkiler (M 6)."* şeklinde ifade etmiştir. Bir başka okul yöneticisi ise *"Ailedir, rehberlik birimidir, öğrencidir, öğretmenlerdir. Bizim başka alternatifimiz yok. Sınıf öğretmenleri var, rehberlik öğretmenlerimiz, okul idarecileri. Bu bağlamda yani tüm paydaşlar diyelim (M 11)."* diyerek okulun tüm paydaşlarının birlik olmasının ve uyum içinde çalışmasının önemini belirtmiştir. Benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Rehber öğretmen, öğretmen, veliler, okul aile birliği hatta ve hatta kantinci, temizlik çalışanları, okula gelen STK temsilcileri. Eğitim merkezli baktığınız zaman, kurumsal

odaklı baktığınız zaman sizin kurumunuzda girdiler ve çıktılar ve paydaşların mutlaka söyleyecekleri bir şeyler vardır. Onları toplarsınız mantık süzgecinden geçirirsiniz yöneticilik budur; kurumun yararına onları dönüştürsünüz ve paydaşlarınıza bunu tepsi halinde sunarsınız (M 20)."

Katılımcıların tamamına yakını (19 katılımcı) akran zorbalığı konusunda sıklıkla *rehber öğretmenlerle işbirliği* içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Austin, Reynolds ve Barnes (2012) da benzer şekilde zorbalık davranışlarıyla baş edebilmek için okul, aile ve rehberlik servisi arasındaki işbirliğinin sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *"Rehber öğretmenler öğrencilerle sürekli görüşme yapıyor. Öğrenciler arasında bir şey olduğunda mutlaka birilerinin ağzından bir şey kaçıracağını biliyoruz. Rehber öğretmenler haftada bir kere görüşmelerini yapıyor. Biz ihtiyaç duyarsak rehber öğretmeni hemen sınıfa gönderiyoruz. Her hafta mutlaka birkaç sınıfı rehber öğretmene gezdiriyoruz (M 1)."* şeklinde açıklamıştır. Başka bir okul yöneticisi ise rehber öğretmenleri ile nasıl işbirliği yaptıklarını *"Bizim en çok işbirliği yaptığımız idare olarak rehber öğretmendir. Yani aslında ilk başta sınıf içerisinde bizim öğretmenimiz bunu gözlemler, üst düzeyde ise bu bizim rehber öğretmenimize yansır ya öğretmen yönlendirir ya da çocuk kendi isteği ile gider öğretmene rehber öğretmenimize kendisi anlatır (M 2)."* şeklinde ifade ederken bir diğer okul yöneticisi görüşlerini *"Rehber öğretmenlerimiz fedakâr ve özverili çalışıyorlar. Her gelen şikâyeti dinliyorlar. Kendileri çözebiliyorsa çözüyorlar bize ulaştırılmıyor. Daha büyükse idareye yansıtılıyor. İdarede disiplin kurulu devreye gidiyor, sınıf öğretmeni devreye giriyor. Bu yönüyle okulumuz rehber öğretmenler açısından çok şanslıdır (M 8)."* şeklinde belirtmiştir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (17 katılımcı) *öğretmenler ile işbirliği* içerisinde olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi öğretmenlerle işbirliği içerisinde çalıştıklarını *"Öğretmenler bize yardımcı oldu her zaman. Öğretmen arkadaşlar o konuda bir sorunu çözdüğümüzde çok iyi oldu, yerli yerince oldu, hatta bilgi istediğimde eğer tutanakları varsa hemen bildiriyorlar veriyorlar (M 18)."* şeklinde ifade ederken benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *"Yani aileden de yeteri kadar destek alıyorum, öğretmenlerden de yeteri kadar destek alıyoruz, öğrencilerden de yeteri kadar destek alıyoruz (M 6)."* şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde Kartal (2009) da öğrencilerin yaşamış oldukları davranış problemlerinin çözümü konusunda ilk akla gelen kişilerin öğretmenler olduğunu belirtmektedir. Buna göre öğretmenlerin oldukça sık karşılaştıkları bazı davranış problemlerinden biri de zorbalık davranışlarıdır. Dolayısıyla zorbalık davranışlarının önlenmesinde öğretmenlere büyük görev düşmektedir.

Farklı olarak bazı okul yöneticileri ise öğretmenlerle gerekli işbirliğini kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi öğretmenlerden gerekli desteği alamadığını

“Kesinlikle hayır net. Sizin işinizi zorlaştırıyorlar çünkü çocuk söylemezse bunu fark edecek olan öğretmen değil mi? Şimdi maalesef öğretmen yetişmiyor maalesef (M 5).” şeklinde ifade etmiştir. Bir diğer okul yöneticisinin görüşleri ise şu şekildedir:

“Bu konuda diyorum ya öğretmen derse gireyim sınav yapayım ölçeklerim tam olsun kurs açacağım öğrenci toplayayım. Bir şey olduğu zaman hocam bu çocuk durmuyor diyor, idareye atıp gidiyor. Hocam sen ne yaptın dediğimizde artık ben bir şey yapamıyorum diyor hocam daha önce ne yaptın uyardım diyor. Bu yani 92 öğretmenim var 10 tanesi yapıyor o da maksimum geri kalan Git git git git git idareye (M 7).”

Ailelerin ve eğitimcilerin sorumluluklarının farkında olmaları, bu sorumluluklarına göre hareket etmeleri ve bu konudaki duyarlılıklarının artması zorbalığı önlemede ya da gerçekleşen zorbalığın etkisinin azalmasında büyük öneme sahiptir (Kartal, 2008; Totan, 2007). Katılımcılara göre *okul idaresi ile veliler arasındaki işbirliğinin* sağlanması, akran zorbalığı önlemede ya da eğer bir zorbalık davranışı gerçekleştiyse etkisinin azaltılmasında oldukça etkilidir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *“Aile, okul idaresi, sınıf öğretmeni, rehber öğretmen birlikte bu tür olayların üzerine gittikleri zaman öğrencilerin sürekli bilgilendirdikleri zaman bu tür olaylar azalıyor. Ailelerin işin içine girmesi çok önemli (M 9).”* şeklinde ifade etmiştir. Austin ve diğerleri (2012) de zorbalık davranışlarıyla mücadelede velilerin okul politikalarından haberdar olmaları sağlanarak desteklerinin alınabileceğini ileri sürmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu da benzer şekilde görüş belirtmişlerdir. Bazı okul yöneticileri ise veli ile işbirliği içerisinde olmanın önemini aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir:

“Gerçekten aile, öğretmen, okul idaresi işbirliği, çocukların bu tür şeylere yönlendirilmesinde, kazanılmasında yol alıyor. Özellikle veli ile irtibat kurması işte çocukların evine gidip aile ziyareti yapıp onların yaşamını da izlemek çok önemli. Veli ile birlikte hareket etmemiz daha etkili olmamızı sağlıyor (M 16).”

“Zaten zorbalık yapan öğrencilerin velileri pişmandı bu durumdan dolayı. Onlarda sorumluluklarını kabul ettiler. Biz ne gerekiyorsa yapacağız dediler öğrenciler ile ilgili. Yani okulun bize önereceği ne ise hata ile ilgili biz yanınızdayız dediler. Velinin bu olumlu yaklaşımı bizim içinde iyi oldu tabi ki. Çünkü hem veli hem biz aynı şekilde konuştuğumuzda aynı durduğumuzda öğrenci de davranışı ile ilgili ya o davranışını ortadan ya da söndürebiliriz bastırabiliriz (M 1).”

Bu araştırmada katılımcıların yarıdan fazlası (14 katılımcı) akran zorbalığı konusunda *yöneticilerin birbirleriyle işbirliği* içerisinde olduklarını belirtmiştir. Örneğin bir okul yöneticisi

görüşlerini *“Valla biz en büyük işbirliğini idareciler kendi arasında yapıyoruz. Her şeye artık yani öğretmenin ilk aşamada yapması gereken işi dahi biz yapıyoruz (M 7).”* şeklinde ifade etmiştir. İnandı ve Yıldız (2014) da okullarda gerçekleşen şiddetin önlenmesinde birinci derecede sorumlu olarak okul yöneticilerinin görüldüğünü belirtmişlerdir. Ancak okul yöneticilerinin bu sorumluluklarını yerine getirebilmesi için bazı yeterliklere sahip olması gerekmektedir. Buna göre okul yöneticileri çeşitli girişimlerde bulunabilmeli, olayları geniş bir perspektiften inceleyerek değerlendirebilmeli ve uygun çözümler üretebilmelidirler.

Ayrıca bu çalışmada katılımcıların yarısı akran zorbalığı konusunda öğretmen, rehber öğretmen, okul idaresi ve veliler dışındaki kişiler ile işbirliği içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Konu hakkında bir katılımcı görüşlerini *“Zaman zaman hizmetli personelin de şahit olduğu olayları bize anlatması olabilir. Okulda çalışan herkes, güvenlikçi olabilir bu olaya kim şahit olduysa işbirliği yapıyoruz (M 9).”* şeklinde belirtmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise görüşünü *“Okul polisimiz var bazen polise yansıyan durumlarımızda olabiliyor. O noktada da yardım aldığımız olabilir (M 14).”* şeklinde ifade etmiştir. Pişkin (2002) ise okullarda bir yandan akran zorbalığı ile ilgili stratejiler uygulanırken diğer yandan da okul personelinin duyarlılığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedir. Okul da görevli herkesin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarının olması akran zorbalığı davranışlarının tespitinde ve çözümünde değerlidir.

Bunun yanı sıra araştırma bulguları, katılımcıların tamamına yakınının (18 katılımcı) zorbalık davranışlarının tespitinde kurban ya da seyirci durumundaki öğrencilerin bildiriminden faydalandıklarını ifade etmelerine rağmen katılımcıların ancak bir kısmı (6 katılımcı) zorbalık davranışlarını baş etme yöntemlerinde *“öğrencilerle işbirliği yaptıklarını”* belirtmişlerdir. Konu hakkında bir katılımcı görüşünü *“İdare ile öğretmenlerle arası iyi olan çocukları kullanıyoruz onlara söylüyoruz işte birbirlerine zorbalık yapıldığı zaman işte sınıfta huzurlu bozduğu zaman bunları bize bildirin diyoruz. Bunların bir kısmı geliyor bir kısmı ben ispiyonculuk yapmam diyor ama genelde işe yarıyor biz bu şekilde istihbaratı sağlıyoruz özellikle 5. sınıflarda çok işe yarıyor (M 3).”* şeklinde belirtmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise kendini *“Sınıftaki en yakın arkadaşlarıyla organize olarak çalışıyoruz. Bunu daha çok sınıf rehber öğretmenleri hallediyor çünkü en çok dersi olan, ailelerle birebir iletişimleri olan sınıf rehber öğretmeni. Bu anlamda biz biraz şanslıyız çünkü küçük bir yer (M 4).”* şeklinde ifade etmiştir. Kartal ve Bilgin (2009) de seyirci rolündeki öğrencilerin zorbalık olaylarının bir gün kendi başlarına da gelmemesi için yaşanan olaya duyarsız kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Seyirci rolündeki öğrencilerin zorbalık davranışlarına müdahale etmesi zorbanın gücünü kırmaktadır. Dolayısıyla zorbalık davranışlarıyla baş edebilmek için seyirci rolündeki öğrencilerin desteği oldukça önemlidir.

Zorbalıkla baş etme yöntemleri ana kategorisi altında yer alan üçüncü kategori *çözüm yöntemidir*. Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarında çözüm yöntemlerine ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler, *uzman desteği alma, veli desteği alma, disiplin uygulamaları-tehdit-korkutma, kurbanı güçlendirme, takip etme, empati-telkin-tavsiye ve barıştırma, anında müdahale etme* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

Katılımcıların tamamı akran zorbalığı davranışlarının tespit edilmesinden sonra çözüm yöntemi olarak konu alanında *uzman kişiler* olan rehber öğretmenlerden yardım istediklerini ifade etmişlerdir. Buna göre okul yöneticileri akran zorbalığı davranışları tespit edildikten sonra kurban durumundaki öğrencilerle ya görüşme yapıp küçük olarak tanımladıkları sorunları kendileri çözmeye çalışmakta ya da doğrudan rehber öğretmene yönlendirerek akran zorbalığı davranışlarını sonlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu kapsamda zorbalık davranışlarıyla baş etmede rehber öğretmenlerin önemli bir rolü olduğu belirtilebilir. Örneğin bir katılımcı *“Ben hep onlarda bu durumu gördüğümde mutlaka rehber öğretmenlerden yardım almalarını sağlıyorum(M 4).”* ifadesi ile görüşünü dile getirirken bir başka okul yöneticisi ise *“Bu konu bizim uzmanlık alanımız değil eğer çok basit yüzeysel bizim kendi çözebileceğimiz bir idareci olarak o an yardımcı olabileceğimiz bir şey varsa yardımcı olmaya çalışıyoruz. Ama yoksa onu direk rehber öğretmenine rehberlik servisine gönderiyoruz (M 20).”* şeklinde görüşünü belirtmiştir. Diğer bir katılımcıya ait *“Zaten dediğim gibi rehberlik servisimiz var direk oraya yönlendiriyoruz bu olay üzerinde bir kere görüşüp gönderme yapmıyoruz, bütün tarafları bir araya getirip gerekirse aileleri ile görüşüp yani o sorun çözünceye kadar takip ediyoruz. Sorun çözüldüğüne inandığımız da takibi bırakıyoruz (M 13).”* ifadesi ise okul yöneticilerinin rehberlik servislerini büyük bir dayanak olarak gördüklerini göstermektedir. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

“Rehberlik hocamız aktiftir. Bütün sınıfları geziyor onlarla konuşuyor her türlü zorbalık, tehdit ne varsa gelir benimle paylaşın diyor bana söylediğiniz zaman bu benimle sizin aranızda kalacak kimseye söyleyemeyeceğiz diyor. Çocuklara bu şekilde güven veriliyor bu konuda rehberlik servisi en büyük yardımcımız (M 3).”

“Bu çocuklarla rehberlik servisi ilgileniyor böyle bir durumla karşılaştığında neler yapması gerektiğini, teker teker rehber öğretmeni bu çocuğu anlatıyor. Bu bir çeşit travma aslında açık söyleyeyim. Bu travmayı atlatabilmesi için rehberlik servisi ara ara çocukla birebir görüşme yapıyor, çocuğa detaylı bilgiler veriliyor. Şöyle yapsaydın şöyle olsaydı bu durumu yaşamazdın deniliyor. Başka zaman yaşayabilirsin ama bunu asla saklama bunu mutlaka ilgili olan kişilere anlat yani sen orada kendi başına bunu halletmeye çalışma o çocukla bayağı bir terapi yaptı yani rehber öğretmenimiz (M 17).”

Bazı okul yöneticileri rehberlik servisinin çalışmalarını takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi rehber öğretmenlerinin yapmış olduğu çalışmayı *“Rehber öğretmenimizin güzel bir çalışması vardı: kendi aralarında bazı olumsuzlukları yine danışman akran komisyonuna anlatmaları. O komisyon bir arabuluculuk görevi görüyorlar problem çözüldüğü zaman zaten problem kalkıyor. Çözülemediği zaman rehber öğretmenimiz araya giriyor ama genelde de çözülüyor (M 9).* şeklinde dile getirmiştir. Bazı okul yöneticilerinin okullarda rehber öğretmenlerin hangi çalışmaları, nasıl yaptıklarına ilişkin görüşleri ise aşağıda belirtilmiştir:

“Öğretmenlerden ders alma şeklinde hani öğrencileri ders saatinde görüşmeye alabiliyor grup rehberliği yapmak istiyorsa sınıfa giriyor dediğim gibi koridorlarda bahçede sürekli çocukları takip halindeler hani bizim zaten ders olarak görmediğimiz için biz bende kendi branşım olduğu için öyle düşünüyorum bizim bir ders değil zaten bence rehberlik servisi okulların moral deposudur aktif bir şekilde de çalışıyorsa idaresinden öğretmenine öğrencisinden velisine çalışan diğer personeline herkesin her anlamda takibini yapıp o okulun enerjisini dengeleyen servistir ama birim işini iyi yapıyorsa hani maalesef ülkemizde bu çok sık kullanılan bir terimdir rehber öğretmenin kendisinin rehberliğe ihtiyacı var derler her alanda çürük elmalar olur bizde de vardır bununla ilgili ama servis işini iyi yapıyorsa akran zorbalığı ya da herhangi bir anlamda sıkıntı yaşayan çocuğun problemi çok uzun sürmez halledilir (M 12).”

“Rehber öğretmenler oturuyorlar, aileyi çağırıyorlar; çocukların eksik olduğu özgüven problemi yaşadıklarını, arkadaşlarından şu şu konularda dayatma yaşadıklarını. Bir çocuğun eksikliğini tamamlamaya yönelik işte ne bileyim sosyal faaliyet olabilir, tiyatro olabilir. Sosyal anlamda problem yaşayan bir çocuk için bunu zorunlu kılıyoruz. Aileye bu durumu anlatıyoruz bazı aileler olumlu bakıyor bazıları olumsuz bakıyor kendimizce bir devlet okulu ne kadar yapabilirse o kadar çocukların problemlerine çözüm bulmaya çalışıyoruz. Bugüne kadar kazandığımız çocuk çok oldu ama kazanamadığımızda oldu. O da çocuktan kaynaklanıyor, aileden kaynaklanıyor (M 7).”

İnandı ve Yıldız'ın (2014) okul yöneticilerinde olması gereken yeterliklerin öğrenci, öğretmen ve veli-çevre boyutunda incelendiği araştırmanın bulgularına göre okul yöneticileri sorunun çözümü noktasında tüm kurum ve kişileri sürece dâhil edebilmeleri, koordinasyonu ve eşgüdümü sağlayabilmeleri beklenmektedir. Bu çalışmada katılımcıların tamamına yakını (18 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarının çözümünde öğretmen ve rehber öğretmenin yanı sıra veli desteğinin mutlaka alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle ilgili alanyazınla araştırma bulgusu paralellik göstermektedir. Örneğin bir okul yöneticisi aile desteği almanın

önemini *“Bunları tespit edip yeterli bilgiye sahip olduktan sonra aile görüşmeleri yapıyoruz. Veliler ve öğretmenler arasında yapılıyor bu görüşmeler. Ne yapılması gerektiği konusunda ailede işbirliği yapıyoruz. Ara ara devam eden görüşmeler gerektiriyor, ev ziyaretleri yaptığımız oluyor. Bu yönde davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik çocuğu evinde gözlemlemek gibi davranışlarımız olabiliyor (M 14).”* ifadesi ile açıklarken diğer okul yöneticisi de *“Konuşuyoruz, rehber öğretmenimiz konuşuyor, oluşturduğumuz arabulucu akran komisyonu konuşuyor ama ikinci gün aynı davranışları sergileyebiliyorlar bunun için ailenin de işin içine girmesi gerekiyor ailesine ulaşılan öğrencinin sorunu daha çabuk çözülüyor (M 9).”* ifadesi ile görüşlerini dile getirmiştir.

Katılımcıların tamamına yakını (18 katılımcı) zorba rolündeki öğrencilerin zorbalık davranışlarını sonlandıramadıklarında çözüm yöntemi olarak son aşamada *disiplin kuruluna sevk* ettiklerini belirtmişlerdir. Disiplin kuruluna sevk edilmenin öncesinde ise okul yöneticileri, zorba rolündeki velilerini okul çağırıp korkuttuklarını, öğrencileri disiplin cezası vermekle tehdit ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi *“Velisini dinlemeyen, ailesel bağları kuvvetli olmayan öğrencilerimiz var, bunları öğrenci davranışları değerlendirme kuruluna yönlendirmekle belki kaba tabirle tehdit ediyorsunuz devam ederse yönlendiriyorsunuz bu kadar (M 2).”* ifadesi ile görüşlerini dile getirmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (15 katılımcı) ortaokulda zorba davranışlar gösteren öğrencilere karşı sınırlı yaptırımlar yapılabildiklerini, örneğin *“Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kuruluna”* sevk edilen bir öğrencinin uyarı, kınama, okul değiştirme cezalarını alabileceğini ancak bu öğrencilerin bu cezaları umursamadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşünü *“Genelde ailesini çağırıyoruz burada babalar çok etkili disiplinde, verdiğimiz cezayı çocuk pek umursamıyor bilmiyor ne olduğunu daha doğrusu geleceğini karartacak kadar etkisi olduğundan haberi yok. Biz babalarını çağırıyoruz anneleri de işe yaramıyor (M 3).”* şeklinde dile getirmiştir. Okul yöneticileri bu nedenle korkutma, tehdit etme gibi yöntemleri daha çok tercih ettiklerini, en son çare olarak öğrenci davranışlarını değerlendirme kurulunda, ilgili öğrencilere uyarı ve kınama cezalarını verdiklerini dile getirmişlerdir. Allen (2010) ise eğitimcilerin zorbalık davranışlarına karşı daha fazla kural koyma, cezanın şiddetini arttırma ya da çocuğu okuldan uzaklaştırma gibi yöntemlere başvurduğunu ancak bu yöntemlerin problemlerin çözümünü daha da zorlaştırdığını ifade etmiştir. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin ifadeleri şu şekildedir:

“Biz lise grubunda değiliz, ortaokul grubunda olduğunuz için bizim için aileler çok önemli. Biz aileleri çağırdığımızda hatta çocuğa aileni çağırıp söyleyeceğiz dediğimizde çocuk yalvarıyor. Ne olur söylemeyin diye. Biz de aile baskısı var aşağıda merkezde bu olmayabilir bizim en büyük avantajımız bu aile baskısı. Çocuk üzerindeki aile baskısı bunu dediğimiz zaman çocukların %99’u bizden ailelerine söylemememizi istiyorlar. Biz bu

şekilde aile baskısını kullanarak olayları çözüyoruz zaten ailesine de haber veriyoruz. Çocuğunuz böyle bir olay yaşadı diye, çocuklar bu davranışlarından aile baskısıyla vazgeçiyorlar. Ama ortaokulda tabii lisede ailesini takmayabilir çocuklar (M 13)."

"Çocuk yazılı taahhütte bulunuyor. Ben şu davranışlardan dolayı kusurluyum bunları yaptım ama bir daha da yapmayacağım deyip bir taahhütname imzalatıyoruz... Ama tamamen de düzelmeyenleri davranış değerlendirme kurulumuz var. Bütün bu işlemlerden sonra yarın nihayetinde amacımıza ulaşamamışsak yönetmeliğin verdiği yetkiliye göre uyarma, kınama, okul değiştirme cezalarına kadar bizim yaptırımlarımız vardır. En ağır okul değiştirme yaptırımıdır burada olduğum süre içerisinde hiçbir öğrenciye uygulamadık. O aşamalara gelen öğrencilerimiz oldu ama kınama falan verdik. 4-5 yıllık süre içerisinde belki 12 öğrenciyi olmuştur. Ama dediğim gibi daha çok biz cezanın işe yaramayacağını ödüllendirmenin en çok daha etkili olduğunu düşünüyoruz (M 11)."

"Biz ondan sonra bu öğrencilerle hemen kurul topladık bunların velilerini çağırdık. Bu öğrencilere kınama cezası verdik. İkinci olay olma durumunda okul değiştirmeye gideceğinden bahsettik hem öğrenci hem veli bu konuda çok tedirgin oldular. Ondan sonra da öyle bir şey duymadık. Olay hemen kapandı (M 1)."

Bunun yanı sıra bir okul yöneticisi ise zorbalık davranışlarını, öğrencilere II. Tip ceza vererek çözmeye çalıştıklarını aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

"İlgili beden eğitimi öğretmenine bu durumu iletiyoruz. Ortak bir çözüm buluyoruz. Rehber öğretmenler aracılığıyla mesela spordaki bu şiddeti beden eğitimi öğretmeni ile birlikte hallettik. Öğrenciyi dışladık yani takıma almadık. Dışarı attık evet. (Gülme) Düzelme oldu ama bizim aile birliğinin oğlu. Şimdi takımda yok. Bayağı bir zulüm bu onun için yani (gülme) Düşünebiliyor musun? En azından suçunun bilincinde yani. Ben bunu yaptım bundan dolayı bu cezayı aldım. Takıma alınmayınca hareketlerinde normalleşme görüldü ondan sonra. Önce uyardık tabii ama defalarca uyarmamıza rağmen dinlemedi aynı zorbalığa devam etti. Sonradan takımdan dışlanınca kendine çeki düzen verdi ama takıma henüz alınmadı. Bu düzelme devam ederse geri alırız takıma. Öğrenciyi kazanmak önemli yani kaybetmek değil (M 8)."

Analiz sonucunda ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu (15 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarının çözümünde *kurbana güven verilmesinin* önemli olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Örneğin bir okul yöneticisi görüşünü *"Onlar için zaten tehdit sona ermesi önemli. Biz zaten tehdidini ortadan kaldırdığımızda çocuk daha özgüvenli oluyor. Yani şunu çocuk görüyor bana bir zorbalık uygulandı ben bunu öğretmenlerime söyledim ve çözüldü. Demek ki*

yöntem bu sonra bu yöntemi alışkanlık haline getiriyor bu şekilde çözüyoruz (M 13)." şeklinde ifade ederken benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşünü *"Mağdur edilenin korumacı takibi yapılacak kendisini güvende hissedecek mağdur edeninde mağdur etme yolları kesilerek ailesi yoluyla onun yanlış olduğunun değişik yollarla kendisine anlatılarak ortadan kaldırılması sağlanacak (M 18)."* şeklinde ifade etmiştir. Bazı okul yöneticilerinin konu hakkındaki görüşleri aşağıda sunulmuştur:

"Şimdi bu öğrencilerin zorbalığa uğrayan değil de zorbalığı yapan öğrencilere müdahale etmek durumundayız yani zorbalığa uğrayan öğrenciye haklarının olduğunu ona yapılan bu davranışın yanlış olduğunu anlatabilirsiniz. Gerektiğinde belki de dersiniz ki kızım ya da oğlum bu konuda şikâyetçi olabilirsin. Biz arkadaşını disipline gönderebiliriz yani sadece onun yanında olduğunuzu söyleyebilirsiniz ama zorbalığı kesmek için zorbalığı yapanın önüne geçmek durumunda kalıyorsunuz (M 2)."

"2.dönem o çocuğun sınıfını değiştireceğiz mesela anne kızımın sınıfını değiştirin dedi ama zorbayı değiştireceğiz çünkü tek şikâyetçi olan o kızımız değil. O kızımızı oradan aldığımız zaman hem alıştığı ortam değişecekti hem de cezalandırmış olacaktım öbürüne de ödül olacaktı ters olması gerekirdi sorun çıkaran almalıydı ceza verilmeliydi o anlamda son hafta hem veliyle görüştük sınıf öğretmeni hep beraber onu başka sınıfa alacağız (M 12)."

İnandı ve Yıldız'ın (2014) okul yöneticilerinde olması gereken yeterliklerin öğrenci, öğretmen ve veli-çevre boyutunda incelendiği araştırmanın bulgularına öğrenci boyutunda; okul yöneticilerinden bürokratik işler dışında öğrenciler ile daha fazla ilgilenmeleri ve öğrencileri takip etmeleri beklenmektedir. Bu çalışmada ise katılımcıların yarısından fazlası (14 katılımcı), tespit edilen akran zorbalığı davranışlarına gerekli müdahaleler yapıldıktan sonra akran zorbalığı davranışlarının devam edip etmediğinin *takip edilmesinin* çözüm noktasında önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi *"Akran zorbalığını uygulayan çocukla samimi olarak görüşülür; akran zorbalığını uygulayan çocuğun velisi ile annesiyle babasıyla birebir görüşme yapılarak ve görüşmeden sonrada akran zorbalığına uğrayan çocuğun tekrar akran zorbalığına uğrayıp uğramadığını bunun devam edip etmediğini takibi samimi olarak yapılırsa akran zorbalığı diye bir şey kalmaz (M 18)."* ifadesi ile akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede takip yönteminin önemli olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde bir başka okul yöneticisi de görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

"Çocuğa bir şey olmaz hadi arkadaşsınız siz, burnun bile kanamamış demek bence çocuğu tamamen bitirir. Rehber öğretmene yönlendirip takip etmek gerekiyor. Ben böyle bir yönlendirme yaptığında sınıf rehber öğretmenine gönderdi isem sınıf rehber öğretmenine"

sorarım sonra çocuğa sorarım. Ahmet oğlum böyle bir sıkıntı vardı ne oldu, hallettiniz mi? Çocuk zaten durumu anlatır bundan sonra ayakları üzerinde duran, okuluna güvenen, sıkıntı yaşadığı zaman öğretmenlerinin çözebileceğine inanan bir çocuk olur (M 2)."

Ayrıca analiz sonucunda öğrencilerin *empati* becerilerinin geliştirilmesinin, zorbalıkla baş etme konusunda önemli olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar öğrencilerin *empati* becerilerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılarak, zorbalık davranışlarıyla mücadele edilebileceğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Şahin ve diğerleri (2010) de rehber öğretmenlerinin zorba rolündeki öğrencilere yönelik *empati* eğitimi gibi programları hazırlayarak, zorbalığın olumsuz etkilerinin azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamda bazı katılımcıların görüşleri aşağıda sunulmuştur:

"Mesela empati yapmayı geliştirmek, empati yaparak karşıdaki arkadaşın duygularını hissetmek ve buna benzer farklı rehberlik servisimizin takip ettiği etkinlikler ve bunun ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalarımız var. Rehberlik servisimiz bu işin uzmanları onlar olduğu için takip ediyorlar ama burada önemli olan şey çocuklarımızın herhangi bir filde sözde empati yapabilmeleri önemli. Çocuk ben bunu yapmamalıydım, yaptığım zaman bana da yapılsa işte kendimi iyi hissetmem duygusunu vermek aslında tam da eğitimin kendisidir (M 6)."

"Bununla ilgili de bir çalışma yapıldı yine o sınıftaki öğrenciler bilgilendirildi. Empati yapmaları konusunda bu kişinin siz olabileceğinizi, onun da öyle yaratıldığını, o şekilde kabul edilmesi gerektiğini, bir alay konusu olmaması gerektiğini, her insanın yaratılışının farklı olduğunu gibi anlattık (M 9)."

Bunun yanı sıra okul yöneticilerinden zorbalık karşıtı programlar düzenleme, kurbanı güven verme, veli desteğini sağlama, savunucu rolündeki öğrenci sayısını arttırma, insani ve ahlaki değerler kazandırabilme, zorbalık davranışlarının farkındalığını arttırmaya yönelik çalışmalar yapma vb. çalışmaları yapmaları beklenmektedir (İnandı ve Yıldız, 2014; Kartal, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009; Pekel-Uludağlı ve Uçanok, 2005; Totan, 2007; Yıldırım, 2012). Ancak katılımcıların yarısından fazlası (13 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarının çözümünde *telkinde bulunma, özür diletme, zorba ile kurbanı yüzleştirme ve barıştırma* gibi bazı çözüm yöntemlerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi zorba ve kurbanı karşılaştırarak nasıl birbirlerinden özür dilettiliklerini *"Karşılıklı öğrencileri yüzleştirip diğerinin yanlış davranış sergilediği bilincine vardırıp öncelikle ön görüşmede kabul ettirilip öğrenciyle yüzleştirildiğinde öğrenciden özür diliyor bu şekilde barıştırılıyor (M 10)."* ifadesi ile açıklamıştır. Başka bir okul yöneticisi ise *"Uzlaşma olmalıdır başka şekilde de yapamazsınız zaten dedim ya.*

Çocuklar bazen bunun farkında bile değiller, sokakta öyle görmüştür, filmlerde öyle görmüştür. Bunun farkında bile değil hatalı olduğunu fark ettiğinde zaten arkadaşından özür diliyor. Ben kusurluyum yanlış yaptım bir daha yapmayacağım dediğinde vazgeçiyorum diyor. Biz onları gönderiyoruz (M 11).” ifadesi ile görüşlerini dile getirmiştir. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin görüşleri ise şu şekildedir:

“Yani şu çocuk beni sıkıştırıyor veya dışarıda seninle görüşürüz diyor böyle şeyler ya da benim grubumda olacaksın diğerlerine karşı. Bunun gibi işte merdivenden inerken beni sürekli sıkıştırıyor, inmemi engelliyor dediği zaman çocuğu çağırıyorum. Çocuğa oğlum derdin ne diyorum? O da işte geçen gün o da bana böyle yapıyordu diyor ben de hadi özür dile diyorum olay geçip gidiyor (M 20).”

“Çocuk yanımıza geldiğinde yan yana geliyor, zorba ile maruz kalan. Neden yaptığını hatalı olduğunu söylediğinde bu karşı tarafın da tatmin olduğunda evet öğretmenim ben bunun söylediklerinden yetiniyorum. Ben bununla ilgili herhangi bir işlem yapılmasını istemiyorum dedikten sonra hoşnut olduktan sonra böyle gönderiyoruz, yoksa oğlum bir şey olmaz o senin arkadaşın deyip göndermiyoruz, mutlaka burada bir uzlaşa buluyoruz. İkisi buradan el ele kol kola çıkıyorlar, küs ayrılmazlar o şekilde dönerler sınıflarına... (M 11).”

“Ben çocuklara şunu tavsiye ediyorum onu duymamazlıktan gelin onu kaile almazsanız o davranış belli bir süre sonra sönecektir ama çocuklarda rahatsız olduklarını karşı tarafa söylediklerinde diğer çocuğa bu ödül gibi oluyor. Çocuk ödülü aldığı için arkadaşıyla alay etmeye devam ediyor şu an en çok gördüğümüz bu tip olaylar. Bunu oldukça fazla yapıyorlar olay bize yansıdıktan sonra bile belli bir süre devam ediyor (M 13).”

Ayrıca bu çalışmada katılımcıların yarısına yakını (8 katılımcı) zorbalık davranışlarına anında müdahale etmenin, bu tür davranışlarla baş etmede önemli ve gerekli olduğunu ifade etmiştir. Örneğin bir okul yöneticisi tespit edilen zorbalık davranışlarına anında müdahale ettiklerini *“Şikâyet geldiğinde biz onu görmezden gelmeyip inceliyoruz. İncelediğimiz zamanda çok rahat bir şekilde anında uzun süre geçmeden ortaya çıkartıyoruz. Ama tatbikî yansıyanları. Ama ben tabi çoğunluğunun yansımadığını düşünüyorum (M 13).”* şeklinde açıklamıştır. Bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *“Eğer zamanında dikkate alırsanız ve her iki tarafta dinlenirse, üzerine gidilirse mantıklı ve makul bir şekilde çözüm yolu aranır, öğrencilerde bilgilendirilirse bu tür şeyler ortadan kalkıyor ya da azalıyor (M 9).”* şeklinde dile getirmiştir. Bunun yanı sıra alanyazından farklı olarak sadece bir okul yöneticisi ise çözüme kavuşturulamayan akran zorbalığı davranışlarının, görmezden gelinerek çözülebileceğini *“Görmezden gelme aslında bir eğitim modelidir, sınıf içerisinde yaptığı bazı yaramazlıklar bazen de görmezden gelerek de*

düzeltilme yoluna gidilebilir sınıf içerisinde bu davranış bozukluklarını görmezden gelmeye uygulayabiliyorsak akran zorbalığında da bunu uygulayabiliriz. Aslında bu ona bir de şans vermedir (M 2)." ifadesi ile açıklamıştır. Okullarda meydana gelen zorbalık davranışlarını görmezden gelmek, istismarın insan ve toplum üzerindeki tüm etkilerine karşı duyarsız kalındığını göstermektedir (Akduman, 2010). Okullarda meydana gelen zorbalık davranışlarında öğretmenlerin zorbalığa müdahale etmesi kurbanlar açısından olumlu etkilere sahiptir ancak öğretmenlerin sessiz kalması kurban durumunda olan öğrencilerin, öğretmenlerinin kendilerini koruyamadığı ya da korumadığı şeklinde düşünmesine neden olmaktadır. Kurbanlar böyle bir durumda kendilerini yalnız hissetmektedirler. Genel olarak zorbalığa uğradığını söyleme eğiliminde olmayan kurbanlar, öğretmenlerinin müdahale etmemesi davranışı sonrasında sessiz kalarak zorbalığa maruz kalmaktadırlar (Kartal ve Bilgin, 2009). Bu nedenle öğretmenlerin zorbalık davranışlarının farkında olması ve gerekli müdahaleyi yapabilmesi gerekmektedir.

Zorbalıkla baş etme yöntemleri ana kategorisi altında yer alan dördüncü kategori *önleyici çalışmalardır*. Okul yöneticilerinin önleyici çalışmalara ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *rehberlik servisinin etkin kullanımı, sanata ve spora yönlendirme, değerler eğitimi, güvenli okul ortamı, sorumluluk verme* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (15 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarının önlenmesinde rehber öğretmenlerinin yapmış oldukları çalışmaların etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre *rehberlik servislerinin doğru ve etkin kullanılması* okullarda gerçekleşen zorbalık davranışlarının önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Örneğin bir okul yöneticisi *"Doğrusunu söylemek gerekirse şimdi bizim bir rehberlik birimimiz var, akran zorbalığı oluşmadan önce bunlarla ilgili tedbirler alıyor ki çocuklarımızın akran zorbalığına uğramamaları için veya farkındalık adına etkinlik düzenliyoruz rehberlik birimi direkt velilere öğrencilere şiddete yönelik ağırlıklı olan çocuklara ve velilerine seminerler veriyorlar (M 11).*" ifadesi ile görüşlerini dile getirmiştir. Başka bir okul yöneticisi ise okullarında zorbalık davranışlarının olmaması için çalıştıklarını *"Bazen dışarıdan üniversiteden ya da benim yakın çevremden tanıdığım psikologları çağırarak okulda küçük seminerler verdiriyoruz. Bunun dönüşünü çok ciddi bir şekilde alıyoruz (M 4).*" ifadesi ile belirtmiştir. Kartal ve Bilgin'in (2007) okullarda zorbalık karşıtı programların değerlendirilmesi amacıyla yapmış oldukları araştırma bulgularındaki ön test ve son test verileri okullarda bu programların uygulandığında başarılı olabileceğini göstermektedir. Buna göre kendilerini okulda güvensiz hisseden öğrencilerin oranı zorbalık karşıtı programlar uygulanmadan önce %20 iken program uygulandıktan sonra %0'a oranına gerilemiştir. Ayrıca Cross, Monks, Hall, Shaw, Pintabona, Erceg ve diğerleri (2011) de tüm okul programlarının dikkatli bir şekilde tasarlanması, uygulanması ve öğrencilerin sosyal ortamlara karışması

sağlanırsa, öğrencilerin kurban olma olasılığının düşeceğini belirtmektedirler. Böyle bir ortamda öğrenciler, zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarında bu durumu rahatlıkla dile getirmektedirler. Ancak bu programların hazırlanıp uygulanmasında okul rehber öğretmenlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Konu hakkında bir diğer okul yöneticisi ise okullarında akran zorbalığı davranışlarını önlemek için bir proje başlattıklarını aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

“Rehber öğretmenimizin yaptığı bir çalışmada yine birlikte görüşmeler sonrasında her sınıftan iki öğrenci seçerek bir grup oluşturduk onlara. 2. Dönem için yapacağız farklı kıyafetler giydirerek. Okulumuzda hani örnek davranışlar sergileyen bir grup oluşturduk ve öğrenciler birbirlerine daha yakın oldukları için onlardan bilgi edinme ve onlara rol model olmaları noktasında. Bilgi verme noktasında bir çalışmamız olacak. Her sınıftan seçilen 2 öğrenci ile birlikte de hareket etme düşüncemiz var (M 14).”

Bunun yanı sıra bazı okul yöneticileri okullarında rehber öğretmenlerinin diğer öğretmenlerden ders saati istediklerini ve bu derslerde seminerler düzenlediklerini *“Rehber öğretmeni bir öğretmenden bir dersini talep ediyor o sınıfta zaten onların belirli aralıklarla öğrencilere bilgi vermeleri gerekiyor. Bir konuyla ilgili öğrencilere Müzik dersinde, Beden Eğitimi dersinde ya da Görsel Sanatlar dersinde ya da Teknoloji Tasarım dersinde öğretmenlerden izin alarak öğrencilere bu şekilde seminerler verebiliyor (M 15).”* ifadesi ile dile getirmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre öğrencilere bu seminerlerde zorbalık karşıtı eğitimler verilmesi oldukça faydalı görülmektedir. Benzer şekilde Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) da zorbalık davranışları gösterebilecek durumda olan öğrencilere karşı problem çözme, çatışma çözme, arabuluculuk, stresle baş etme, öfke kontrolü, davranış kontrolü, kendi kendini denetim stratejileri, sosyal beceri eğitimi, empati beceri kazanımı, duyguları tanımlama ve doğru iletişim biçimlerini kazandırmayla ilgili konuları içeren farklı eğitim programları uygulanabileceğini ifade etmektedirler.

Bununla birlikte katılımcıların yarısına yakını (8 katılımcı) zorbalık davranışlarının önlenmesi için öğrencilerin *sanata ve spora yönlendirmenin* gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre sanata ve spora yönlendirilerek çeşitli beceriler geliştiren çocuklar akran zorbalığı davranışlarını yapmamaktadırlar. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *“Elimizden geldiğince biz aktivite, sportif aktivite, sosyal faaliyetler yapmaya çalışıyoruz mesela ödüllendirme adına öğretmenlerimize söylüyorum. Çocukların yalnız bırakılması bu tür düşüncelere daha fazla sevk eder kendini zihnini kurcalarsa bu (M 17).”* şeklinde ifade ederken bir diğer okul yöneticisi görüşlerini *“Zorbalık yerine dayanışma olsun diye kaynaşma olsun diye çocuklar arasında çeşitli yarışmalar yapıp onları ödüllendirerek ilgilerini dikkatlerini bu alanlara yönlendirerek daha*

keyifli bir ortam sunmaya çalışıyoruz (M 12)." şeklinde dile getirmiştir. Terzi (2007) de çocukların ve gençlerin sağlıklı, başarılı bir birey olarak yetişmesinin ve çeşitli beceriler geliştirilmesinin, şiddetin önlenmesinden etkili olabileceğini ifade etmektedir. Konu hakkında başka bir okul yöneticisinin görüşü ise aşağıda belirtilmiştir:

"Öğrencilere mutlaka bir sosyal etkinlik yaptırmalıyız, bunu sağlamalıyız ama her öğrenciye. Okulda o kadar çok sosyal etkinlik var ki drama olabilir, resim olabilir, müzik olabilir, folklor olabilir, badminton çalışması olabilir, basketbol olabilir. Hem kurban hem zorba bu tür etkinliklerde rol almalı. Öğrenciyi orada enerjisini atabileceği ve bir ürün elde edebileceği bir çalışmaya katmak ve kendisini değerli hissetmesini sağlamak. Öğrenci kendisi hiçbir işe yaramayan bir kişiymiş gibi köşede beklemeyecek, bu etkinliklere katılıp ödüllendirildiği zaman hakikaten olumsuz davranışlara enerjisini harcamıyor (M 9)."

Katılımcıların bir kısmı (5 katılımcı) ise akran zorbalığı davranışlarının önlenmesinde *değerler eğitiminin* önemi üzerinde durmuşlardır. Buna göre okullarda değerler eğitiminin iyi bir şekilde verilmesi akran zorbalığı davranışlarıyla mücadele için gereklidir. Konu hakkında bir okul yöneticisi değerler eğitiminin önemini *"Özellikle biz bu akran zorbalığına uğrayanları korumak amaçlı değerler eğitime çok önem veriyoruz. Bu çocuk sınıf arkadaşına da saygı duyuyorsa ona zorbalık biraz zor yapar ya da o çocuk dediğim gibi hoşgörülü ise örneğin öğrenci kalemini aldığında ona vurmak yerine neden aldığı sorarsa bu zorbalığı kesebiliriz (M 2)."* ifadesi ile dile getirmiştir. Başka bir okul yöneticisi de değerler eğitiminin önemini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

"Temelinde aslında o değerler eğitimi iyi vermek gerekiyor. İlçe Milli Eğitim Müdürümüzden duyduğum bir örneği anlatayım size. Şimdi değerler eğitimi bizler de bir ders olarak yok. Tek başına ama imam hatip liselerinde ders olarak var. Anladınız mı? Bir ders olarak var ahlak dersi adı altında var. Okulumuzun bir tanesi ismi önemli değil çok bozuk bir bölgede idi. Bu okul daha sonra oranın yapısının düzelmesi için o kadar bozuk ki okulu yakıyorlardı, taşıyorlardı, bomba atıyorlardı, uyuşturucu satılıyordu. Her türlü halt vardı. Daha sonra buraya Milli Eğitim Bakanlığı bu ortaokulu İmam Hatip yaptı. İmam Hatip Ortaokulu yaptı müdürü bir rapor sundu Milli Eğitim müdürümüze. Rapor çok enteresan şiddet, akran zorbalığı şunları bunları %50 azalmış (M 17)."

Okulda meydana gelen şiddet eylemlerinin güvenli ve huzurlu eğitim ortamına zarar vermesi eğitim sisteminden istenilen verimin alınamamasına neden olmaktadır. Bu güvensiz okul ortamları, eğitim programlarından beklenen yararların azalmasından da öte öğrencilerin

psikolojilerinin üst düzeyde bozulmasına yol açabilecek durumlara sebebiyet vermektedir (MEB, 2011). Benzer şekilde Pişkin (2002) de okulların korkulan yerler değil, güven duyulan yerler olmasının öğrencilerin akademik başarıları kadar sosyal ve psikolojik gelişimlerini de olumlu yönde etkileyeceğini belirtmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) *güvenli okul ortamının* zorbalık davranışlarının önlenmesinde etkili olabileceğini ifade etmişlerdir. Konu hakkında bazı okul yöneticilerinin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Siz balkonun demirlerini yüksek yaparsanız sağlam yaptıysanız balkondan kimse aşağı düşmez ama siz o demiri alta koyarsanız ya da demir koymazsanız her an oradan birini düşme ihtimali vardır. Düşükten sonra da orada onun bacağını onarmanın pek de bir anlamı olmuyor. Bizzat ben kendim, idareci arkadaşlar bahçeye çıkıyor okul içerisinde geziyoruz sohbet ediyoruz yani çocuğu formal halden informal hale getirip teneffüste sohbet ediyoruz. Gerekirse şakalaşan bir öğrenci grubu varsa ben giderim şakalar içerisine bende karışırım çocuğun kendini rahat hissetmesini rahat ifade etmesini sağlarım (M 20).”

“Çocuğumuz bu okula gelirken hızlı adımlarla mutlu olarak geliyorsa ve bu okulda olmaktan çok mutluyorsa o zaman ne oluyor akran zorbalığı belki de minimize etmiş oluyorsunuz. Haa ortadan kaldıramayabiliriz. Ama minimize etmek daha reel ve gerçekçi bir ifade. Bir yerde bir kurum kültürünün olması çok önemlidir. Bizim okulda asıl yapmak istediğimiz şey şu. Her alanda olalım her alanda kaliteli olalım aynı zaman da okulumuzun bir kurum kültürü olsun. Bu sayede bahsettiğimiz çocukların davranışları ile ilgili sıkıntılarda bu anlamda çözümüne çok büyük katkı sağlar (M 6).”

Bunun yanı sıra katılımcılardan iki tanesi okullarında güvenli bir ortamın sağlanmasında, okullarının tercih edilen bir okul olmasının etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre bu okul yöneticileri, Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından kendi okullarına okul değiştirme cezası alan herhangi bir öğrencinin verilmediğini belirtmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi başka okullardan kendi okulluna bu tarz öğrencilerin gelemediğini *“Yani okulun iyi olması merkezi bir okul olması dolayısıyla gelecek olan çocuğa bir ödül gibi oluyor. Bundan dolayı bizim okulumuza gelen öğrenci yok (M 7).”* şeklinde dile getirmiştir.

Katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) ise öğrencilere *sorumluluk vererek*, enerjilerini derste atmalarını sağlayarak ve bazı çalışmalara yönlendirerek akran zorbalığı davranışlarının önlenebileceğini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi *“Biz cezadan ziyade sorumluluk vermeyi tercih ettik öğrencilerimize. Bazı sorumluluklar verdik rehberlik servisimizle bu öğrencilerle ilgili. Çocukların algılarını derslere vermeye çalışıyoruz. Konularla ve derslerle ilgili sorumluluk veriyoruz. Enerjilerini derste attırmaya çalışıyoruz (M 1).”* ifadesi ile görüşlerini açıklarken benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *“Bazı çalışmalara*

yönlendiriyoruz çocukları o işin içine girince dikkatleri çalışmaya yöneliyor. Bir ürün ortaya koymaya dikkatleri yöneliyor. Tabii bu emeğin sonucunda onları ödüllendiriyoruz. Birbirleriyle uğraşma konusundan alıkoyuyoruz bu şekilde. Başka verimli şeylerle meşgul ettiğimiz zaman akran zorbalığı da azalıyor (M 9)." şeklinde açıklamıştır. Farklı olarak bir okul yöneticisi ise öğrencilere kafalarını kaldıracak vakit bırakmamak gerektiğini *"Özellikle de çocukları boş bırakmama. Dersleri yoğun yapma, nöbetçi öğretmenlerin teneffüsler de aktif olması, bu çok etkili. Öğrenciyi boş bırakmıyoruz (M 16)."* ifadesi ile dile getirmiştir. Alanyazında da öğretmenlerin istenmeyen davranışlara karşı sorumluluk verme yöntemini sıklıkla kullandıklarını görülmektedir. Örneğin Özer, Bozkurt ve Tuncay'ın yapmış olduğu araştırmanın bulgularına göre öğretmenlerin %9,6'sı; Medikoğlu ve Dalaman'ın (2018) yapmış oldukları araştırmanın bulgularında ise öğretmenlerin %16,8'i okulda karşılaştıkları disiplin sorunlarına karşı öğrencilere sorumluluk verme çözüm yöntemini kullanmaktadırlar.

4.4. Yöneticilerin Akran Zorbalığı ile Baş Etme ve Önlemede Yaşadıkları Zorluklar

Baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar ana kategorisi, katılımcıların okullarındaki öğrencilerde gözlemledikleri zorbalık davranışlarıyla baş etme ve önlemede yaşadıkları zorlukları içermektedir. Bu kapsamda okul yöneticilerinin baş etme ve önlemede yaşamış oldukları zorluklar; *veli kaynaklı zorluklar, öğretmen kaynaklı zorluklar, öğrenci kaynaklı zorluklar, okul kaynaklı zorluklar* olarak isimlendirilmiş ve bu ana kategori kapsamında ele alınmışlardır. Belirlenen baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar, katılımcıların belirtme sıklığına göre sıralanarak Tablo 4' te sunulmuştur.

Tablo 4.
Yöneticilerin Akran Zorbalığı ile Baş Etme ve Önlemede Yaşadıkları Zorluklar

Ana kategori	Kategori	Alt kategori
Baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar	Veli kaynaklı zorluklar	Ailenin tutumu
		Ailenin sosyoekonomik durumu
	Öğretmen kaynaklı zorluklar	Öğretmenin tutumu
		Öğretmenin iş yükü
		Rehber öğretmen sayısı
		Öğretmenin yetersizliği
	Öğrenci kaynaklı zorluklar	Akademik başarının önemsenmesi
		Kurbanın bildirimde bulunmaması
		Önyargılı, sorumsuz öğrenci yapısı
	Okul kaynaklı zorluklar	Öğrencinin arkadaş çevresi
		Devlet okulu imkânları
		Prosedürler

Baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar ana kategorisi altında yer alan birinci kategori *veli kaynaklı zorluklardır*. Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarıyla baş etme ve önlemede yaşamış oldukları zorluklara ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *ailenin tutumu* ve *ailenin sosyoekonomik durumu* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) zorbalık davranışlarına karşı aileye büyük görevler düştüğünü belirtmektedirler. Buna göre aileler; çocuklarına daha fazla zaman ayırmalı, zorbalık davranışlarına karşı dikkatli olmalı, belli aralıklarla çocuklarını üzen veya sinirlendiren arkadaşları olup olmadıkları sormalı, zorba/kurban durumunda olan çocuklarına empati ile yaklaşmalı ve çocuklarıyla tartışmak yerine yaşanan durumu hissetmelidirler. Ancak araştırma bulgularına göre katılımcıların yarısından fazlası (13 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarıyla baş etmede ailenin tutumundan dolayı zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre ailelerin özellikle çocuklarına karşı ilgisiz olması, çocuklarının hatasını kabul etmemeleri, çocuklarına aşırı güven duymaları ya da duymamaları, sorunun çözümü için gayret göstermemeleri okul yöneticilerin zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Örneğin bir okul yöneticisi ilgisiz ve umursamaz veliler nedeniyle zorluk yaşadıklarını *“Çocuk veliye iletmış, veli bu durumu dikkate almamış buradan da kimseye anlatamamış. Yine dolaylı olarak haberimiz olmamış velisinin de ona inanıp güvenmemesi (M 12).”* şeklinde ifade ederken benzer şekilde bir diğer yönetici de görüşlerini *“En büyük sorunumuz veli. Veli okula gelmiyor kiminin telefonlarını asla ulaşamıyoruz, çocuğun verdiği telefonlar yanlış e okul adresi yanlış zaten özellikle sorunlu çocukların velisine ulaşamadığınız zaman çocuk da sorun da sürekli devam ediyor (M 2).”* şeklinde dile getirmiştir. Konu hakkında başka bir okul yöneticisinin görüşleri ise şu şekildedir:

“Veli bu işe destek olmazsa veli bunu kabullenmez ise asıl sorun orada başlar herhalde. Yani bizde öyle bir şey olmadı ama veli reddetse bunu kabul etmese işte orda çözümsüz kalırız... En çok velisini okula getiremediğimiz öğrenciden sıkıntı yaşıyoruz. Veli okula gelmiyorsa o öğrenciyle biz baş başa kalıyoruz. Sıkıntı en çok öyle yaşıyoruz. Veli destek veriyorsa orada sorun çözülüyor. Bazı veliler çocuklarının hatasız olduğunu düşünüyorlar. Yapılan o davranışı çocuğunun asla yapmayacağını iddia eden veliler var. Asla yapmaz benim çocuğum diyor. Mümkün değil! Çünkü çocuğunu arkadaş ortamında yaptığı davranışlarla evde yaptığı davranışlar farklı olabileceğini kabullenemiyor veli. Bu konuda inatlaştığı takdirde biz velinin bu inadını kırmakta güçlük çekiyoruz (M 1).”

Bunun yanı sıra katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) ailelerin sosyoekonomik durumlarının akran zorbalığı davranışlarının çözümünde zorluğa neden olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre zorba davranışlar gösteren öğrencinin ailenin statü sahibi olması,

mesleği, ekonomik ve/ya sosyal sermayesi okul yöneticilerini zorbalık baş etmede zorlamaktadır. Örneğin bir okul yöneticisi tecrübe ettiği bir durumu *“Mesela biz akran zorbalığı için artık baş edemediğimiz durumlarda okuldan uzaklaştırma cezası veriyoruz. İlçeye gidiyor, İlçe diyor ki ilk defa yapmış. Tamam, ilk defa yapmış ama ne yapmış yaptığı iş ortada. Aranıyoruz bu çocuk kalsın bu bunun tanıdığı bu seferlik affedin hocam, okula bağış yapalım hocam. 11-12 yaşındaki çocuklar için bu işler dönüyor gerisini siz düşünün artık (M 7).”* ifadesi ile dile getirmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise bazen objektif karar veremediklerini, duygusal davrandıklarını *“Engel demeyelim de mesela bizim okulda öğretmen çocukları da var. O işi yapan öğretmen çocuğu ise tabii birazcık daha sıkıntılı oluyor. Öğretmenimizin çocuğu, söylerken ederken orada biraz sıkıntı yaşıyoruz. Biraz duygusal davranabiliyoruz. Hani bir atasözü var komşu komşunun köpeğine bile değnekle vururken (gülme) farklı dövülür farklı bakılır misali ama (M 8).”* şeklinde belirtmiştir.

Baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar ana kategorisi altında yer alan ikinci kategori *öğretmen kaynaklı zorluklardır*. Okul yöneticilerinin akran zorbalığında, öğretmen kaynaklı nedenlerden dolayı yaşamış oldukları zorluklara ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *öğretmenin tutumu, öğretmenin iş yükü, rehber öğretmen sayısı, öğretmen yetersizliği, akademik başarının önemsenmesi* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

Kartal (2008); Totan (2007) ailelerin ve eğitimcilerin sorumluluklarının farkında olmalarının, bu sorumluluklarına göre hareket etmelerinin ve bu konudaki duyarlıklarının artmasının, zorbalığı önlemede ya da gerçekleşen zorbalığın etkisinin azalmasında büyük öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Ancak Doğan (2010) öğretmenler ve yöneticilerin, sınıflarında ya da okullarda zorbalık davranışlarının farkına varmadıklarını ya da farkına varsalar dahi zorbalık davranışlarına gerekli müdahaleyi yapmadıklarını ifade etmektedir. Öğretmenlerin bu şekilde gönülsüz davranışları okullarda saldırgan ve zorbaca davranışların daha sık görülmesine sebebiyet vermektedir. Bu araştırmada dakatılımcıların yarısına yakını (8 katılımcı) öğretmenlerin akran zorbalığı davranışlarına karşı ilgisiz davranmaları nedeniyle zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bir okul yöneticisi öğretmenlerin ilgisizliğini *“Diğer ders öğretmenleri de pedagoji aldı. Öğretmenlerin bir kısmı gerekli ilgiyi gösteriyor. Bir kısmı ise göstermiyor. Gerekli ilgiyi göstermeyen öğretmenlere gerekli tavsiyelerde müdür yardımcılarım aracılığıyla ve eğer gerekirse ben müdahale de bulunuyorum (M 19).”* şeklinde anlatırken diğer bir okul yöneticisi de görüşlerini *“Buradaki çalışma mantığına bakacaksın burası bir devlet kurumu olduğu için bütün öğretmenleri, idarecileri aynı kefiye koymasak da devlet memurluğu mantığı var ama özel okullarda performans mantığı vardır ne kadar iyi öğretmensen o kadar iyi maaş alıyorsun o kadar iyi okullarda çalışıyorsun o kadar daha değerli oluyorsun (M 7).”* şeklinde ifade etmiştir. Başka bir okul yöneticisi ise öğretmenlerin zamanında müdahale etmemesini bir

engel olarak gördüğünü *“Sınıf öğretmenleri kendisi çözüyor olayı bazen de çözmeyebiliyor ya da geciktirebiliyorlar. O tür durumlarda okul rehber öğretmeni ve yöneticisi zamanında devreye girince daha erken çözülüyor. Öğretmenin kendi başına çözmeyi geciktirmesi bir engel bana göre (M 9).”* ifadesi ile dile getirmiştir.

Bunun yanı sıra katılımcıların yarısına yakını (7 katılımcı) öğretmenlerin iş yükünün fazla olması nedeniyle öğretmenlerden yeteri kadar verim alamadıklarını, bu durumun ise akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede zorluğa neden olduğunu ifade etmişlerdir. Mesela bir okul yöneticisi görüşlerini *“Sınıf rehber öğretmenleri ne kadar ilgileneyim deseler de ders saatleri çok fazla ya da sınıfın rehber öğretmeni ama haftada 2 saat dersi var çok göremeyebiliyor (M 12).”* şeklinde belirtmiştir. Farklı olarak başka bir okul yöneticisi *“Aslında açıkça söylemek gerekirse 8. sınıflar dışında sınıf rehber öğretmenlerinden rehberlik dersi kalktığından beri sıfır verim, alamıyoruz yani öğretmen rehberlik dersi olmadığı için sadece kendi dersinde birkaç uyarıda bulunuyor. Öğretmen zaten ders programını yetiştirmek için çabaladığı için derdi o olduğu için çok bu işe bakmıyor verim alamıyoruz (M 7).”* ifadesi ile rehberlik derslerinin kalkmasının, zorbalık davranışları ile mücadele etmelerini zorlaştırdığını dile getirmiştir.

Katılımcıların bir kısmı (5 katılımcı) ise okullarda rehber öğretmenlerin yeterli sayıda olmamasını akran zorbalığı davranışlarıyla baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *“Rehberlik öğretmenleri ellerinden geleni yapıyorlar ama 1600 tane öğrenci var 4 rehber öğretmeni var hangi birine baksın sadece toplu olarak sınıflara girip eğitim veriyor, birebir de ancak öğrenci problemi olup bir öğretmen aracılığıyla ya da veli gelip söylerse oluyor (M 7).”* şeklinde ifade ederken benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi de görüşlerini *“Rehberlik servisiniz ne bileyim zamanınız, öğrenci sayınız yeterli olması gerekiyor ama nerede bizim 970 öğrencimiz var ortaokul kısmında 420 öğrenci bir rehber öğretmen düşünüyor. Bu yeterli gelir mi gelmez (M 20).”* şeklinde dile getirmiştir. Ayrıca katılımcıların bir kısmı (3 katılımcı) öğretmenlerin üniversitelerde iyi yetişmediğinden ve atandıktan sonra kendilerini geliştirmediklerinden dolayı zorbalık davranışlarıyla baş etme ve önlemede zorluklar yaşadıklarını aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

“Bizim sosyal gerçeğimiz üç ayda bir gazete okumayan öğretmenimiz var ama bunun yanında kitap okuyan, sinemaya giden, mesleğini seven aldığı maaşı hak eden vicdanlı olan öğretmenlerde var. Öğretmenlerde öyledir yani geliyor öğretmenim diyor bir şey diyemiyorsunuz. 657 şapkamı takarım vazifemi yaparım sınıfa girip çıkıyor siz fazla bir şey yaptıramazsınız (M 20).”

“Bence gerek devletin öğretmen yetiştirme politikası gerekse üniversiteler öğretmenleri yetiştiremiyorlar. Eskiden yetiştirdi öğretmen olarak yetiştirdi. Ama şu anda işte ben bir şey olamazsam öğretmen olurum mantığı ile gelip öğretmen oluyorlar. Bu da bizim işimizi çok

zorlaştırıyor ya da öğretmen sadece maaşımı alırım dersime girer çıkarım diye düşünüyor (M5)."

Bunun yanı sıra katılımcıların bir kısmı (3 katılımcı) öğretmenlerin ve ailelerin sadece *akademik başarıya önem verilmesini*, akran zorbalığı davranışlarıyla baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar altında değerlendirmişlerdir. Konu hakkındaki okul yöneticilerinin görüşleri şu şekildedir:

"Şunu çok görüyorsun hocam inanılmaz derecede akademik olmaya başladı. Buna gerek yok çocuklara ayıracak zamanımız yok anlatabiliyor muyum? Bu bir engel aslında yani öğrenciye ben matematik öğretmeniyim bakın haftada 5 saat matematik olacağına haftada 4 saat matematik olup bir saatini farklı bir şekilde değerlendirilmesi... (M 2)."

"Sporla ilgili olarak da 2 saat beden eğitimi dersi çok az çocuklar bu enerjilerini mutlaka boşaltmaları gerekiyor. Enerjilerini boşaltamayan çocuklar ya arkadaşına zarar veriyor ya pencerenin camını kırıyor hiçbir şey yapamazsa perdeyi söküyor. Çevreye zarar vererek bu durum ortaya çıkıyor (M 4)."

Baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar ana kategorisi altında yer alan üçüncü kategori *öğrenci kaynaklı zorluklardır*. Okul yöneticilerinin akran zorbalığında, öğrenci kaynaklı nedenlerden dolayı yaşamış oldukları zorluklara ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *kurbanın bildirimde bulunmaması, ön yargılı, sorumsuz öğrenci yapısı, öğrencinin arkadaş çevresi* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

Kartal ve Bilgin (2009) kurbanların genel olarak zorbalığa uğradığını söylememe eğiliminde olduklarını, öğretmenlerin de müdahale etmemesi sonucunda sessiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yine Kartal ve Bilgin'in (2009) ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yapmış oldukları araştırma bulgularına göre kurban durumunda olan öğrencilerin %40,9'u zorba davranışları bir arkadaşına anlattıklarını ifade etmektedir. Anlaşılabacağı üzere kurban durumundaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu zorba davranışlara maruz kaldıklarını anlatmamaktadırlar. Nitekim bu çalışmada da katılımcıların yarısı *kurban durumundaki öğrencinin bildirimde bulunmaması* zorbalık davranışları ile mücadelede zorluk yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *"Ama dediğim gibi bazı öğrenciler o kadar içine kapanık ki artık bunu kanıksamış bunu o anda orada olan bir öğretmenden ya da o anda şahit olan bir öğrenciden alabilirsiniz, başka kimseden alamazsınız (M 2)."* şeklinde açıklamıştır. Katılımcıların kurban durumundaki öğrencilerin yaşadıkları zorbalık olaylarını anlatmadıklarına yönelik benzer şekildeki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Sadece öğrencinin ilk konuyu açmasında sıkıntı yaşıyoruz. Konuyu açtıktan sonra bizim verdiğimiz destekle daha güçlü oluyor (M 1).”

“Çocuk korktuğu zaman kimseye haber vermiyor. Bu ailesine açılan çocuk disiplin kurulunda başka kimlere yapıldığını da anlattı. Şunlara yapıyor bunlara yapıyor bana yaptığını. Neredeyse sınıfta 5- 10 kişiye aynı şeyler yapıyormuş ve hiçbiri sesini çıkarmıyor (M 17).”

“Bir de çocukların gelip söylememesi engel, haberin olmuyor çünkü kendi aralarında olup bir şey olup biten bir şeyden haberin olmuyor. Burada öğretmenlere görev düşüyor (M 5).”

Bunun yanı sıra katılımcıların bir kısmının (5 katılımcı) görüşlerine göre *önyargılı ve sorumsuz olan öğrenciler*, akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede zorluk yaşanmasına neden olmaktadır. Örneğin bir okul yöneticisi öğrencilerin vurduymaz olduklarını *“Disiplinde verdiğimiz cezayı çocuk pek umursamıyor, bilmiyor ne olduğunu daha doğrusu geleceğini karartacak kadar etkisi olduğundan haberi yok (M 3).”* ifadesi ile dile getirirken bir diğer okul yöneticisi, öğrencilerin önyargılı olduklarından dolayı zorluk yaşadıklarını *“En büyük engellerden bir tanesi örneğin sınıfta öğrencilerin o öğrenciye bakış açısını değiştirmekte çok zorlanıyoruz nasıl dışarıdan bir öğrenci geldiğinde o çocuğu ilk geldiği andaki gibi görüyorlar. Zorbalık noktasında öğrencilerin birbirlerine karşı bakış açısını değiştirememek en büyük engelimiz. Öğrenciler de bu konuda çok çaba sarfetmiyorlar (M 15).”* ifadesi ile belirtmiştir.

Ayrıca katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) öğrencilerin *arkadaş çevresinden* dolayı akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi çevrenin zorbalık davranışları ile mücadeledeki etkisini *“Aslında en büyük engel ne biliyor musunuz istediğin kadar çocuğun üzerinde bir şeyler yapmaya çalış dışarıdaki etki eden fazla ise seni fazla dikkate almıyor. Yani çevresindeki arkadaş grubuna kulağını veriyorsa seni dikkate almıyor (M 17).”* ifadesi ile dile getirmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise görüşünü *“Çocukların biraz özgür çocuklar olmasından kaynaklı dizginlenememe problemleri var. Çünkü şehir çocukları ne yapıyor servise biniyor okula gidiyor okuldan tekrardan servisle eve geliyor. Bizim bu bölgedeki çocuklar okula yürüyerek geliyorlar hafta sonu birlikteler açık alan çok fazla. Öyle olunca dışarıda da birebir arkadaşlarıyla iletişimde bulunuyor. Biz dışarıdaki iletişimin bazen dezavantajlarını okulda yaşıyoruz (M 4).”* şeklinde açıklamıştır.

Baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar ana kategorisi altında yer alan son kategori *okul kaynaklı zorluklardır*. Okul yöneticilerinin akran zorbalığı davranışlarını baş etme ve önlemede okul kaynaklı nedenlerden dolayı yaşamış oldukları zorluklara ilişkin görüşleri bu kategori kapsamında ele alınmıştır. Bu görüşler; *devlet okulu imkânları, prosedürler* olarak adlandırılan alt kategoriler olarak ele alınmıştır.

Katılımcıların yarısına yakını (9 katılımcı)okulların kalabalık olmasını ve fiziki imkânların yeterli olmamasını akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede zorluk olarak değerlendirmişlerdir. Katılımcılara göre okulda az sayıda öğrencinin takibini yapmak öğrenci davranışlarını kontrol etme açısından daha kolaydır ancak okul ve sınıf nüfusunun çoğalması öğretmenlerin öğrenci davranışlarını kontrol ve takip etmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum kalabalık okullarda akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede zorluk yaşanmasına neden olmaktadır. Okulların kalabalık olması nedeniyle yaşanan zorluklara ilişkin bir okul yöneticisi görüşünü *“Bir de sınıfların kalabalık olması yani öğrenci mevcudunun çok fazla olması engel. Sınıflarımız 50-55 kişi öğretmen her bir öğrenci ile birebir ilgilenemiyor. 20 kişi ile ilgilenme var 55 kişi ile ilgilenme var. Nefes almakta zorlanıyor öğretmen bir de böyle olaylara müdahale şansı ne kadar olur işte artık orasını siz düşünün (M 8).”* şeklinde dile getirirken benzer şekilde diğer bir okul yöneticisi de görüşünü *“Yani şöyle bir şey idare başına düşündüğümüzde kişi başına baktığımızda 300-400 çocuk düşüyor o çocukların her an takibini yapmamız zor çocuğun o an çözüm araması gerekecek göremeyebiliriz (M 12).”* şeklinde belirtmiştir. Bunun yanı sıra bir okul yöneticisi ise okul imkânlarının yeterli olmadığını *“Aileye bu durumu anlatıyoruz bazı aileler olumlu bakıyor bazıları olumsuz bakıyor kendimizce bir devlet okulu ne kadar yapabilirse o kadar çocukların problemlerine çözüm bulmaya çalışıyoruz (M 7).”* ifadesi ile dile getirmiştir.

Ayrıca katılımcıların bir kısmı (3 katılımcı)resmi yazışma ve prosedürler nedeniyle akran zorbalığı davranışlarını önlemede zorluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Buna göre bir okul yöneticisi görüşlerini *“Burası bir devlet kurumu olduğu için burada her şey zamanla oluyor yazı yazacaksın, gelecek gidecek her şeyin belli bir zamanı var. Her şeyi pat diye çözemezsiniz devlet okulu olduğunuz için her türlü problemi her şeyi her istediğin gibi yapamıyorsunuz. Bir özel okuldaki gibi kullanılan yönerge yönetmelik olmuyor (M 7).”* ifadesi ile dile getirirken bir diğer katılımcının benzer şekildeki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Yasal prosedürler yani işler o kadar yavaş ilerliyor ki yazışma anlamında olay olup bitmiş oluyor ama siz hala oradan bir cevap alamamış oluyorsunuz. Diyelim okul değişimi gerekecek bizde olmadı ama onu yazıyorsunuz ilçe kuruluna gönderiyorsunuz ne zaman toplantı yapacak da karar alacak da hala o çocuklar bir arada kalıyorlar ve sıkıntı yaşanmaya devam ediyor o yasal prosedür de bazen bizim karşımıza engel olarak çıkıyor (M 12).”

4.5. Yöneticilerin Akran Zorbalığı Davranışlarının Önlenmesine Yönelik Önerileri

Zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik öneriler ana kategorisi, katılımcıların okullarında gözlemledikleri zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik önerilerini

içermektedir. Bu öneriler, *iyi gözlem yapılması, değerler eğitiminin verilmesi, okul imkânlarının iyileştirilmesi, ailelere ve öğrencilere farkındalığı arttırmaya yönelik eğitimler verilmesi, öğrencilerin sanata ve spora yönlendirilmesi, eğitim politikalarının değiştirilmesi* olarak isimlendirilen alt kategoriler kapsamında ele alınmışlardır. Belirlenen zorbalık davranışlarının önlemeye yönelik öneriler, katılımcıların ifadelerine göre sıralanarak Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5.

Yöneticilerin Akran Zorbalığı Davranışlarının Önlenmesine Yönelik Önerileri

Ana Kategori	Kategori
Zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik öneriler	İyi gözlem yapılması
	Değerler eğitiminin verilmesi
	Okul imkânlarının iyileştirilmesi
	Ailelere ve öğrencilere farkındalığı arttırmaya yönelik eğitimler verilmesi
	Öğrencilerin sanata ve spora yönlendirilmesi
	Eğitim politikalarının değiştirilmesi

Zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik öneriler ana kategorisi altında bulunan birinci kategori *iyi gözlem yapılmasıdır*. Analiz sonucunda katılımcıların yarısına yakını (9 katılımcı) akran zorbalığı davranışlarının okullarda ancak sınıf öğretmeni, rehber öğretmeni ve okul yöneticilerinin iyi gözlem yapması ile önlenebileceğini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi “Okul yönetimi, aile rehberlik birimi birlikte hareket etmeli. Çocukları iyi tanımalı, gözlemler yapılmalı, gözlem defterleri tutulmalı, olumsuz davranışlar tespit edilmeli (M 11).” ifadesi ile gözlem yapmanın önemini vurgulamıştır. Konu hakkında bir diğer okul yöneticisi ise gözlem sonucunda belirlenen zorba davranışlara karşı ortak tepki verilmesinin önemli olduğunu “Çözüm bulma adına ne yapılması gerekiyor. Bu adımları attıktan sonra gözlemliyoruz ve yok olmasını sağlıyoruz. Bizlerin, çevrenin, rehber öğretmenin, sınıf rehber öğretmenin yapması gerekenleri yapması gerekiyor buna herkes aynı tepkiyi çoğulcu bir anlayışla gösterirse ve aynı çözüm yollarını kullanmaya çalışılırsa zorbalık davranışlarının yok olabileceğine inanıyorum (M 15).” ifadesi ile dile getirmiştir. Bunun yanı sıra bir okul yöneticisi “Kurumlarda hiç kimse şu olmaz, bu geçer gider, bir olayı kapatma moduna girmemesi lazım. Bunu dile getirmesi lazım ilgili kişilere bunu söylemesi lazım, üstünü örtmemesi lazım yani (M 20).” ifadesi ile akran zorbalığı davranışlarıyla mutlaka mücadele etmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Allen (2010) de zorbalık davranışlarının yetişkinler tarafından saklanması okul kültürünün olumsuz etkilenmesine neden olacağını belirtmektedir.

Zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik öneriler ana kategorisi altında bulunan ikinci kategori *değerler eğitiminin verilmesidir*. Katılımcıların yarısına yakını (8 katılımcı)toplum

olarak değerlerimizden uzaklaştığımızı bu nedenle okullarda zorbalık davranışlarının arttığını belirtmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede, değerler eğitiminin önemini *"Bu nesil hiçbir nesle benzemiyor çok acımasız ve çok duygusuz maalesef ne manevi değer var ne maddi değeri var. Hiçbir değeri takmıyor, okullarda değerler eğitimi veriyoruz ama yeterli değil. Değerler eğitimi sadece dinde değil bizim geçmişten getirdiğimiz kültürümüz, adetlerimiz, geleneklerimiz (M 5)."* ifadesi ile dile getirmiştir. Bir diğer okul yöneticisi ise manevi değerlerimizi öğrencilere öğretmek akran zorbalığı davranışlarının önlenebileceğini *"Manevi değerlerimizin tanıtılması, önümüzdeki günlere bir Çanakkale gezisi planlıyoruz, 15 Temmuz'u vurgulamaya çalışıyoruz Bu bilinci verebilirsek çocuklar da bunun tüm davranışlara yansıtacağı görüşündeyim. Olumsuz davranışların azalacağı görüşündeyim (M 14)."* ifadesi ile belirtmiştir. Benzer şekilde başka bir okul yöneticisi ise görüşünü *"Ahlaki olarak iyi olan bir çocuğun eğitiminin ve öğretiminin her geçen gün biraz daha iyi olduğunu görüyorsunuz ama ahlaki olarak çöküntü yaşamış bir çocuğun öğretiminin zor olduğunu görürsünüz çünkü dinlemeyen bir çocuğa ne öğretebilirsiniz (M 2)."* şeklinde açıklamıştır.

Bunun yanı sıra zorbalık davranışlarının önlenmesine yönelik öneriler ana kategorisi altında bulunan üçüncü kategori *okul imkânlarının iyileştirilmesidir*. Katılımcıları yarısına yakını (8 katılımcı) devlet okullarının kalabalık olması ve imkânlarının yeterli olmaması nedeniyle öğrencilerin zorba davranışlar gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların okul imkânlarının iyileştirilmesine yönelik benzer şekildeki ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

"Türkiye'de Devlet okullarının%95 inde çocukların enerjilerini boşaltabilecekleri bir sosyal kültürel aktivite, bir alan, bir başka bir şey bunların hiçbirisi yok. Biz de öncelikli ders ana dersler: Matematik, Türkçe, Fen, Sosyal ama sen çocuğun kendini boşaltabilmesi için spor aktivitesi, bir malzeme, bir salon, bir görsel sanatlar atölyesi, bir müzik atölyesi ne bileyim jimnastik vesaire gibi bir ortam oluşturmazsan dünyanın en iyi öğretmenini ve öğrencisini de getirsen hep bir şeyler eksik kalır (M 7)."

"Okullardaki özellikle sosyoekonomik yapının düzeltilmesi anlamında okulların tamamının hem fiziksel anlamda başta belirttiğimiz şartların sosyal aktivitelerin fazla olabileceği kapalı bir spor alanının, futbol sahasının veya bir parkının olması bu şartlara eşit olması lazım fiziksel şartların iyileştirilmesi gerekiyor (M 10)."

"Bizim eğitim sistemimizde bu yok öğrenci başıboş yani kalabalık sınıflar eğitim politikamızın buna uygun olmaması. Öğrencilerin çoğunun başıboş ilgisiz bir şekilde okulu bitirmelerine neden oluyor. Biz ne akademik yönden öğrenci yetiştirebiliriz ne edep olarak uygun öğrenci yetiştirebiliyoruz. Bu zorbalığın önüne bu nedenle geçemiyoruz çünkü sistemli bir yetiştirme tarzımız yok (M 3)."

Bu ana kategori içinde yer alan diğer kategori *ailelere ve öğrencilere farkındalığı artırmaya yönelik eğitimler verilmesi* ile ilgilidir. Katılımcıların yarısına yakını (7 katılımcı) eğitimsiz ve bilinçsiz ailelerin çocuklarında akran zorbalığı davranışlarının daha sık gözlemlendiğini, bu nedenle zorbalık davranışlarını önleyebilmek için ailelere ve öğrencilere eğitimler verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Örneğin bir katılımcı görüşlerini *“Artık ailelerin okulu sadece iki kere iki dört ederin öğretildiği bir yer olarak görmesinden çok çocuğunu topluma hazırlayan bir kurum olduğunu öğrenmeleri gerekiyor (M 2).”* şeklinde açıklamıştır. Bir diğer okul yöneticisi ise eğitim verme konusunda eksikliklerimizin olduğunu *“Bilgilendirme çalışmalarının hızla devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Biraz uzağız eğitim verme konusunda. Rehber öğretmenlerimiz eğitimleri vermeye çalışıyorlar ama hem öğretmenlere hem velilere yönetici olarak bu eğitimlerin verilmesi gerektiğini düşünüyorum (M 14).”* ifadesi ile dile getirmiştir. Katılımcıların aile eğitiminin önemine ilişkin benzer şekildeki ifadeleri aşağıda belirtilmiştir:

“Aile eğitiminin iyi verilmesi lazım bu eğitimi veren ailelerin çocuklarında sıkıntı yok biliyor musunuz? Yani büyük ile nasıl konuşulur, küçükle nasıl konuşulur, ihtiyaç muhtaç sahibine nasıl davranılır veya öğretmene nasıl davranılmalı, arkadaşı ile nasıl ilişki kurulmalı bu eğitimi aile içerisinde alıyorsa var böyle öğrencilerimiz az ama 3000 öğrenci içerisinde 300- 400 kişidir. Bunların sayısı 800 -900’ e çıktığı zaman bile bu meselelerin çoğunu hallederiz (M 17).”

“Birinci anlamda gerçekten ailelerin eğitilmesi gerekiyor gerçek anlamda. Ama gerçek anlamda velilerimize bu anlamda eğitim verilmesi gerekiyor çocuğu doğur çocuğu gönder okula burada ve çalıştığımız bazı yerlerde bu tarz şeylerle de karşılaşyoruz. Sırf çocuğu kendi başından kovmak için gönderen ailelerde mevcut başı az kalabalıktan kurtulsun rahat etsin o anlamda da oluyor. Gerçek anlamda çocuklarımızı nasıl yetiştirmemiz gerektiği bilincini eğitimini velilerimize de vermemiz gerekiyor (M 10).”

“Bence ilçe olarak da okul olarak da mikro ve makro projeler üretmemiz gerekiyor. İkincisi özellikle günümüzün çağımızın teknolojik imkanlarını nasıl kullanmak gerektiği konusunda internet, sosyal medya, facebook, instagram vb. Önemsemediğimiz ama çok tehlikeli olan alanlar bunlar. Yani şöyle düşünün çocukların o aleme girdiği zaman neyle karşılaşılıyorlar, kimle konuşuyorlar, ne yapıyorlar bunlardan hiç haberimiz olmazsa. Aslında biz çocuklarımız evet odalarında kendi başlarına olduklarını zannediyoruz ama çok büyük tehlikelerle belki karşılaşabilirler. İşin bu boyutu var tabi. Çocuklarımızın teknolojiyi nasıl en doğru şekilde kullanmaları gerektiği konusunda ciddi bir hazırlığımızın olması lazım (M 6).”

Bu ana kategori içinde yer alan bir diğer kategori ise *sanata ve spora yönlendirme* ile ilgilidir. Katılımcıların bir kısmı (5 katılımcı) zorbalık davranışlarının ancak öğrencilerin sanata ve spora yönlendirilerek önlenebileceğini ifade etmişlerdir. Örneğin bir okul yöneticisi görüşlerini *“Çocuk sevdiği etkinliklere de yönlendirilmeli, sosyal davranışlar da çok önemli, çocuk sosyal anlamda doyurulmalı bir süre sonra çocuklar olumsuz davranışlar sergilememeye başlıyorlar (M 14).”* şeklinde belirtmiştir. Benzer şekilde bir diğer okul yöneticisi ise görüşlerini *“Onları olumlu yönler sevk etmek lazım. Yani dediğim gibi sportif etkinlikler, müzik etkinlikleri yani değişik şeyler. Çocuğun bir de yeteneğini keşfetmek önemli. Çocukların enerjisini bir şekilde boşaltmak gerekiyor. Çocuklar da sorun genelde oradan çıkıyor (M16).”* şeklinde açıklamıştır.

Bunun yanı sıra bu ana kategori içinde yer alan diğer kategori *eğitim politikalarının değiştirilmesidir*. Buna göre katılımcıların bir kısmı (4 katılımcı) eğitim sisteminin sürekli değişmesi nedeniyle öğrencilerin zorluk yaşadıklarını ve yaşanan bu zorluğun öğrenci davranışlarına olumsuz bir şekilde yansıdığını ifade etmişlerdir. Konu hakkında bir okul yöneticisinin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“4+4+4 eğitim sistemine geçtik okullar bir bölündü öğretmenler fazla oldu. Şu oldu bu oldu bir tantana oldu okullar yetersiz bazı okullar hem ilkokul hem ortaokulu oldu işte araya bazıları bir tel örgü çektik bazıları iyi oldu bazıları çok kötü oldu. Şimdi 2019’da tam dönüşüme geçirecek deniliyor yine bir sirkülasyon oluşacak. Bir defa arada mağdur olan çocuk olacak. Yani bu yaştaki çocuklar için ortam, sınıf ortamı, arkadaş çevresi çok önemli yani çocuk bu ortama alışıyor mesela çocuk 4. sınıfı bitirip 5 sınıfta bize geliyor halen ilkokul çocuğu davranışı sergiliyor önce ortamı alıştırmaya çalışıyoruz (M 7).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

5.1. SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen bulgular, okul yöneticilerinin akran zorbalığı davranışlarına yönelik görüşleri, okullarında sıklıkla gözlemledikleri zorbalık türleri ve nedenleri, zorbalıkla baş etme yöntemleri, baş etme ve önlemede yaşanan zorluklar ile zorbalık davranışlarını önlemeye yönelik önerilerini yansıtmaktadır. Çalışma sonucunda katılımcıların tamamının görev yaptıkları okullarda akran zorbalığı davranışlarını gözlemledikleri bulgusuna ulaşılmıştır. İlgili alanyazın incelendiğinde de akran zorbalığı davranışlarının okullarda oldukça fazla gözlemlendiği anlaşılmaktadır. Örneğin Dikbıyık ve Yılmaz'ın (2016) Tekirdağ ölçeğinde akran zorbalığı davranışlarının araştırılması amacıyla yapmış oldukları çalışmanın bulgularına göre zorbalığa maruz kalanların oranı %44 olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde Atık, Özmen ve Kemer'in (2012) zorbalık ve boyun eğme davranışı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapmış oldukları araştırma bulgusuna göre de katılımcıların önemli bir kısmı (%35,5) zorbalığa farklı rollerde (zorba, mağdur ya da zorba/mağdur) dâhil olmaktadır.

Genel olarak elde edilen bulgular incelendiğinde okullarda en fazla gözlemlenen zorbalık türleri sırasıyla fiziksel zorbalık, sözel-dolaylı zorbalık, siber zorbalık ve cinsel zorbalık şeklindedir. Bununla birlikte bu çalışmada katılımcıların görev yaptığı okulların bulunduğu ilçeler arasında en sık gözlemlenen zorbalık türleri arasında farklılıklar görülmektedir. Mersin ili Merkez ilçelerindeki katılımcıların ifadeleri ayrı ayrı değerlendirildiğinde Akdeniz ve Toroslar ilçelerinde en sık fiziksel zorbalık davranışları gözlemlenirken; Yenişehir ve Mezitli ilçelerinde sözel-dolaylı zorbalık davranışları daha sık gözlemlenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Mezitli ve Yenişehir ilçeleri diğer ilçelere oranla daha yapılanmış ilçeler olup bu ilçelerdeki ailelerin eğitim düzeyleri diğer ilçelerdekilere göre daha yüksektir. INGEV tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi İlçeler raporuna göre Mersin ili Mezitli ilçesinin eğitim endeksi 0,738, Yenişehir ilçesinin eğitim endeksi 0,691, Toroslar ilçesinin eğitim endeksi 0,450 ve son olarak Akdeniz ilçesinin eğitim endeksi 0,386 olarak açıklanmıştır (Şeker ve diğerleri, 2018, s.77-80). Bu bulgular dikkate alındığında ilçelerde yaşayan ailelerin eğitim düzeyi farklılıkları ve ilçelerin gelişmişlik düzeyi arasındaki farklılıkların, akran zorbalığı türleri üzerinde önemli bir etken olduğu belirtilebilir.

Bunun yanı sıra yöneticilerin tamamına yakını okullarda sözel-dolaylı zorbalık davranışları gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların yarısına yakını ise okullarda en fazla sözel-dolaylı zorbalık davranışlarını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Buna göre

okullarda alay etme, yalnızlaştırma, etnik yapısından dolayı dışlama, tehdit etme şeklindeki sözel-dolaylı zorbalık davranışları daha sık görülmektedir. Ayrıca okul yöneticilerinin görüşlerine göre okullarda fiziksel zorbalık ve sözel-dolaylı zorbalık davranışlarından sonra en fazla siber zorbalık davranışları gözlemlenmektedir. Okul yöneticilerinden sadece bir tanesi okulda en fazla gözlemlediği zorbalık davranışı türünün siber zorbalık olduğunu ifade etmiştir. İlgili alanyazın dikkate alındığında ergenler arasında siber zorbalık davranışlarının arttığı görülmekle birlikte bu tür zorbalığın sanal ortamda yapılması nedeniyle okul yöneticilerinin gözlem yapmalarının ve tespit etmelerinin zor olduğu düşünülebilir. Nitekim Aksaray (2011) da okulların, siber zorbalık türüne karşı yeterince donanımlı olmadığını belirtmiştir. Son olarak araştırmanın bulgularına göre katılımcıların sadece dörtte biri, okullarda cinsel zorbalık davranışlarını gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Kapıcı (2004) ile Siyez ve Kaya'nın (2011) yapmış oldukları araştırma bulgularına göre de okullarda en az görülen zorbalık türü cinsel zorbalıktır. Bu zorbalık türünün katılımcılarca az gözleniyor olması öğrenciler arasında cinsel zorbalık davranışlarının az olduğu anlamına gelmeyebilir. Çünkü bu tür zorbalık davranışları siber zorbalık şeklinde teknolojik aletler ya da sanal ortamlar aracılığıyla cinsel içerikli ses, görüntü paylaşma, cinsel taciz niteliğinde mesajlar paylaşma şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Shore, 2006). Dolayısıyla kurban tarafından belirtilmedikçe gözlemlenmesi zor olmaktadır.

Katılımcıların ifadelerine göre öğrencilerde gözlemlenen akran zorbalığı davranışlarına neden olan etkenler; aile kaynaklı nedenler, öğrenci kaynaklı nedenler, çevre kaynaklı nedenler, okul kaynaklı nedenler ve öğretmen kaynaklı nedenler olarak sınıflandırılmıştır. Görüşme yapılan okul yöneticilerinin tamamına yakını akran zorbalığı davranışlarının nedeni olarak anne ve baba tutumunu, ailenin eğitim seviyesinin düşük olmasını ve ailelerin ekonomik durumlarının iyi olmamasını görmektedirler. Gökler (2007) de anne ve baba etkileşiminin, aile ve çocuk ilişkisinin, ailenin çocuğa karşı gösterdiği tutumun, ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik durumunun zorbalık davranışlarında önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle çocukların ilgili, dürüst, eğitilmiş, araştıran ve en önemlisi çocuğuna sevgisini belli eden ailelerde yetişmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte Kale ve Demir (2017) aile içindeki olumsuzlukların zorbalık davranışlarını etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Buna göre parçalanmış ailelere sahip olan öğrenciler bu durumdan dolayı sarsıntı yaşamakta ve bu nedenle akran zorbalığı davranışlarına başvurabilmektedirler. Bunun yanı sıra alanyazın incelendiğinde ailenin eğitim seviyesinin düşmesinin zorbalık davranışlarını arttıracasına yönelik bulgulara rastlanmıştır. Örneğin Akbaba ve Eroğlu'nun (2013) örneklemini ilköğretimöğrencilerinin oluşturduğu araştırma bulgusuna göre ilköğretim öğrencilerinin anne ve babalarının eğitim düzeyinin düşmesi, siber zorbalık yapma davranışlarını arttırmaktadır.

Akran zorbalığı davranışlarında önemli olan bir diğer etken ise öğrenci kaynaklı nedenlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu öğrenci kaynaklı nedenlerin akran zorbalığında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu etkenleri ise ergenlik dönemi, kişisel özellikler, akademik başarısızlık, fiziksel özellikler ve geçmiş yaşantılar şeklinde sıralamışlardır. Bu bulgular temelinde düşünüldüğünde öğrenci kaynaklı nedenlerin bazılarının tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmasa da bazılarının kontrol altına alınması ve okulun öğrenciler üzerindeki eğitimsel ve öğretimsel etkisinin artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda okulda yöneticiler ve öğretmenlerin bu konuya yönelik işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Cenkseven Önder ve Sarı (2012) okulu, ergenlik döneminde öğrencilerin haftada 30-35 saatlerinin geçtiği bir yaşam alanı olarak tanımlamaktadırlar. Bu yaşam alanında öğrenciler, öğretmenleri ve akranlarıyla yakın ilişkiler kurmaktadır. Dolayısıyla öğrencileriyle yakın ilişki kuramayan, öğrencilerin bulundukları dönemin özellikleri ve ihtiyaçlarını bilmeyen, sorunlarını gözlemleyemeyen ve sorunlarının çözümünde onlara rehberlik edemeyen, onları anlayamayan, öğrencileri bireysel olarak takip etmeyen okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin bulunması, akran zorbalığı davranışları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu akran zorbalığı davranışlarında ayrıca çevresel faktörlerin de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Olweus ve Limber (2010) ve Şirvanlı-Özen (2006) de zorbalık davranışlarının görülmesinde çevresel faktörlerin etkisinin bulunduğunu belirtmektedirler. Doğan (2010) ise akran zorbalığının öğrencilerin ve gençlerin sadece bireysel özelliklerinden kaynaklanan bir durum olmadığını; aile, öğretmen davranışı, okul ortamı, arkadaş ortamı ve yaşadığı kültürün de etkilediği çok boyutlu bir durum olduğunu ifade etmektedir. Anlaşılacağı üzere akran zorbalığı davranışlarının sadece bir nedeni bulunmamaktadır. Ayrıca katılımcıların yarısından fazlası okul kaynaklı etkenler nedeniyle zorbalık davranışlarının olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar bu etkenleri yanlış eğitim politikaları, kalabalık okul ortamları ve okullardaki imkân eksiklikleri şeklinde belirtmişlerdir. Okul sayısının yeterli olmamasının kalabalık okul ortamlarının oluşmasına neden olduğu ve dolayısıyla kalabalık okul ortamlarında yöneticilerin, öğretmenlerin ve rehber öğretmenlerin öğrencileri yeterince gözlemleyemeyeceği, onlarla sınıf ortamında yeterince etkili iletişim kuramayacağı ve doğal olarak öğrencilerin sorunlarıyla yakından ilgilenemeyeceği düşünülmektedir. Alanyazında da kalabalık okul ortamlarında zorbalık davranışlarının daha sıklıkla gözlemlendiğine yönelik bulgulara rastlanmıştır. Örneğin Bulut'un (2008) yapmış olduğu araştırma bulgusuna göre araştırma kapsamında ele alınan şiddet olaylarının %96'sı kalabalık yerlerde meydana gelmektedir. Benzer şekilde Gökler (2007) de şiddetin oluşmasında kalabalık ortamların etkili olduğunu ifade etmektedir. Yine katılımcıların ifadelerine göre eğitimde eşitlik ve eğitim politikalarında süreklilik konusunda ciddi eksikliklerin olduğu

belirtilmektedir. Eğitim alanında yapılacak bir değişikliğin sonuçlarının yıllar içinde alınabileceği düşünüldüğünde bir değişiklik yapıldıktan sonra sonuçlarının beklenmeden yeni bir değişikliğe gidilmesi öğrencilerin bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmelerine neden olmaktadır. Akran zorbalığı davranışlarının da bu olumsuzluklardan bir tanesi olduğu düşünülebilir. Ayrıca okulların kalabalık olmasının ve buna bağlı olarak devlet okulu imkânların oldukça sınırlı olmasının zorbalık davranışları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre devlet okulu imkânlarının sınırlı olması, sanatsal, sportif ve kültürel aktivitelerin yeteri düzeyde olmaması öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelmesine neden olmaktadır. Benzer şekilde Aküzüm ve Oral'ın (2015) yönetici ve öğretmen görüşleri açısından okullarda görülen en yaygın şiddet olayları, nedenleri ve çözüm önerileri konulu çalışmasının bulgularına göre de okullardaki sosyal ve sportif aktivite eksikliği öğrenciler arasında zorbalık davranışlarına neden olmaktadır.

Son olarak katılımcıların bir kısmı ise zorbalık davranışlarında öğretmenlerin tutum ve davranışları ile ders yüklerinin fazla olmasının etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin zorbalık davranışlarına ilişkin tutumları zorbalık davranışlarıyla mücadele de önemli yer tutmaktadır. Yeşilyaprak ve Dursun Balanuye (2012) da öğretmen tutumlarının zorbalık davranışlarıyla mücadelede büyük öneme sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin okul içinde zorbalık davranışlarını nasıl tanımladıkları, zorbalık davranışlarına karşı ne derece duyarlı oldukları, bu davranışları tespit etme ve önlemeye yönelik davranışları ile zorbalık davranışlarına karşı nasıl müdahale ettikleri onların zorbalık davranışlarına ilişkin tutumlarını göstermektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin zorbalık davranışlarını önlemeye yönelik tutumlarının olumlu yönde olması, onları zorbalık davranışlarıyla mücadele etmeye yönlendirmektedir. Ancak alanyazın incelendiğinde zorbalık davranışlarına karşı öğretmenlerin tutumlarının istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Örneğin Doğan (2010) öğretmenlerin gönülsüz davranışlarının, okullarda saldırgan ve zorbaca davranışlarına sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Kartal ve Bilgin (2009) de okul zorbalığı konusunda öğretmenlere büyük görev ve sorumluluklar düştüğünü ancak akran zorbalığının azaltılması için geliştirilen programlara karşı en büyük direncin de öğretmenlerden ve okul personelinden geldiğini ifade etmektedirler. Ayrıca yöneticiler, öğretmenlerin ders yüklerinin fazla olması nedeniyle öğrencilerle yeteri kadar zaman geçirilemediğini bu nedenle zorbalık davranışlarıyla karşılaşıldığını belirtmişlerdir. Bu bulgu temelinde düşünüldüğünde ise öğretmenlerin öğrencilerle birlikte sağlıklı zaman geçirememesinin; etkili iletişim kurmada, önemsendiklerini hissettirmede ve dolayısıyla güvenlerini kazanmada zorlukların yaşanmasına neden olabileceği ileri sürülebilir. Anlaşılabileceği üzere öğretmenlerin akran zorbalığı davranışlarıyla mücadelede desteğini alabilmek oldukça önem arz etmektedir.

Analiz sonucunda ayrıca akran zorbalığı davranışlarıyla baş etme yöntemleri, tespit etme, işbirliği, çözüm yöntemleri ve önleyici çalışmalar olarak sınıflandırılmıştır. Tespit edilemeyen ya da farkında olunmayan zorbalık davranışlarıyla baş edebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla akran zorbalığı davranışlarını tespit edebilmek, baş etme yöntemlerinin ilk basamağı olarak kabul edilebilir. Katılımcılar okullarda gerçekleşen akran zorbalığı davranışlarını en fazla öğrenci (kurban-seyirci) bildirim yardımıyla tespit ettiklerini ifade etmişlerdir. Bununla beraber katılımcılar tespit aşamasında öğretmen bildirim, rehber öğretmen bildirim, veli bildirim, okul yöneticilerinin gözlemi ve diğer kişilerin bildiriminden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu bulgular dikkate alındığında kendini güvende hisseden öğrencilerin yaşamış oldukları zorbalık davranışlarını anlattıkları ileri sürülebilir. Ancak alanyazın incelendiğinde kurban ya da seyirci konumundaki öğrencilerin zorbalık olaylarını anlatmadıkları görülmektedir. Örneğin Kartal (2008) ortaokullarda öğrencilerin sadece %8,4'ünün zorbalık davranışlarını ailelerine anlattıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde Tamer ve Vatankıran (2015) de öğrencilerin zorbalık davranışlarını öğretmenlerden ziyade ailelerine anlatmak istediklerini ancak ailelerine de anlatmadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların öğrenci bildirim yardımıyla tespit ettikleri zorbalık davranışlarının, okullarda gerçekleşen zorbalık davranışlarının sadece belirli bir kısmı olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte görüşülen yöneticilerin yarısından fazlası öğretmen gözlemi yardımıyla akran zorbalığı davranışlarını tespit ettiklerini ifade ederken katılımcıların yarısı ise rehber öğretmen gözlemi ve veli gözlemi yardımıyla akran zorbalığı davranışlarını tespit ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca yöneticiler zorbalık davranışlarına maruz kalan öğrencilerdeki davranış değişikliklerinin sıklıkla veliler tarafından fark edildiğini belirtmişlerdir. Bu bulgu temelinde düşünüldüğünde okullarda zorbalık davranışlarının yeterli düzeyde farkına varılamadığı ileri sürülebilir. Bu duruma daha önce zorbalık nedenleri olarak ifade edildiği gibi okulların kalabalık olmasının, öğretmenlerin ders yüklerinin fazla olması nedeniyle öğrencilerle sağlıklı zaman geçirememelerinin, öğretmenlerin tutumlarının, ilgisizliklerinin, baş etme yöntemlerindeki bilgi ve beceri düzeylerinin etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim okullarda farkına varılmayan zorbalık davranışlarının, öğrenciler üzerinde bazı olumsuz etkileri olduğu düşünülmektedir. Örneğin Peker ve Gültekin (2014); Şirvanlı Özen ve Aktan (2010) da akran zorbalığı davranışlarının, öğrencilerin mutsuz olmasına, okula devamsızlık yapmasına, akademik başarısızlık yaşamasına, depresyon, kaygı, sosyal kaçınma gibi çeşitli psikolojik problemler yaşamasına neden olabileceğini belirtmektedirler.

Akran zorbalığı davranışlarıyla baş etme yöntemlerinin bir diğeri işbirliği yöntemidir. Buna göre görüşülen katılımcılar en fazla işbirliği yaptıkları kişileri rehber öğretmenler, öğretmenler, veliler, yöneticiler, diğer kişiler ve öğrenciler şeklinde sıralamışlardır. Bu çalışmada katılımcıların tamamına yakını zorbalık davranışlarının tespitinde öğrencilerden

faydalandıklarını ifade etmelerine rağmen işbirliği aşamasında katılımcıların küçük bir kısmı öğrencilerle işbirliği içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgu oldukça dikkat çekici olmakla birlikte zorbalık davranışlarıyla baş etme yöntemlerinde yetişkinlerin kendi aralarında işbirliği içerisinde olduklarını ve öğrencileri bu sürece dâhil edemediklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra çözüm yöntemi kategorisinde katılımcıların tamamı rehber öğretmenlerden destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca sırasıyla veli desteği alma, disiplin uygulamaları-tehdit-korkutma, kurbanı güven verme, takip etme, empati-telkin-barıştırmaya ve anında müdahale etme yöntemlerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular temelinde düşünüldüğünde bir yöneticinin okullarda gerçekleşen zorbalık davranışlarını çözebilmesi için öncelikle rehber öğretmenlerin desteğini alabilmesi sonrasında velileri sürece dâhil edebilmesi gerektiği düşünülmektedir. Okullarda rehber öğretmenlerinden, zorbalık davranışlarını gösterebilecek durumda olan öğrencilere karşı çeşitli programları hazırlama, uygulama ve takip etme davranışlarını gösterebiliyor olması beklenmektedir. Alanyazın incelendiğinde de rehber öğretmenlerinin zorbalık davranışlarını çözme (sonlandırma) konusunda kilit konumda oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin Kanadıkırık Kılıç ve Kılıç (2013) zorbalık davranışları gösterebilecek durumda olan öğrencilere karşı problem çözme, çatışma çözme, arabuluculuk, stresle baş etme, öfke kontrolü, davranış kontrolü, kendi kendini denetim stratejileri, sosyal beceri eğitimi, empati beceri kazanımı, duyguları tanımlama ve doğru iletişim biçimlerini kazandırma ile ilgili konuları içeren farklı eğitim programları uygulanabileceğini ifade etmektedirler. Yine akran istismarı konusunda aileler bilinçlendirilmeli, müdahale sürecine anne ve babaların katılımı sağlanmalı ve özellikle küçük yaş gruplarına yönelik ek koruma önlemleri alınması gerekmektedir (Akduman, 2010).

Ayrıca bu çalışmada katılımcılar alanyazında yer almayan tehdit etme, korkutma, özür diletme, yüzleştirme, telkin ve tavsiyelerde bulunarak barıştırmaya gibi yöntemleri kullandıklarını da ifade etmişlerdir. Allen (2010) eğitimcilerin zorbalık davranışlarına karşı daha fazla kural koyma, cezanın şiddetini artırma ya da çocuğu okuldan uzaklaştırma gibi yöntemlere başvurduğunu ancak bu yöntemlerin problemlerin çözümünü daha da zorlaştırdığını ifade etmiştir. Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde akran zorbalığı davranışlarına karşı okul yöneticilerinin tam olarak doğru müdahaleler yapamadığı düşünülmektedir. Zorbalık davranışlarını çocukça bir davranış olarak görüp araştırmadan üstünü kapatmak, bu davranışlara maruz kalan öğrencilerin hayatlarını olumsuz etkilediği unutulmamalıdır. Örneğin Peker ve Gültekin (2014) akran zorbalığı davranışlarının öğrencilerin okul döneminde akademik, duygusal ve sosyal gelişimlerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Rigby (2003) de zorbalık davranışlarının bazı psikolojik ya da fiziksel sağlık problemlerine yol açabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla okul yöneticilerinin akran zorbalığı davranışları konusunda farkındalıklarının olması, bu konuda öğretmenlere

yönelik eğitimler düzenleyebilmesi, rehber öğretmen-öğretmen-veli-öğrenci arasındaki koordinasyonu sağlayabilmesi, güvenli okul ortamları oluşturabilmesi oldukça önemli görülmektedir. Son olarak önleyici çalışmalar kategorisinde, katılımcıların büyük bir çoğunluğu rehberlik servisinin etkin kullanılmasıyla zorbalık davranışlarının önlenebileceğini ifade etmişlerdir. Bunun dışında katılımcıların yarısına yakını sanata ve spora yönlendirme, değerler eğitimine önem verme, güvenli okul ortamını sağlama ve öğrencilere sorumluluk verme gibi alanyazında da geçen önleyici çalışmalardan bahsetmişlerdir. Akran zorbalığı davranışlarını tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa da hazırlanacak programlar yardımıyla azaltmanın mümkün olduğu ileri sürülebilir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) da 2018 yılında hazırlamış olduğu raporda, okullarda akran zorbalığının önlenmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini belirtilmektedir. Buna göre öğrencileri okullardaki şiddetten korumaya yönelik politikaların ve yasal düzenlemelerin yapılması, okullardaki önleyici ve karşı tepki verici önlemlerin alınması, topluluk ve sınıftaki kültürü değiştirmenin özendirilmesi, öğrencilerin ve okulların güvende kalmasına yardımcı olan ve etkililiği kanıtlanmış çözümler üretilmesi, okulda ve çevresinde çocuklara yönelik şiddet olayları ile ilgili veriler toplanması ve etkili olan uygulamaların paylaşılması gerekmektedir. Benzer şekilde Şahin ve diğerleri (2010) de rehber öğretmenlerinin, siber zorbalığa maruz kalan kurban rolündeki öğrencilere yönelik psiko-eğitimsel ve atılganlık eğitimi programları; zorba rolündeki öğrencilere ise empati eğitimi gibi programları hazırlayarak, zorbalığın olumsuz etkilerinin azaltılabileceğini ifade etmişlerdir. Burada önemli olan programları doğru bir şekilde hazırlamak, uygulamak ve takip edebilmektir. Cenkseven Önder ve Yalnızca Yıldırım (2017) hazırlanacak programların özellikle duyguları kontrol edebilme, kendini yönetebilme, empatiyi ve kişiler arası ilişkileri güçlendirmeye yönelik olmasını tavsiye etmektedirler. Tüm bu programlar uygulanırken ailenin desteğini alabilmek oldukça önemli görülmektedir çünkü zorba/kurban çocuklar okuldan ayrıldıklarında öğretmenlerin gözetiminden çıkmakta, ailelerinin gözetimi altına girmektedirler. Dolayısıyla öğretmenler ve aileler birbirleri ile sürekli iletişim halinde bulunmasının ve akran zorbalığı davranışları konusundaki sorumluluğu beraber üstlenmesinin faydalı olacağı düşünülebilir. Yaman, Karakulah ve Dilmaç (2013) da öğrencilerin rahatsız edilmeden kontrol altında tutulması gerektiğini ve bunun da sorumluluğunun öğretmenler ile ailelerde olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra Terzi (2007) çocukların ve gençlerin sağlıklı, başarılı bir birey olarak yetişmesinin ve çeşitli beceriler geliştirilmesinin, şiddetin önlenmesinde etkili olabileceğini ifade etmektedir. Katılımcıların ise yarısına yakını öğrencilerin sanata ve spora yönlendirilerek çeşitli beceriler kazanabileceklerini ve bu becerilerinde akran zorbalığı ile mücadele de yarar sağlayacağını belirtmişlerdir. Tüm bu bulgular dikkate alındığında okul yöneticileri, okul rehberlik servisi ve velilerin işbirliği içerisinde çalışması gerektiği dolayısıyla sağlanan işbirliğinin de zorbalık davranışlarıyla baş

etme de önemli bir role sahip olduğu ileri sürülebilir. Alanyazın incelendiğinde de yönetici-rehber öğretmen-veli işbirliğinin zorbalık davranışlarını önleme de gerekli olduğu ayrıca önleyici hizmetler kapsamında okul rehberlik servisine büyük görev ve sorumluluklar düştüğü görülmektedir. Austin ve diğerleri (2012) da zorbalık davranışlarıyla baş edebilmek için okul, aile ve rehberlik servisi arasındaki işbirliğinin sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Şahin ve diğerleri (2010) zorbalık davranışları konusunda okul rehberlik servisi ile öğretmenlerin, ailelerin, okul yöneticilerinin ve öğrencilerin işbirliği yapmasının faydalı olacağını belirtmektedirler.

Bu çalışmada ayrıca katılımcıların yarısından fazlası akran zorbalığı davranışlarını baş etme ve önlemede çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar en fazla ailelerin ve öğretmenlerin tutumu, ilgisizliği, öğretmenlerin iş yükü fazlalığı, rehber öğretmen sayısının azlığı, öğrencilerin zorbalık davranışlarını gizlemeleri ve devlet okullarının kalabalık sınırlı imkânlarla sahip olmaları nedeniyle zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tüm bu bulgular eğitim alanına ciddi yatırımlar yapılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. MEB norm kadro yönetmeliğine göre ortaokullarda 150 öğrenciye 1(bir), 500 öğrenciye 2(iki), 1000 öğrenciye 3(üç) rehber öğretmen normu verilmektedir (MEB, 2014). Bu sayı yeterli olmadığı için rehber öğretmenlerinin, okuldaki öğrencilerle sağlıklı bir şekilde ilgilenemediği ancak öğrencilerin gelip problemlerini anlatması ile bazı olaylara müdahale edebildikleri ileri sürülebilir. Dolayısıyla öğrencilerin yaşamış oldukları zorbalık olaylarını güven duyarak gelip rehber öğretmenlerine anlatmaları oldukça önemlidir. Ancak öğretmenlerin tutumları, iş yükleri, ailelerin tutumları, okulların kalabalık olması ve devlet okulu imkânlarının sınırlı olması hem daha önce ifade edildiği gibi zorbalık davranışlarına hem de yöneticilerin zorbalık davranışlarıyla baş etme de zorluklar yaşanmasına neden olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu ortamlarda eğitim öğretime devam eden çocukların zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarında güven duyarak yaşamış olduğu olayı anlatmasının oldukça zor olduğu düşünülebilir. Bu nedenle zorbalık davranışlarıyla mücadele de gerekli güvenli okul ortamının sağlanması gerekmektedir. Pekel-Uludağlı ve Uçanok (2005) da çocukların okullarda kendilerini güvende hissetmesinin, akran zorbalığı ile mücadele de gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Pişkin (2002) ise okulların korkulan yerler değil, güven duyulan yerler olmasının öğrencilerin akademik başarıları kadar sosyal ve psikolojik gelişimlerini de olumlu yönde etkileyeceğini belirtmektedir. Okulda meydana gelen şiddet eylemlerinin güvenli ve huzurlu eğitim ortamına zarar vermesi eğitim sisteminden istenilen verimin alınamamasına neden olmaktadır. Bu güvensiz okul ortamları, eğitim programlarından beklenen yararların azalmasından da öte öğrencilerin psikolojilerinin üst düzeyde bozulmasına yol açabilecek durumlara da sebebiyet vermektedir (MEB, 2011).

Bunların yanı sıra katılımcıların yarısına yakını samimi bir şekilde iyi gözlem yapıldığında, değerler eğitimi üzerinde durulduğunda, ailelere ve öğrencilere farkındalığı arttırmaya yönelik eğitimler verildiğinde zorbalık davranışlarının önlenebileceğini ifade etmişlerdir. Ünalmiş ve Şahin (2012) okullarda özellikle şiddet karşıtı propaganda faaliyetleri ve şiddete yönelik negatif tutum geliştirilmesi gibi faaliyetler düzenlemenin okulda gerçekleşen zorbalık davranışlarını engelleme de önemli bir role sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgular dikkate alındığında okullarda öğretmenlerin, okul yöneticilerinin, ailelerin ve diğer paydaşların birlikte çalışarak üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelerinin, çocukların geleceği adına önemli olduğu düşünülebilir. Bu nedenle zorbalık davranışlarıyla mücadelede başta öğretmenler olmak üzere tüm paydaşların desteğini alabilmek, zorbalık davranışlarıyla mücadele de kilit konumdadır. Örneğin öğretmenlerimizin, unutulmaya yüz tutmuş olan dürüstlük, doğruluk, yalan söylememe, yardımlaşma, hoşgörü, insanları sevmek, insanlara saygı duyma gibi değerlerin öğrencilere kazandırabilmeleri, onların iyi bir birey olarak yetişmesine şüphesiz ki katkı sunacaktır.

Ayrıca yöneticilerin bir kısmı MEB'in ülkenin geleceği olan çocuklara karşı, okulların imkânlarının iyileştirilmesi ve sık sık eğitimde politika değişikliğine gidilmemesi gibi sorumluluklarının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğu düşünüldüğünde bu olumsuzlukların kısa zaman içerisinde çözülebileceğini beklemek büyük bir yanılgı olacaktır ancak uzun süreli kalıcı çözümler üretilerek ve olumsuzlukların üzerine istikrarlı bir şekilde gidilerek çözülmesi mümkün gözükmektedir.

5.2. ÖNERİLER

Geleceğin teminatı olan çocukların kendi ayakları üzerinde durabilen, kendine güvenen, karşılaştıkları problemlere çözüm üretebilen, düşünen, özgürce düşüncesini ifade edebilen, saygılı, hoşgörülü, dürüst ve ülkesini gelecekte iyi seviyelere taşıyabilecek donanımda bireyler olarak yetişmesi için başta eğitim politikalarını belirleyen yöneticilerimize olmak üzere okul yöneticilerimize, öğretmenlerimize ve velilerimize bazı sorumluluklar düşmektedir. Türkiye'de ortaokul yöneticilerinin akran zorbalığı davranışlarına yönelik farkındalıklarının belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, akran zorbalığı davranışlarının önlenmesinin onu etkileyen faktörlerin ortadan kaldırılması ile mümkün olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada zorbalık davranışlarına etki eden en yüksek katılımcı oranına sahip faktör aile kaynaklı nedenlerdir. Ailelerin ilgisiz olması, kültürel yapısı, eğitimi, aile içinde şiddetin olması ya da şiddetin prim yapması, zorbalık davranışlarına neden olabilmektedir. Bu nedenle okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarıyla mücadele de ailelere farkındalık eğitimleri, sosyal medyayı doğru kullanma gibi eğitimleri düzenleyerek, onların desteklerini kazanmaları yararlı

görülmektedir. Son zamanlarda teknolojinin gelişmesi ile birlikte çocukların çok sayıda zararlı videoya ya da oyuna ulaşabildiği ve her öğrencinin elinde akıllı telefon ve sınırsız internet olduğu düşünüldüğünde, durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılmaktadır. Ailelerin çocuklarını rahatsız etmeden kontrollü bir şekilde takip etmeleri siber zorbalık ile mücadele de gereklidir. Bunların yanı sıra aileler; rol model olarak çocuklarına iyi bir örnek olmalı, ilgi göstermeli, çocuklarını dinlemeli ara ara kendilerine kötü davranan arkadaşları olup olmadığını sormalı, olumsuz çevrelerden koruyabilmeli, ona güvendiğini hissettirmelidirler. Ancak bu şekilde aileler çocuklarına yaklaşırlarsa, zorbalık davranışlarının erken fark edilebileceği düşünülmektedir. Zorbalık davranışlarına erken müdahale edilmesi, sorunun büyümesini dolayısıyla çocukların zorbalık davranışlarının olumsuz etkilerinden daha kolay kurtulmalarına yardımcı olacaktır.

Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarının önlenmesinde; aileler ile sürekli iletişim halinde olması, gerekli durumlarda müdahale edebilmesi, velileri yönlendirebilmesi ve öğretmenlerin desteğini alması oldukça önemli görülmektedir. Bu nedenle okul yöneticileri tarafından öğretmenlere yönelik farkındalık eğitiminin verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca okul yöneticilerinden farkındalık eğitiminin dışında gerekli uzman desteğini sağlamak, zorbalık davranışlarının takibini yapmak, demokratik ve güvenli bir okul ortamı oluşturmak, zorba/kurban öğrencilere öfke kontrolü, arkadaş edinme, empati kurma eğitimlerinin verilmesini sağlamak ve takip etmek gibi çalışmaları yapmaları beklenmektedir. Tüm bu eğitimlerin düzenlenmesi ise ciddi zaman ve emek istemektedir. Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarının bir eğitimle ya da broşür hazırlayıp dağıtmakla sona ermeyeceğini bilmeleri ve buna uygun stratejiler geliştirmeleri gereklidir. Örneğin odasından dışarı çıkmayan, sorunları göremeyen, yeniliklere kapalı, gücünü bilgisinden değil de makamından alan, öğretmenler, öğrenciler, okul personeli, çevre ve velilerle sağlıklı iletişim kuramayan okul yöneticilerinin çalıştığı okullarda, akran zorbalığı davranışları ile mücadelenin oldukça zor olacağı beklenmektedir. Yukarıda söz edilen önlemlerin hayata geçirilebilmesi ancak okul yöneticilerinin öğretmenlerin desteğini kazanabilmesine bağlıdır. Okul yöneticilerinin olumlu okul kültürü oluşturma konusundaki yeterlikleri, sorunun çözümü konusunda belirleyici olacaktır. Günümüzde artık okul yöneticilerinden resmi yazışmaları ve rutin toplantıları yapmanın ötesinde çok daha farklı becerilere sahip olması beklenmektedir. Örneğin başarılı bir okul yöneticisi, okulun misyonunu, vizyonunu, stratejik hedeflerini belirleyebilen, kendi yeteneklerinin farkında olan, öz güveni olan, temsil kabiliyeti yüksek, liyakat sahibi, gelişen dünyada ki yeniliklere açık, ben yerine biz dilini kullanabilen, alanındaki gelişmeleri takip edebilen bir kişi olmalıdır. Yönetici atamaları bu nedenle önemli görülmektedir.

Akran zorbalığı davranışlarının önlenmesine yönelik belirtilen önerilerin bir kısmı aile, öğretmen ve okul yöneticilerinin işbirliği ile çözülebilecek konular iken bir kısmı ise eğitim politikalarına yön veren MEB'in desteği ile çözülebilecek konuları içermektedir. Örneğin okul

mevcutlarının yüksek olmasına, rehber öğretmen sayısının yeterli olmamasına, öğretmenlerin ders yüklerinin fazla olmasına, müfredatın düzenlenmesine okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin bir etkisi bulunmamaktadır. Bu kararlar MEB'in merkezden aldığı kararlardır. Okul yöneticileri burada sadece uygulamaya çalışan kişiler konumundadırlar. Bu araştırmanın bulgularında ve alanyazında da belirtildiği üzere kalabalık ortamlar akran zorbalığı davranışlarını etkilemektedir. MEB'in uzun vadede planlı bir şekilde hareket ederek, okulları mevcut sayılarını düşürecek şekilde okul sayısını arttırması gerekli görülmektedir. Yine rehber öğretmen sayısının az olması, 1000 öğrenciye 3 rehber öğretmenin hizmet vermeye çalışması, akran zorbalığı davranışlarıyla mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle MEB Norm Kadro Yönetmeliğinin güncellemesi buna bağlı olarak T.C. Maliye Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ile işbirliği yaparak rehber öğretmen sayısının arttırılmasına yönelik çalışmaları planlanması ve hayata geçirmesi faydalı görülmektedir. Son olarak müfredatın yoğun bilgi içerikli olması, toplum olarak değerlerimizden uzaklaşmamız ve değerlerimizi yeteri kadar okullarda öğrencilerimize aktaramadığımız için de zorbalık davranışlarının arttığı düşünülmektedir. Dolayısıyla MEB'in konu hakkında çalışma yapması, her geçen gün daha da uzaklaştığımız değerlerimize gereken önemi vermesi beklenmektedir. Burada unutulmaması gereken en önemli nokta bu çalışmaların sistem içinde nasıl hayat bulacağı ve devamlılığının nasıl sağlanacağıdır.

Bunların yanı sıra bu çalışmada akran zorbalığı davranışları sadece ortaokul yöneticilerinin bakış açısından ele alınmıştır. Dolayısıyla öğretmenler, eğitim bilimcileri, öğretmen adayları, veliler ve eğitimin diğer paydaşlarının da görüşlerinin yer alacağı kapsamlı ve karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma kamu okullarında görev yapan okul yöneticileri ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla özel eğitim kurumlarında görev yapan okul yöneticileriyle de benzer çalışmaların yapılması ve karşılaştırmalı olarak bulguların ele alınması önemlidir. Son olarak bu çalışma, sınırlı bir çalışma grubu ile belli bir zaman dilimi içerisinde yapılmıştır, dolayısıyla çalışmanın bulgularının genellenmesinde dikkat edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- [1]. Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 105-121.
- [2]. Akcan, A., Akcan, F. ve Sarvan, S. (2016). Ortaokul öğrencilerinde zorba davranışların önlenmesine yönelik bir girişim programı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5, 259-265.
- [3]. Akduman, G. G. (2010). 7-14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2), 13-26.
- [4]. Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- [5]. Aküzüm, C. ve Oral, B. (2015). Yönetici ve öğretmen görüşleri açısından okullarda görülen en yaygın şiddet olayları, nedenleri ve çözüm önerileri. *Ekev Akademi Dergisi*, 61(61), 1-30.
- [6]. Allen, K. P. (2010). Classroom management, bullying, and teacher practices. *The Professional Educator*, 34(1), 1-15.
- [7]. Arıca, O. T. (2009). Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- [8]. Aşıcı, H. ve Aslan, S. (2010). Ergenlerde okul zorbalığı ile algılanan benlik belirginliği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(2), 467-485.
- [9]. Atalay, A. (2010). Akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, anne-baba tutumları, arkadaş ilişkileri ve benlik saygısı ile ilişkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Diyarbakır.
- [10]. Atik, G. (2009). Zorbalığı yordayıcı bir değişken olarak umut. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(1), 53-68.
- [11]. Atik, G., Özmen, O. ve Kemer, G. (2012). Zorbalık ve boyun eğme davranışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 191-208.
- [12]. Austin, S. M., Reynolds, G. P. ve Barnes, L. B. (2012). School leadership and counselors working together to address bullying. *Education*, 133(2), 283-290.
- [13]. Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 19, 1-17.
- [14]. Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online Dergisi*, 10(2), 550-568.
- [15]. Baker, Ö. E. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- [16]. Baştürk-Akca, E., Sayımer, İ., Balaban-Salı, J. ve Ergün Başak, B. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarda yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR)*, 2(Özel Sayı), 17-30.
- [17]. Batmaz, M. ve Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 43-53.
- [18]. Bayar, Y. ve Uçanok, Z. (2012). Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş akran algısının aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 101-114.
- [19]. Bayraktar, F. (2006). İlköğretimde zorbalık ve kurban olma: Ergenlik öncesi çocuklarda zorbaların, kurbanların, zorba/kurbanların ve katılmayan grubun karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Bülteni Dergisi*, 38, 43-58.
- [20]. Bulut, S. (2008). Okullarda görülen öğrenciden öğrenciye yönelik şiddet olaylarının bazı değişkenler açısından arşiv araştırması yöntemiyle incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 23-38.
- [21]. Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 15(29), 68-82.
- [22]. Cenkseven Önder, F. ve Sarı, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinde Zorbalık ve Okul Yaşam Kalitesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 897-914.

- [23]. Cenkseven Önder, F. ve Yalnızca Yıldırım, S. (2017). Ortaokul öğrencilerinde zorbalığı yordamada duygusal zekânın rolü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(38), 131-146.
- [24]. Cross, D., Monks, H., Hall, M., Shaw, T., Pintabona, Y., Erceg, E. ve diğerleri (2011). Three-year results of the Friendly Schools whole-of-school intervention on children's bullying behaviour. *British Educational Research Journal*, 37(1), 105-129.
- [25]. Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 15(60), 555-576.
- [26]. Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92.
- [27]. Çivilidağ, A. ve Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, 6(1), 497-511.
- [28]. Dikbiyık, C. ve Yılmaz, E. (2016). Tekirdağ ölçeğinde akran zorbalığı araştırması ve bulguların değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 127-140.
- [29]. Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 17(3), 149-162.
- [30]. Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi temel eğitim politikaları. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 153.
- [31]. Ergül, A. (2009). *Bir grup süreci olarak akran zorbalığı: Katılımcı rolü gruplarında tepkisel amaçlı saldırganlık ve toplumsal konum*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- [32]. Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.
- [33]. Eroğlu, Y. ve Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.
- [34]. Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- [35]. Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [36]. Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 82-93.
- [37]. Gümüşler-Başaran, A. (2014). *Rize ili lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve zorbalığı önleme eğitimi etkisinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- [38]. Hakan, S. (2011). İlköğretim öğrencilerinin farklı zorbalık türleri ile karşı karşıya kalma sıklığının ve boyun eğme davranışı ile durumluk-sürekli öfke ile ilişkisinin karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(190), 54-71.
- [39]. Hilooğlu, S. ve Cenkseven-Önder, F. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Zorbalığı Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü. *İlköğretim Online*, 9(3), 1159-1173.
- [40]. İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. (2012, 11 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 28261). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>
- [41]. İnandı, Y. ve Yıldız, S. (2014). Lise Okul Yöneticilerinin Okullarda Şiddeti Önleme Yeterlikleri: Mersin İli Örneği. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 137-147.
- [42]. Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2016). *Dünden bugüne insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- [43]. Kale, M. ve Demir, S. (2017). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Tübbav Bilim Dergisi*, 10(3), 74-85.

- [44]. Kanadıkırık Kılıç, A. ve Kılıç, A. (2013). MEB Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma düzeyleri ve özgüven arasındaki ilişki. *VI. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu*, 23-29.
- [45]. Kandemir, M. ve Özbay, Y. (2009). Sınıf içinde algılanan empatik atmosfer ile benlik saygısı arasındaki etkileşiminin zorbalıkla ilişkisi. *İlköğretim Online*, 8(2), 322-333.
- [46]. Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- [47]. Karabacak, K., Ekşioğlu, S., Öztunç, M., Başçıçek, F., Soydan, E. ve Yaşar, V. (2015). Lise öğrencilerinin zorbalık davranışları. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(2), 365-377.
- [48]. Karataş, H. (2011). *İlköğretim okullarında zorbalığa yönelik geliştirilen programın etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [49]. Kartal, H. (2008). İlköğretim öğrencileri arasında zorbalığın yaygınlığı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 207-217.
- [50]. Kartal, H. (2008). İlköğretim okullarında zorbalık yapanlar ve zorbalığa uğrayanlar. *Education Sciences*, 3(4), 712-730.
- [51]. Kartal, H. (2009). Öğretmen adaylarının uygulama okullarındaki zorbalıkla ilgili değerlendirmeleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 141-172.
- [52]. Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2), 207-227.
- [53]. Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539- 562.
- [54]. Kepenekçi, K. Y. ve Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- [55]. Klein, J., Cornell, D., ve Konold, T. (2012). Relationships between bullying, school climate, and student risk behaviors. *School Psychology Quarterly*, 27(3), 154-169.
- [56]. Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- [57]. Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- [58]. Leyman, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.
- [59]. Macar, F. (2013). *Genç ergenlerde obezite, akran zorbalığı ve algılanan sosyal desteğin benlik saygısıyla ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- [60]. MEB, (2011). Güvenli eğitim ortamlarının sağlanması: Okullarda şiddetin önlenmesi araştırması. Altındağ Araştırma Raporu. 13.07.2017 tarihinde http://altindagram.meb.k12.tr/meb_ys_dosyalar/06/01/334395/dosyalar/2012_12/18012831_altindaiddetaratrmas.pdf adresinden alınmıştır.
- [61]. Medikoğlu, O. ve Dalaman, O. (2018). Öğretmenlerinin derste karşılaştıkları istenmeyen öğrenci davranışları ve bu davranışlara yönelik çözüm stratejileriyle ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 20-32.
- [62]. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. (2014, 26 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 29072). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-4.htm>
- [63]. Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yönetici ve Öğretmenlerin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik. (2014, 18 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 29034). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140618-8.htm>
- [64]. Olweus, D. (2005). *Bullying at school. what we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.

- [65]. Olweus, D. (2011). Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21, 151-156.
- [66]. Olweus, D. (2012). Invited expert discussion paper cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal Of Developmental Psychology*, 9(5), 520-538.
- [67]. Olweus, D. ve Limber, S. P. (2010). Bullying in school: Evaluation and dissemination of the olweus bullying prevention program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(1), 124-134.
- [68]. Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- [69]. Özer, B., Bozkurt, N. ve Tuncay, A. (2014). İstenmeyen öğrenci davranışları ve öğretmenlerin kullandıkları başa çıkma stratejileri. *Turkish Journal of Educational Studies*, 1(2), 152-189.
- [70]. Özkan, Y. ve Çiftci, E. G. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586.
- [71]. Öztürk, N., Atlı, A. ve Kutlu, M. (2014). Ortaokul öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 43-63.
- [72]. Peker, A. (2015). Ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 61(61), 323-336.
- [73]. Peker, A. ve Gültekin, M. (2014). Zorbalıkla başa çıkma stratejileri ve cinsiyetin sosyal beceri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 139-156.
- [74]. PISA (2015) Öğrencilerin İyi Olma Hali. 11.02.2019 tarihinde <https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/pisa-2015-ogrencilerin-iyi-olma-hali> adresinden alınmıştır.
- [75]. PISA 2015 Results. 11.02.2019 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-iii_9789264273856-en adresinden alınmıştır.
- [76]. Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531-562.
- [77]. Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- [78]. Pişkin, M. ve Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı ölçeği: Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-12.
- [79]. Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarından yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(56), 77-92.
- [80]. Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.
- [81]. Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583-590.
- [82]. Ritchie, J. ve Lewis, J. (Edt.). (2003). *Qualitative research practice. A guide for social science students and researchers*.
- [83]. Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [84]. Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment. *McGill Journal of Education*, 40(3), 457-477.
- [85]. Shore, K. (2006). *The ABC's of bullying prevention: a comprehensive schoolwide approach*. Port Chester, New York: Dude Publishing
- [86]. Siyez, D. M. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 23-43.
- [87]. Solberg, M. E., Olweus, D. ve Endresen I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77, 441-464.

- [88]. Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- [89]. Şeker, M., Bakış, Ç. ve Dizeci, B. (2018). *İnsani Gelişme Endeksi - İlçeler (İGE-İ) 2017 Tüketiciden insana geçiş*. İstanbul: İncev Yayınları.
- [90]. Şirvanlı-Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 77-94.
- [91]. Şirvanlı Özen, D. ve Aktan, T. (2010). Bağlanma ve zorbalık sisteminde yer alma: Başa çıkma stratejilerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 101-113.
- [92]. Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2015). Ergenlerin teknolojik zorbalık farkındalığı eğitime yönelik bir pilot uygulama. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(207), 40-55.
- [93]. Tatlıhoğlu, K. (2016). Okullarda şiddet ve zorbalık: Risk faktörleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri: Konya örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 209-231.
- [94]. Terzi, Ş. (2007). Okullarda yaşanan şiddeti önleyici bir yaklaşım: Kendini toparlama gücü. *Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 73-82.
- [95]. Tıprıdamaz Sipahi, H. (2008). *İzmir ili Bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [96]. Totan, T. (2007). Okulda zorbalığı önlemede eğitimciler ve ebeveynlere öneriler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 191-200.
- [97]. Totan, T. ve Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- [98]. Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- [99]. Tübitak ve Ankara Üniversitesi, (2019). 04 Mart 2019 tarihinde https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/56279/mod_resource/content/0/%C5%9Eiddet%20%C3%96%C4%9Fretmen%20Eİ%20Kitab%C4%B1.pdf adresinden alınmıştır.
- [100]. Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- [101]. Uçar, G. (2015). *İş yerinde psikolojik taciz, akran zorbalığı ve çocukluk çağı örselenme yaşantıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- [102]. Ummasel, A. (2007). *Okul öncesi çocuklarda akran kabulünün çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- [103]. UNICEF: *Dünyadaki gençlerin yarısı okulda ve okul çevresinde akran şiddetine maruz kalıyor*. 11.02.2019 tarihinde <http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32876> adresinden alınmıştır.
- [104]. Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468-483.
- [105]. Uzun E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.
- [106]. Ünalı, M. ve Şahin, R. (2012). Şiddete Yönelik Tutum ve Okul Zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 63-71.
- [107]. Yaban, E. H., Sayıl, M. ve Kındap Tepe, Y. (2013). Erkek ergenlerde anne babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkide arkadaşlık niteliğinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28 (71), 20-32.
- [108]. Yaman, E., Karakulah, D. ve Dilmaç, B. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin değerlerini yordayan iki önemli değişken: Siber zorbalık eğilimleri ve okul kültürü arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 323-337.

- [109]. Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık/şiddet: Okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim*, 192, 43-61.
- [110]. Yeşilyaprak, B. ve Dursun Balanuye, I. (2012). Okul zorbalığına ilişkin öğretmen tutumları ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 38-48.
- [111]. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [112]. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [113]. Yıldırım, R. (2012). Akran zorbalığı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 39-51.
- [114]. Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 1-13.

EK-1. VERİ TOPLAMA ARACI

Sayın Yönetici,

Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimime devam etmekteyim. Programımın gereği olarak yürütmekte olduğum bu çalışmanın amacı, ortaokul yöneticilerinin akran zorbalığı davranışına yönelik farkındalıklarını belirlemektir. Günümüz okullarında akran zorbalığı davranışının sıklıkla görülmeye başlaması, okul yöneticilerine bu tür davranışların belirlenmesi ve müdahale edilmesi için gerekli çalışmaları yapabilme ve akran zorbalığına maruz kalan öğrencileri tespit ederek gerekli önlemleri alabilme sorumluluğunu yüklemektedir. Öğrencilerin geleceği için bu farkındalık önemli yer tutmaktadır. Bu kapsamda siz okul yöneticilerinin görüşleri oldukça önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında yapılacak olan görüşme yaklaşık 30 dakika sürecektir. Gönüllülük esasına dayalı olarak yapılan görüşme sürecinde cevaplamayı istemediğiniz sorular olursa cevaplamama hakkına sahipsiniz. Görüşmenin doğal ortamda gerçekleşmesi ve sizden alınan verilerin kaybolmaması için ses kaydı yapılması, araştırma açısından önem arz etmektedir. Kabul ettiğiniz takdirde görüşme ses kaydına alınacaktır. Vermiş olduğunuz bilgiler sadece bu çalışma kapsamında isim (okul ve kişi ismi) kullanılmadan ve kimlik (okul ve kişi kimliği) ortaya çıkarmayacak şekilde ele alınacaktır. Veriler tek tek değil grup olarak değerlendirilecektir. Başlamadan önce bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da bir soru varsa belirtebilirsiniz.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sıdika Gizir

Mehmet Saldıraner
Eğitim Yönetimi YL Öğrencisi

Görüşme yeri	
Görüşme tarihi	
Görüşme saati	

GÖRÜŞME SORULARI

- 1) Ne kadar süredir yöneticilik yapıyorsunuz?
- 2) Yöneticilik öncesinde kaç yıl öğretmenlik yaptınız?
- 3) Bu okulda yönetici olarak çalışma süreniz nedir?
- 4) Akran zorbalığı kavramı sizce neyi ifade etmektedir? (Akran zorbalığı dendiğinde aklınıza ne gelmektedir?)

5) Okulunuzda öğrenciler arasında akran zorbalığı gözlemliyor musunuz?

EVET:

- a) Hangi zorbalık davranışlarını sıklıkla gözlemliyorsunuz? (Sıklıkla gözlemlediğiniz zorbalık davranışları nelerdir?)
- b) Okulunuzda gözlemlediğiniz bu tür akran zorbalığı davranışlarının sebepleri sizce nelerdir? (Sizce öğrenciler neden böyle davranıyorlar?)
- c) Öğrencilerin bu tür davranışlarını nasıl tespit ediyorsunuz?
- ç) Öğrencilerin bu tür davranışlarını belirlemek için okulda kimlerden ne tür destek alıyorsunuz? (Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?)
- d) Öğrencilerin bu tür davranışlarıyla baş etmek için okulda neler yapıyorsunuz? (Ne tür önlemler alıyorsunuz?)
- e) Öğrencilerin bu tür davranışlarıyla baş etmek için okulda kimlerden ne tür destek alıyorsunuz? (Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?)
- f) Zorbalığa maruz kalan öğrencileri belirlemek için okulda kimlerden ne tür destek alıyorsunuz? (Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?)
- g) Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin zorbalıkla baş etmesi için okulda ne gibi önlemler alıyorsunuz?
- ğ) Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin zorbalıkla baş etmesi için okulda kimlerden ne tür destek alıyorsunuz? (Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?)
- h) Genel olarak okulunuzda gözlemlediğiniz bu tür davranışlarla baş etmekte ne gibi engellerle karşılaşıyorsunuz?

HAYIR:

- a) Bazı okullarda akran zorbalığı davranışları daha sık gözlemlenirken bu okuldaki öğrenciler arasında bu tür davranışların daha az olmamasını nelere bağlıyorsunuz? (Bu tür davranışların oluşmaması için okulunuzda ne tür önlemler alıyorsunuz?)
- b) Okulunuzda akran zorbalığı davranışlarının oluşmaması için kimlerden ne tür destek alıyorsunuz? (Kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?)

6) Sizce bu konuda okuldan okula bir farklılık var mıdır?

VARSA:

- a) Ne gibi farklılıklar bulunmaktadır? (sıklığı, türü, cinsiyet vs. açısından)
- b) Sizce bu farklılığın nedenleri nelerdir?

YOKSA:

- a) Sizce neden fark yoktur?

7) Genel olarak okullarda gözlemlenen akran zorbalığı davranışlarıyla baş etmeye yönelik önerileriniz nelerdir?

Ekleme istediğiniz herhangi bir şey var mı? Teşekkür ederim.

EK-2 ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ

T.C.
MEZİTLİ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 79248296-605.01-E.20844614
Konu : Mehmet SALDIRANER' in
Araştırma İzin Talebi

06.12.2017

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 04.12.2017 tarih 20701781 sayılı yazısı.

Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi yüksek lisans öğrencisi Mehmet SALDIRANER'in "*Ortaokul Yöneticilerinin Akran Zorbalığına Yönelik Farkındalıklarının Belirlenmesi*" konulu çalışmayı 2017-2018 eğitim öğretim yılında ilimizde bulunan ortaokullarda görev yapan müdürlere gönüllülük esasına dayalı olarak ve eğitim öğretimi aksatmadan (imzalı ve mühürlü anket soruları kullanılarak) uygulaması , uygulama sonucunda hazırlanacak raporun basılı ve dijital ortamda İl Milli Eğitim Müdürlüğüne vermek şartı ile uygun görüldüğüne ilişkin Valilik Olur'u yazımız ekinde gönderilmiştir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Ahmet YALKIN
Müdür a.
Şube Müdürü

EKLER :

1- Yazı (3 Adet)

DAGITIM :

Tüm Ortaokul Müdürlüklerine

Adres: Çamlıca Mah. Kuru Cad.No:2/Kat:2 Mezitli /MERSİN
Elektronik Ağ: www.mezitli.meb.gov.tr
e-posta: mezitli33@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için :V.H.K.İ. M.ZATER dahili:18
Tel: 0324 358 5464
Faks: 0324 359 7444

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 2860-6ee2-3232-9fcf-4ddf kodu ile teyit edilebilir.

EK-3 ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : MEHMET SALDIRANER

Doğum Tarihi : 26 KASIM 1985

E-mail : mehmetaldiraner@gmail.com

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	SINIF ÖĞRETMENLİĞİ	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ	2003-2007
Yüksek Lisans	EĞİTİM YÖNETİMİ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ	Devam Ediyor
Doktora			

Görevler:

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
SINIF ÖĞRETMENİ	KARLI KÖYÜ KARABAĞ MEZRASI İLKÖĞRETİMOKULU	2008-2009
SINIF ÖĞRETMENİ	FATİH SULTAN MEHMET İLKÖĞRETİM OKULU	2009-2010
MÜDÜR YETKİLİ ÖĞRETMEN	KARLI KÖYÜ KARABAĞ MEZRASI İLKÖĞRETİMOKULU	2010-2011
SINIF ÖĞRETMENİ	HATİCE ULUĞ İLKOKULU	2011-